

DİCLE KALKINMA AJANSI

2023 YILI ÇALIŞMA PROGRAMI

(01/01/2023-31/12/2023)

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar	II
Yönetici Özeti/Sunuş	III
1. Giriş	1
2. Sonuç Odaklı Programlar	7
2.1. Yerel Tarım Ürünlerinde Verim ve Katma Değerin Artırılması Sonuç Odaklı Programı (Tarım SOP)7	
2.2. Mezopotamya Kültür Turizminin Geliştirilmesi, Tanıtım ve Markalaşma Sonuç Odaklı Programı (Turizm SOP)	26
2.3. İmalat Sanayide Rekabet İkliminin Geliştirilmesi Sonuç Odaklı Programı (RİGESOP)	50
3. Kurumsal Gelişim	70
4. Yerel Kalkınma Fırsatları	81
5. Sonuç ve Değerlendirme	86
6. Ekler	87

Kısaltmalar

AB	Avrupa Birliği
ASGPB	Araştırma, Strateji Geliştirme ve Planlama Birimi
AÜİP	Ajans Üniversite İş birliği Platformu
BYDO	Batman Yatırım Destek Ofisi
CMDP	Cazibe Merkezleri Destekleme Programı
COVID-19	Koronavirüs Salgını
ÇÜGEP	Çalışan ve Üreten Gençler Programı
DİFB	Dış İlişkiler ve Fonlar Birimi
DİKA	Dicle Kalkınma Ajansı
EBYS	Elektronik Belge Yönetim Sistemi
FD	Fizibilite Desteği
FDP	Finansman Desteği Programı
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GAP BKİ	Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi
GP	Güdümlü Proje
IPA	Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı
İDB	İzleme ve Değerlendirme Birimi
İşKUR	Türkiye İş Kurumu
KAYS	Kalkınma Ajansları Yönetim Sistemi
KGM	Karayolları Genel Müdürlüğü
KKB	Kurumsal Koordinasyon Birimi
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
MDP	Mali Destek Programı
MYDO	Mardin Yatırım Destek Ofisi
OSB	Organize Sanayi Bölgesi
PYB	Program Yönetimi Birimi
RYSOP	Rekabetçilik ve Yenilikçilik Sektörel Operasyonel Programı
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
SOGEP	Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı
SOP	Sonuç Odaklı Program
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
SYDO	Siirt Yatırım Destek Ofisi
şYDO	şırnak Yatırım Destek Ofisi
Tarım SOP	Yerel Tarım Ürünlerinde Verim ve Katma Değerin Artırılması Sonuç Odaklı Programı
TD	Teknik Destek
TRC	Güneydoğu Anadolu Düzey 1 Bölgesi
TRC3	Mardin, Batman, şırnak ve Siirt illerinden oluşan Düzey 2 Bölgesi
TSO	Ticaret ve Sanayi Odası
Turizm SOP	Mezopotamya Kültür Turizminin Geliştirilmesi, Tanıtım ve Markalaşma Sonuç Odaklı Prog.
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRSAB	Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
URGE	Uluslararası Rekabetçiliğin Geliştirilmesinin Desteklenmesi
YDO	Yatırım Destek Ofisi
YTB	Yatırım Teşvik Belgesi

Yönetici Özeti/Sunuş

Dicle Kalkınma Ajansı, 2008/14306 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 22 Kasım 2008 tarih ve 27062 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmasıyla Mardin ili merkez olmak üzere TRC3 Bölgesi'nde (Mardin, Batman, Siirt, Şırnak) kurulmuş ve Ekim 2009'da faaliyetlerine başlamıştır. Ajans, 4 no'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 188. maddesinde belirtilen görev ve yetkiler dâhilinde hazırlanan yıllık Çalışma Programı doğrultusunda faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. 2023 Yılı Çalışma Programı, Kararnamenin 194. ve 196. maddeleri ile Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliğinin 21. maddesi hükümleri doğrultusunda, Ajansın 2023 yılında gerçekleştireceği faaliyetleri planlamak üzere hazırlanmıştır.

Kalkınma Ajanslarının görevlerini daha etkin bir şekilde yerine getirebilmeleri için, geçmiş uygulama tecrübeleri de dikkate alınarak, mülga Kalkınma Bakanlığı koordinasyonunda yeni bir vizyonla gerek işlevsel gerekse kurumsal dönüşüm süreci başlatılmış ve "Kalkınma Ajansları Çalışma Programı Hazırlama Usul ve Esasları" bu yaklaşımla yeniden düzenlenmiştir. Yeni usul ve esaslarda çalışma programlarının hazırlanma yöntemi ve kapsamı, stratejik tercihleri ve Sonuç Odaklı Programları (SOP) içerecek şekilde dönüştürülmüştür. Yapılan değişikliklerle Bölge Planlarının işlevsel hale getirilmesi ve paydaşlarla birlikte hayata geçirilmesi hedeflenmiştir. Bu hedef çerçevesinde; Ajans, daha pro-aktif roller üstlenerek Bölge'nin kalkınmasında lider kurum olabilme yolunda faaliyetlerini yürütecek ve belirlediği stratejik tercihler doğrultusunda daha odak faaliyetler yürütecektir.

Ajansın stratejik tercihleri ve SOP'lar, Çalışma Programı'nın temelini oluşturmaktadır. Ajansın orta vadede odaklanacağı stratejik tercihler doğrultusunda ilk olarak hazırladığı "Yerel Tarım Ürünlerinde Verim ve Katma Değerin Artırılması Sonuç Odaklı Programı" SOP'u için öncelikle paydaşların sürece dahil olabilmeleri amacıyla bilgilendirme ve farkındalık artırma faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Ayrıca 2019 yılı sonunda Ajansımız, Karacadağ ve İpekyolu Kalkınma Ajansları ile Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (GAP BKİ) ortaklığında "Mezopotamya Kültür Turizminin Geliştirilmesi, Tanıtım ve Markalaşma" SOP'unu geliştirmiştir. Ajansımız 2021 yılında Bölgemizde imalat sanayi alanında yoğunlaşan ihtiyaç ve talepleri karşılamak amacıyla İmalat Sanayide Rekabet İkliminin Geliştirilmesi Sonuç Odaklı Programı'nı (RİGESOP) geliştirmiştir. SOP'ların hayata geçirilmesi ve ilgili paydaşlarla iş birliği ve koordinasyonun sağlanabilmesi için 2019 ve 2020 yılları geçiş süreci olarak değerlendirilmiştir. 2021, 2022 ve 2023 yılları orta vadeli (3 yıllık) olarak belirlenen tüm bu SOP'ların faaliyetlerinin kapsamlı olarak uygulanacağı yıllar olacaktır.

Ajansın 2023 yılı Çalışma Programı; TRC3 2014-2023 Bölge Planı vizyonu ile Bölge'nin stratejik amaç ve hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik Ajans'ın 2023 bütçe yılına ilişkin program ve faaliyetlerini ortaya koyan bir temel doküman niteliğindedir. 2023 yılı Çalışma Programı ve bütçesi, bütçe uygulama sonuçları dikkate alınarak revize edilebilecektir.

1. Giriş

Ajans, Bölgesi'nde kalkınma sürecinin tamamlayıcı aktörü olma vizyonu ile belirlenen temel ilke ve değerler ile politikalar çerçevesinde stratejik amaçlarını gerçekleştirerek misyonunu yerine getirmeye çalışmaktadır. Ajansın asıl amacı ulusal kalkınma plânı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, bölgesel gelişmenin sürdürülebilirliğini sağlamak, diğer bölgelerle olan sosyoekonomik gelişmişlik farkını kapatmak, bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak ve bölgesel gelişmişliği dengelemektir. Ajans, Bölge'nin uzun vadede bu amaca erişebilmesi için aşağıda verilen temel ilke, değer ve politikaları benimsemiştir.

Ajansın Kurumsal Vizyonu:

"Zengin tarihi ve kültürel mirasını, doğal sermayesini ve jeostratejik konumunu akılcı, yenilikçi ve katılımcı bir yaklaşımla etkin ve sürdürülebilir bir şekilde değerlendirerek; yeniden üretim, ticaret ve medeniyet merkezi olmayı başarmış, istikrar içinde gelişen, herkesin güven ve umutla yaşamak istediği bir bölge olmak."

Ajansın Kurumsal Misyonu:

"Teknik ve uzmanlık kapasitesi ile mali kaynaklarını etkin ve uygun alanlara yönlendirerek ve paydaş tüm aktörlerin kalkınma faaliyetlerinin eşgüdümünü sağlayarak 'kalkınmış ve müreffeh bir bölgeye dönüşümde referans kurum olarak pro-aktif rol almak."

Ajansın Temel İlke ve Değerleri:

- Akılcılık
- Güvenilirlik
- Şeffaflık
- Hesap verebilirlik
- Sosyal paydaşlık ve sosyal içermek
- Bölgesel değerlere saygı

Ajansın Politikaları:

- İnsan odaklılık
- Katılımcılık ve yönetim
- Yaratıcı ve yenilikçi fikirlerin teşvik edilmesi
- Rekabet ikliminin geliştirilmesi
- Uzman ve nitelikli insan kaynağı ile çalışma
- Çalışan memnuniyeti
- Bilimsel bilgi ile bilginin yönetimi ve paylaşılması

Ajansın Stratejik Amaçları:

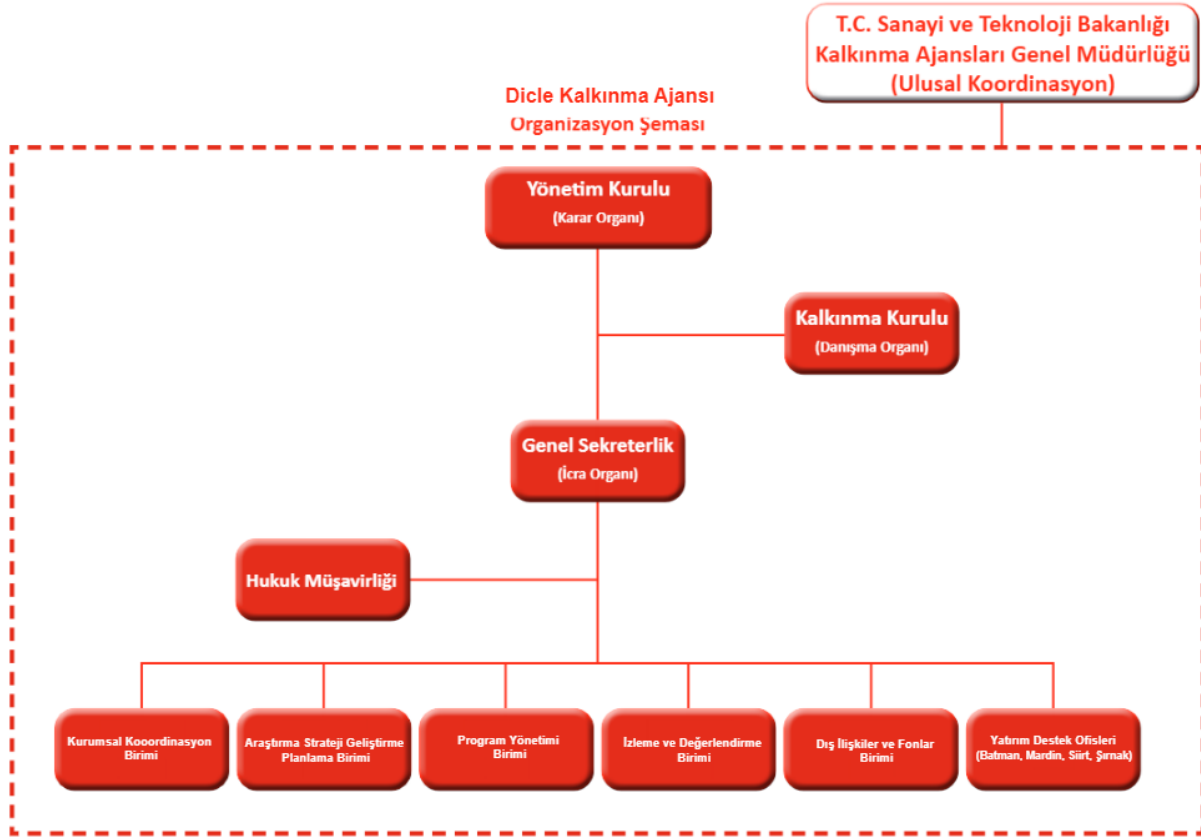
- Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması
- Bölgesel ve bölgeler arası sosyo-ekonomik farklılıkların azaltılması
- Bölgesel gelişmenin hızlandırılması
- Yerel ve bölgesel aktörlerin eşgüdümünün geliştirilmesi
- Üst ölçekli planlarda belirlenen gelişme eksenlerinde gerçekleşen gelişme ve değişimlerin izlenmesi ve paylaşılması

Organizasyon Yapısı:

Dicle Kalkınma Ajansı Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü koordinasyonunda aşağıda belirtilen organizasyon şeması çerçevesinde çalışmalarını yürütmektedir. Yönetim Kurulu Ajans'ın "karar organı" olup iki ayda bir toplanmaktadır. Ajans'ın icra organı olan Genel Sekreterlik, Araştırma Strateji Geliştirme ve Planlama Birimi, Program Yönetimi Birimi, İzleme ve Değerlendirme Birimi, Kurumsal Koordinasyon Birimi ile Dış İlişkiler ve Fonlar Birimi şeklinde örgütlenmiştir. Bununla birlikte Ajansın görev alanı olan dört ilde (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) yatırım destek ofisleri bulunmaktadır.

Ajans, aşağıda verilen teşkilat yapısıyla hem mevzuattan gelen görev ve sorumluluklarına yönelik faaliyetleri yürütecek olup hem de SOP hazırlama, yürütme ve değerlendirme çalışmalarının yürütülmesi için gerekli kapasiteyi oluşturmaya yönelik kurumsal dönüşümü sağlayacaktır.

Şekil 1. Ajans Organizasyon Şeması

Stratejik Tercihler ve Sonuç Odaklı Programların (SOP) Belirlenmesi

23/10/2017 tarih ve E.4859 sayılı mülga Kalkınma Bakanlığı yazısı ile bildirilen Çalışma Programı Hazırlama Usul ve Esaslarına istinaden stratejik tercih ve sonuç odaklı program belirleme çalışmaları yürütülmüştür. Stratejik tercihler belirlenirken TRC3 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı'nda öngörülen gelişme eksenleri, öncelikler ve tedbirler esas alınmıştır. Ayrıca Ajansımızın geçmiş dönemde yaptığı planlama ve analiz çalışmaları, sektör raporları, saha ziyaretleri, çalıştaylar, anket sonuçları, derinlemesine mülakatlar ve daha önce yürütülen faaliyetler göz önünde bulundurulmuştur. Tüm bu çalışmalar ve Ajansın kurulduğu günden bu yana Bölge'de edindiği tecrübeler ve alınan görüş-öneriler ile belirlediği stratejik tercihler aşağıdaki gibidir:

1. Bölge'nin sahip olduğu kırsal kalkınma potansiyelinin açığa çıkarılarak güçlendirilmesi
2. İstihdam olanaklarının artırılmasıyla işsizliğin azaltılması
3. Bölge'nin yatırım ortamının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi
4. Bölge'de girişimcilik kültürünün yaygınlaştırılması
5. Bölge turizminin rekabet düzeyinin artırılması
6. Dezavantajlı grupların sosyal ve ekonomik entegrasyonlarının sağlanması
7. Bölge'deki kamu kesimi ve yerel yönetimlerde kurumsal kapasitenin geliştirilmesi

Tablo 1. TRC3 2014-2023 Bölge Planı Stratejik Çerçevesi

1.	Beşeri Gelişme ve Sosyal İçerme 1.1 Örgün Eğitime Erişimin Artırılması ve Eğitim Hizmetlerinin İyileştirilmesi 1.2 Bölge'nin Üretim ve Hizmet İhtiyaçlarını Karşılacak Şekilde Mesleki ve Teknik Eğitimin Yapılandırılması 1.3 Sağlık Hizmetlerine Erişimin Artırılması ve Hizmet Kalitesinin İyileştirilmesi 1.4 Kayıt Dışı İstihdam Oranının Azaltılması 1.5 Dezavantajlı Grupların Toplumsal ve Ekonomik Yaşama Katılımının Artırılması 1.6 Kırsal Alan Yaşam Kalitesinin Artırılması 1.7 Girişimcilik Kültürünün Geliştirilerek İstihdamın Artırılması 1.8 Bölge'deki Kültürel Yaşamın Geliştirilmesi ve Sporun Yaygınlaştırılması
2.	Katma Değerli Üretim ve Hizmet 2.1 Katma Değerli Tarımsal Üretimin Artırılarak Markalaştırılması ve Hayvancılık Sektöründe Rekabetçiliğin Geliştirilmesi 2.2 Mevcut Sanayi Alanlarının Geliştirilmesi ve Markalaştırılması 2.3 Katma Değeri Yüksek Alanların Bölge'ye Çekilmesi 2.4 Maden Potansiyelinin Etkin ve Verimli Kullanılması 2.5 Bölge'nin Yenilenebilir Enerji Potansiyelinin Ortaya Çıkarılması ve Değerlendirilmesi 2.6 Bölge Turizminin Rekabetçiliğinin Artırılması 2.7 Bölge'nin Dış İlişkilerinin Geliştirilmesi 2.8 Yatırımcı ve Girişimcilere Yönelik Finansman, Kurumsal ve Teknik Destek Hizmetlerinin Geliştirilmesi ve Yaygınlaştırılması 2.9 İşletmelerin Tanıtım, Markalaşma ve Pazarlama Kapasitelerinin Geliştirilmesi
3.	Sürdürülebilir Çevre ve Mekansal Yerleşim 3.1 Doğal Alanların ve Ekolojik Kaynakların Korunması ve Geliştirilmesi 3.2 İçme ve Kullanma Suyu Yönetiminin Etkin Bir Şekilde Yapılmasının Sağlanması 3.3 Atıksu Yönetiminin Etkin Bir Şekilde Yapılmasının Sağlanması 3.4 Çevre Kirliliğinin Önlenmesi 3.5 Temiz ve Sürekli Enerji Arzının Sağlanması 3.6 Enerji Verimliliği Uygulamalarının Yaygınlaştırılması 3.7 Tarımsal Altyapının Güçlendirilmesi 3.8 İletişim, Ulaştırma ve Lojistik Altyapısının İyileştirilmesi 3.9 Sanayi Bölgelerinin Altyapısının Geliştirilmesi 3.10 Kentlerin Güvenli ve Daha Yaşanılabilir Mekanlar Olarak Planlanması ve Geliştirilmesi
4.	Yatay Eksen: Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi 4.1 STK'larda, Yerel Yönetimlerde ve Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi

Kalkınma Ajansları Çalışma Programı Hazırlama Usul ve Esasları çerçevesinde Bölge Planı ve öncelikleri ile uyumlu 'stratejik tercihler' belirlenmiş ve bu stratejileri destekleyecek SOP'lar oluşturulmuştur. SOP; Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği'nde belirtilen bölgesel program tanımına uygun olarak, stratejik olarak belirlenmiş kalkınma hedeflerini yakalamak üzere, belirli bir sektör, tema veya mekânda kalkınma sürecinde sonuç elde etmek amacıyla alt program, tedbir, proje ve faaliyetleri içeren, nitelikli analize dayanan, ilgili kurumlarla iş birliği halinde hazırlanan, ölçülebilir sonuç ve çıktı hedefleri olan orta vadeli programlardır. SOP'lar, Ajansın orta vadeli öncelik alanlarını, kurumsallaşmasını, proje ve faaliyetlerini ve bunlara ayrılacak tahmini mali kaynaklarını sonuç odaklı ve bir bütün olarak ortaya koyan programlar olarak geliştirilmiştir.

Bölge'deki temel paydaşların kurumsal, beşerî, mali ve teknik kapasitelerini de göz önünde bulundurarak TRC3 2014-2023 Bölge Planı'nda yer alan amaç ve hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak belirlenen stratejik tercihler doğrultusunda Bölge'nin yerel tarım ürünleri potansiyelinin doğru değerlendirilmesi ve böylece kalkınmanın kırsalı da içerecek şekilde sağlanabilmesi amacıyla 'Yerel Tarım Ürünlerinde Katma Değerin Artırılması Sonuç Odaklı Programı' tasarlanmıştır. Ajansımız tarafından bölgemizin stratejik sektörleri arasında yer alan, hızlı büyüme potansiyeline sahip olan ve aynı zamanda hızlı istihdam artışı sağlayabilecek kültür turizminin geliştirilerek bölgesel ölçekte markalaşma, tanıtım ve pazarlanması ile bölgesel kalkınmanın hızlandırılması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda 2019 yılı sonunda ise Ajansımız tarafından, Karacadağ ve İpekyolu Kalkınma Ajansları ile GAP BKİ ortaklığında "Mezopotamya Kültür Turizminin Geliştirilmesi, Tanıtım ve Markalaşma" SOP'u geliştirilmiştir. 2021 yılında Bölgemizde gerçekleştirilen saha çalışmalarında başta Batman ve Mardin illeri olmak üzere Bölgemizin önemli bir sanayi potansiyeline sahip olduğu; aynı zamanda bu verileri de destekleyen ihracat oranının da geliştirilebileceği görülmüş; Bölge'nin imalat sanayiinde rekabet iklimi ve bölgesel ihracat kapasitesinin geliştirilmesi amacıyla 'İmalat Sanayiinde Rekabet İkliminin Geliştirilmesi Sonuç Odaklı Programı' tasarlanmıştır. Ajansın organizasyon yapısı, insan kaynağı, bilişim altyapısı ve kurumsal iletişim gibi konulardaki faaliyetleri "Kurumsal Gelişim" başlığı altında ele alınmıştır. SOP'lar kapsamında yer almayan ancak Bölge için kritik önem taşıyabilecek proje ve faaliyetler ile geçmiş dönemlerden devam eden bazı çalışmalar ve Ajans desteklerine "Yerel Kalkınma Fırsatları" başlığı altında yer verilmiştir.

SOP hazırlıklarının başladığı 2018 yılında daha çok SOP'larla ilgili paydaşların sürece dahil olabilmeleri için bilgilendirme faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Devam eden geçiş süreci olan 2019, 2020 yıllarında da ağırlıklı olarak SOP'ların geliştirilmesi ve ilgili paydaşlarla iş birliği ve koordinasyonun sağlanabilmesi için gerekli çalışmalar yürütülmüş, 2021 yılı itibarıyla Sonuç Odaklı Programlar uygulanmaya başlanmıştır.

2023 yılı Çalışma Programı, yıl içerisinde gerçekleştirilecek Ajans faaliyetlerini; Bütçesi ise bu faaliyetler için ihtiyaç duyulan kaynakları gösterecek şekilde hazırlanmıştır. Belirlenen her bir SOP bünyesindeki proje ve faaliyetler;

- Araştırma, Analiz ve Programlama
- İş birliği ve Koordinasyon
- Kapasite Geliştirme
- Tanıtım ve Yatırım Destek
- Ajans Destekleri
- Önemli Kamu Yatırımları
- AB ve Diğer Dış Kaynaklı Programlar Kapsamındaki Projeler
- Diğer Proje ve Faaliyetler, başlıkları altında ayrıntılı bir şekilde oluşturulmuştur.

Orta vadeli olarak belirlenen Sonuç Odaklı Programlar çerçevesinde, TRC3 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı eksenleri altında bulunan öncelik ve tedbirlerin gerçekleştirilmesine yönelik faaliyetler yürütülecektir. Bu doğrultuda bütüncül bir şekilde Bölge'deki kurumların bu süreçlere katılımı koordine edilecek ve Bölge Planı hedeflerine ulaşmada Bölge genelinde müdahaleler gerçekleştirilecektir. Özellikle Sonuç Odaklı Programlar vasıtasıyla bu müdahalelerin o konularla ilgili görev ve yetkisi bulunan kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, akademi, sivil toplum ve özel sektör iş birliğiyle gerçekleştirilmesine yönelik adımlar atılacaktır.

Tablo 2. Sonuç Odaklı Programlar ve TRC3 2014-2023 Bölge Planı İlişkisi

Sonuç Odaklı Program	Bölge Planı Ekseni	Bölge Planı Öncelik ve Tedbiri
Yerel Tarım Ürünlerinde Verim ve Katma Değerin Artırılması Sonuç Odaklı Programı (Tarım SOP)	Beşerî Gelişme ve Sosyal İçerme	Öncelik 1.5. Dezavantajlı Grupların Toplumsal ve Ekonomik Yaşama Katılımının Artırılması Tedbir 1.5.1. Kırsal ve kentsel yoksullukla etkin mücadelenin sağlanması
		Öncelik 1.6. Kırsal Alan Yaşam Kalitesinin Artırılması Tedbir 1.6.6. Bölge'deki mevcut açık sistem küçük ölçekli sulama tesislerinin kapalı sistem basınçlı sulama sistemlerine dönüştürülmesi
	Katma Değerli Üretim ve Hizmet	Öncelik 2.1. Katma Değerli Tarımsal Üretimin Artırılarak Markalaştırılması ve Hayvancılık Sektöründe Rekabetçiliğin Geliştirilmesi Tedbir 2.1.1. Bitkisel üretimin geliştirilmesi ve katma değeri yüksek ürünlerin üretimine destek verilmesi Tedbir 2.1.3. Bölge'ye özgü, katma değeri yüksek ve gelişme potansiyeli olan ürünlerin markalaşma, tanıtım ve pazarlama çalışmalarının desteklenmesi
		Öncelik 2.3. Katma Değeri Yüksek Alanların Bölge'ye Çekilmesi Tedbir 2.3.1. Geleneksel yöntemlerle üretilen ürünlerin yenilikçi yöntemler ile geliştirilmesi ve Bölge'de üretilmeyen katma değerli ürünlerin üretilmesinin sağlanması
		Öncelik 2.7. Bölge'nin Dış İlişkilerinin Geliştirilmesi Tedbir 2.7.1. Bölge'nin dış ticaret yapma kapasitesinin artırılması ve firmaların pazar çeşitliliğinin sağlanması
		Öncelik 2.9. İşletmelerin Tanıtım, Markalaşma ve Pazarlama Kapasitelerinin Geliştirilmesi Tedbir 2.9.1. İşletmelerin bilgi teknoloji altyapılarının iyileştirilmesi ve yurtdışı pazar ağlarının genişletilmesinin sağlanması Tedbir 2.9.2. Bölge'ye özgü ürünlerin markalaştırılması, pazar ve ürün çeşitliliğinin sağlanması
	Sürdürülebilir Çevre ve Mekânsal Yerleşim	Öncelik 3.5. Temiz ve Sürekli Enerji Arzının Sağlanması Tedbir 3.5.1. Tarımsal sulamada enerji kullanımının azaltılmasını sağlayacak GAP sulama projelerinin tamamlanmasının sağlanması
		Öncelik 3.7. Tarımsal Altyapının Güçlendirilmesi Tedbir 3.7.1. Sulama altyapısının geliştirilmesi Tedbir 3.7.2. Arazi toplulaştırma ve tarla içi geliştirme faaliyetlerinin artırılması Tedbir 3.7.3. Tarımsal kaynakların korunması ve üretimde sürdürülebilirliğin sağlanması
	Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi	Öncelik 4.1. STK'larda, Yerel Yönetimlerde ve Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi Tedbir 4.1.1. Mesleki ve kişisel gelişim amaçlı hizmet içi eğitimler ile personelin eğitilmesi ve teknik altyapının modernleştirilmesi
Mezopotamya Kültür Turizminin Geliştirilmesi, Tanıtım ve Markalaşma Sonuç Odaklı Programı (Turizm SOP)	Katma Değerli Üretim ve Hizmet	Öncelik 2.6. Bölge Turizminin Rekabetçiliğinin Artırılması Tedbir 2.6.1. Turizm potansiyelinin geliştirilmesi ve kullanım kapasitesinin artırılması
	Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi	Öncelik 4.1. STK'larda, Yerel Yönetimlerde ve Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi Tedbir 4.1.1. Mesleki ve kişisel gelişim amaçlı hizmet içi eğitimler ile personelin eğitilmesi ve teknik altyapının modernleştirilmesi
İmalat Sanayide Rekabet İkliminin Geliştirilmesi Sonuç Odaklı Programı (RİGE SOP)	Beşerî Gelişme ve Sosyal İçerme	Öncelik 1.7. Girişimcilik Kültürünün Geliştirilerek İstihdamın Artırılması Tedbir 1.7.4 Genç girişimcilerin desteklenmesi ve olası yerel baskıların engellenmesi için tedbirlerin alınması
	Katma Değerli Üretim ve Hizmet	Öncelik 2.2 Mevcut Sanayi Alanlarının Geliştirilmesi ve Markalaştırılması Tedbir 2.2.1 Yeni sanayi alanlarının, bilimsel verilere dayalı analizler sonucunda belirlenmesinin sağlanması
		Öncelik 2.3 Katma Değeri Yüksek Alanların Bölge'ye Çekilmesi Tedbir 2.3.1 Geleneksel yöntemlerle üretilen ürünlerin yenilikçi yöntemler ile geliştirilmesi ve Bölge'de üretilmeyen katma değerli ürünlerin üretilmesinin sağlanması

Sonuç Odaklı Program	Bölge Planı Eksenı	Bölge Planı Öncelik ve Tedbiri
		Öncelik 2.8 Yatırımcı ve girişimcilere yönelik finansman, kurumsal ve teknik destek hizmetlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması Tedbir 2.8.1. Yatırımcılara ve girişimcilere yönelik faiz desteği verilmesinin sağlanması Tedbir 2.8.2. Bölge yatırımcısına yönelik profesyonel işletme yönetimi eğitimlerinin verilmesi Tedbir 2.8.3. Bölge’de ortak iş yapma ve ortaklık kültürünün geliştirilmesi Öncelik 2.9 İşletmelerin tanıtım, markalaşma ve pazarlama kapasitelerinin geliştirilmesi Tedbir 2.9.1. İşletmelerin bilgi teknoloji altyapılarının iyileştirilmesi ve yurtdışı pazar ağlarının genişletilmesinin sağlanması Tedbir 2.9.2. Bölge’ye özgü ürünlerin markalaştırılması, pazar ve ürün çeşitliliğinin sağlanması

2. Sonuç Odaklı Programlar

2.1. Yerel Tarım Ürünlerinde Verim ve Katma Değerin Artırılması Sonuç Odaklı Programı (Tarım SOP)

a. Amaç

Genel Amaç

Yerel tarım ürünlerinde üretimin, verimin, katma değer artırılarak pazarlama imkanlarının geliştirilmesi yoluyla kırsal yerleşimler başta olmak üzere Bölge’de ekonomik refahın iyileşmesi amaçlanmaktadır.

Özel Amaçlar

1. Marka ve ticari değer oluşturabilecek yerel tarım ürünlerinde üretimin ve verimin artırılması
2. Yerel gıda ve tarım ürünlerinde katma değer ve pazarlama imkanlarının geliştirilmesi
3. Arıcılığın geliştirilmesi, yöresel balların üretiminde kalite standartlarının sağlanması
4. İyi tarım uygulamaları ve tarımsal sulamada verimlilik uygulamalarının yaygınlaştırılması
5. Üretici örgütleri ve aile işletmelerinin kapasite geliştirici faaliyetlerle desteklenmesi
6. Yerel gen kaynaklarının korunması ve çoğaltılması

a. Arka Plan ve Müdahale Gerekçesi

On Birinci Kalkınma Planı’nda tarım sektörü öncelikli gelişme alanları arasında yer almaktadır. Üretim yapısıyla uluslararası rekabet gücünü artırmış, ileri teknolojiye dayalı, altyapı sorunlarını çözmüş, örgütlülüğü ve verimliliği yüksek, etkin bir tarım sektörünün oluşturulması temel amaç olarak belirlenmiştir. Bu amaç çerçevesinde, ürün güvenilirliği, çeşitliliği ve üretimini artırmak amacıyla, iyi tarım uygulamaları, organik tarım, sözleşmeli üretim, kümelenme, araştırma, pazarlama ve markalaşma faaliyetlerinin desteklenmesi ile tarımda suyun verimli kullanılmasına yönelik su tasarrufu sağlayan modern sulama sistemlerinin yaygınlaştırılması uygulanacak tedbirler arasında yer almaktadır. Plan’ın “2.4.6. Kırsal Kalkınma” başlığında; “Sürdürülebilir kırsal kalkınma anlayışıyla, üretici birlikleri ve aile işletmelerinin üretim kapasitesinin ve kırsal işgücünün istihdam edilebilirliğinin artırılması, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, yoksullukla mücadele ile kırsal toplumun düzenli ve yeterli gelir imkânlarına kavuşturularak refah düzeyinin artırılması ve nüfusun kırsalda tutundurulması” kırsal kalkınmada temel amaç olarak belirlenmiştir. Kırsal kalkınma desteklerinde hedef birliğini sağlamaya yönelik Kalkınma Ajanslarının kırsal destekleri ve diğer ilişkili destek programları arasında tamamlayıcılığın tesisi, kırsal kalkınma desteklerinin, çiftçi odaklı programlanması, kırsalda yaşam kalitesini artırmaya, kırsalı korunan, yaşanan ve üreten alanlar haline getirmeye yönelik destek ve teşviklerin artırılması, aile işletmeleri ile küçük ve orta ölçekli üreticilerin üretim ve finansal yapısını güçlendirmek ve ölçek ekonomilerinden faydalanılmasını sağlamak üzere örgütlenmelerinin teşvik edilmesi ile markalaşma ve pazarlama faaliyetlerinin iyileştirilmesi hedeflenmiştir. Bunun yanı sıra, kırsal toplumun beşeri sermayesinin geliştirilmesi için aile işletmelerine yönelik çiftçi eğitimi ve tarım danışmanlığı konularındaki faaliyetlerin güçlendirileceği, kırsal da geleneksel zanaat ve el sanatları, agro-turizm, coğrafi işaretli ürünler, süs bitkileri, bağcılık, arıcılık, balıkçılık, kümes hayvancılığı, alternatif tarım ürünleri yetiştiriciliği, tarım ve gıda ürünlerindeki geleneksel üretim ve saklama bilgisini gelecek kuşaklara taşıyacak girişimler ve işbirlikleri gibi alanların desteklenmesine devam edileceği de vurgulanmıştır.

Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2021-2023)’te kırsal kalkınma politikası çerçevesinde, kırsal ekonominin geliştirilmesi ve istihdam imkanlarının artırılması stratejik amaç olarak belirlenmiştir. Kırsal ekonominin geliştirilmesine yönelik tedbirlerle; tarım ve gıda üretiminde verimliliğin, kapasitenin ve ürün kalitesinin artırılması, tarım ve tarım dışı yerel ürünlerde katma değer artışının sağlanması, çiftçilerin mesleki bilgi ve örgütlenme düzeyinin yükseltilmesi, rekabet gücünün geliştirilmesi, tarım-

sanayi ilişkilerinin güçlendirilmesi, mikro işletmecilik temelinde girişimciliğin teşvik edilmesi, arıcılık faaliyetlerinin desteklenmesi, çiftçilerin ortak kullanıma yönelik makine parklarının kurulması, tarım-gıda işletmelerinde verimlilik artışı sağlayacak modernizasyon yatırımlarının gerçekleştirilmesi, gıda güvenilirliğinin geliştirilmesi, besleyici ve sağlıklı gıda üretiminin artırılması hedeflenmiştir. İklim değişikliği ve Kovid-19 salgını sürecinde yaşanan küresel krizlerin etkileri de dikkate alındığında kırsal alanlar gelecekte önemi giderek artacak olan stratejik nitelikteki doğal kaynaklara ev sahipliği yapmaktadır. Ancak kırsal alanlardaki üretim faaliyetlerinde su başta olmak üzere doğal kaynaklardan kısa vadede azami ölçüde yararlanma ve bunları ekonomik değere dönüştürme çabası kaynakların hızla tükenmesine yol açmaktadır. Su ve toprak kaynakları kullanımında çevre dostu olmayan tarım teknikleri nedeniyle görülen olumsuzlukların artma eğiliminde olduğundan hareketle bir diğer stratejik amaç “kırsal çevrenin iyileştirilmesi ve doğal kaynakların sürdürülebilirliğinin sağlanması” olarak belirlenmiştir. Buna yönelik tedbirlerle; tarımsal faaliyetlerde çevre dostu üretim yöntemlerinin kullanılması, organik tarımın teşvik edilmesi, iyi tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması, tarımsal sulamalarda ve tarımsal arazilerin kullanımında verimliliğin sağlanması amaçlanmıştır.

2021-2023 GAP Eylem Planı’nın stratejik çerçevesini oluşturan üç temel amaçtan biri de “tarımda rekabet gücünün artırılması ve sürdürülebilir çevre” olarak belirlenmiştir. Bu amaç çerçevesinde; Bölge’de kırsal alanda yaşayan ve işlemeli tarıma uygun arazilerin az olduğu nüfusun sosyo-ekonomik yaşam koşullarının sürdürülebilir ve katılımcılık ilkesi doğrultusunda geliştirilmesi ve iyileştirilmesi ile GAP Bölgesi’nin başat ekonomik sektörleri arasında yer alan tarım da başta su ve enerji olmak üzere, kaynakların en etkin biçimde kullanımının modellenmesi, yaygınlaştırılması ve birincil üretim ve işleme süreçlerinde verimliliğin artırılması amaçlanmıştır.

Tarım SOP öncelikleri, üst ölçekli planların yukarıda zikredilen amaç, öncelik ve tedbirleri dikkate alınarak, 2014-2023 TRC3 Bölge Planı’nda yer alan;

- Kırsal Alan Yaşam Kalitesinin Artırılması,
- Katma Değerli Tarımsal Üretimin Artırılarak Markalaştırılması,
- İşletmelerin Tanıtım, Markalaşma ve Pazarlama Kapasitelerinin Geliştirilmesi,
- Tarımsal Altyapısının Güçlendirilmesi

öncelikleri altında belirlenen alt tedbirlerle uyumlu olarak hazırlanmıştır. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından yayınlanan İlçelerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırmasında (SEGE-2017) TRC3 Bölgesi’ndeki merkez ilçeler 3. kademe, diğer tüm ilçeler 5. ve 6. kademe ilçeler olarak tanımlanmaktadır. Kırsal alan tanımında yer alan bu gelişmişlik kademesindeki bütün ilçelerin diğer yerleşimlere göç verdiği tespit edilmiştir. Düzey 2 Bölgelerinin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 25. sırada yer alan Bölgede, nüfusun önemli bir kesimi kırsal alanda yaşamakta ve geçimini tarımsal faaliyetlerden sağlamaktadır. Plan dokümanlarında yer alan söz konusu politika ve tedbirler ışığında kırsal kalkınmaya katkı sağlayacak ve Bölgedeki tarımsal potansiyelin daha etkin kullanılabilmesi adına tarımsal faaliyetlerde verim ve katma değer artışının sağlanarak kırsal alandaki ekonomik refahın iyileştirilmesine yönelik çalışmalar yapılması gerektiği değerlendirilmektedir.

TRC3 Bölgesi’nde sanayi sektörü ağırlıklı olarak Mardin ve Batman il merkezleri etrafında gelişirken, hizmetler sektörü de Mardin ve Batman başta olmak üzere büyük ilçe merkezlerinde yoğunlaşmaktadır. Sanayi sektörünün ülkemizin gelişimine kıyasla geride olduğu göz önüne alındığında tarım sektörünün toplam katma değerdeki payı (~%12) ülke ortalamasının üzerindedir. Bölge’de toplam 608 bin hektar tarım arazisi varlığı ile birlikte uygun iklim şartlarının sunduğu olanaklar, özellikle tarla bitkileri üretimi ile meyvecilik açısından önemli bir potansiyel oluşturabilecek mahiyettedir. Bu tarımsal potansiyelin doğru değerlendirilmesi kır-kent dengesini gözeterek Bölgeiçi gelişmişlik farklarını gidermeye yönelik bir gereklilik arz etmektedir.

Türkiye’nin toplam yüzölçümünün %3,33’lük kısmını oluşturan TRC3 Bölgesi, 608 bin hektar tarım alanına sahip olmasına rağmen sulanabilen alan (%36) ve yağış (~700 mm) kısıtlıdır. Tarımsal üretim döneminde Bölge’nin sıcaklık ortalamalarının bir hayli yüksek olması sulama olmadan yüksek miktarda ürün elde etmeyi oldukça zorlaştırmaktadır. Karasal iklim özelliklerinin belirgin olarak görüldüğü dağlık

kesimlerde de meraya dayalı hayvancılık gün geçtikçe azalmaktadır. Bazı bölgeler hariç olmak üzere toprak kalitesi düşük olan Bölge'nin, orman varlığı da zayıftır. Bölge'de tarım faaliyetleri güney hattında yer alan ve büyük bir bölümü bereketli Mezopotamya Ovası içinde kalan Kızıltepe, Derik, Artuklu, Nusaybin, Cizre ve Silopi ile Batman ve Kurtalan ovalarında yoğunlaşmaktadır.

Sanayi sektörünün de tarıma dayalı geliştiği bu Bölgede, uzun vadede GAP sulama projelerinin de devreye girecek olması göz önünde bulundurulursa Bölge ekonomisi açısından tarımın başat sektör rolünün süreceği değerlendirilmektedir. Bu sebeple özellikle göç veren kırsal alanda geleneksel yöntemlerle yapılagelen tarımsal faaliyetlerin gelişmesine odaklanması, pratikteki sorunlara çözüm geliştirilmesi, sulama imkanlarının artması ile paralel verim ve katma değer artışına yönelik çalışmalara ağırlık verilmesi yarar sağlayacaktır. Öte yandan GAP sulama projesinin tamamlanamamış olması ve yaşanan gecikmeye bağlı olarak, 314 bin hektar tarım arazisiyle geniş ve bereketli ovalara sahip Mardin ilinde son 20 yılda açılan sondaj kuyuları birtakım sorunları da beraberinde getirmiştir. Ovada buğday hasadından sonra ağırlıklı olarak ikinci ürün olarak yetiştirilen mısır üretiminde suyun bilinçsiz kullanımı ve buna bağlı olarak yeraltı su seviyesinin her geçen yıl azalarak günümüzde 400-600 metre derinlikten sulama pompalarıyla arazilerin sulanıyor olması çevresel risklerin yanı sıra artan enerji tüketimi ile tarımsal üretim maliyetlerinde artışa neden olmaktadır. Tarımsal sulamada kaçak elektrik kullanımının yarattığı sosyal sorunlar bir kenara, suyun verimli kullanımına yönelik gerekli tedbirler alınmadığı takdirde geçmişte benzer durumda olan Harran ovasında yaşandığı gibi bilinçsiz su tüketimine bağlı toprakta kalsifikasyon/kireçlenme, çoraklaşma ve tuzlanma gibi önemli sorunlar ortaya çıkabilecektir.

Bölge'de tarıma elverişli arazilerin yarısından fazlasının işletme büyüklüğü 50 dekardan azdır. Bu tablonun değişmesi için sulama projeleri ile eş zamanlı yürütülen toplulaştırma çalışmalarında Bölge sosyolojisinden kaynaklı etkenlerle yeterli başarı sağlanamamıştır. Bu durum, eğer katma değerli üretime odaklanılmazsa kırsalda gelir yetersizliğinden dolayı kent merkezlerine yönelecek nüfus akışının beklenenden daha hızlı gerçekleşebileceğini belirgin bir şekilde ortaya koymaktadır. Mera ve yayla hayvancılığı yürütülebilen kırsal yerleşimlerde de son yıllarda hayvancılık alanında bir gerileme söz konusudur.

Kırsalda üreticiyi koruyarak gıda ve tarım ürünlerinin katma değerli bir ürün formunda pazarlanabilmesinin en önemli araçlarından olan tarımsal örgütlenmeler Bölgede ziraat odaları ile sınırlı kalmıştır. Üretici ve hayvan yetiştiricileri birlikleri açısından ürün bazlı olarak Bölgede gelişim gösteren sınırlı sayıda örgütlenme örnekleri bulunsa da etkili oldukları değerlendirilemez. Kooperatifler ise sayıca fazla olsa da ağırlıklı olarak çeşitli hibe programlarının kullanımına yönelik kısa süre faaliyet gösteren birer araç olarak deneyimlenen mekanizmalar durumuna gelmiştir. Tarımsal potansiyelin yeterince değerlendirilememesi ve kırsaldaki tarım alanlarının bakımsız ve bağların âtil bırakılmış olmasının bir gerekçesi de çiftçilerin ürettikleri ürünleri pazarlamada karşılaştıkları zorluklardır.

Türkiye ortalamasına göre kırsal yerleşim nüfus oranı yüksek olan Bölgede tarımdan kopuş aynı eğilimde devam etmektedir. Tarımsal mekanizasyonun yine ülke ortalamasına kıyasla sınırlı kaldığı Bölge'nin öncelikli sorunu verim düşüklüğü, katma değer üretememek ve hane halkı açısından yeterli geçim standardını oluşturamamaktır. GAP, KÖYDES ve SUKAP kapsamında Bölge'de yürütülen birçok proje kırsal kalkınmaya olumlu etki oluştururken ürün ve mekân açısından yapılan verime dayalı hesaplamalar buğday üretimi dışında Bölge'nin yetersiz ve düşük bir verim düzeyinde kaldığını göstermektedir. Kırsal kalkınmaya yönelik uygulanan destekleme programları Bölgede öne çıkan ürünlerin üretim, verim ve kalitesinde artış sağlasa da sahadaki sorunlara bütüncül bir bakış açısıyla ve Bölge/havza düzeyinde çözüm öneren, uzun vadeli hedefler ortaya koyan bir tarımsal planlamaya dayalı olmaması, yürütülen bu çalışmaların etkilerinin sınırlı kalmasına neden oluyor. GAP Entegre Kırsal Kalkınma Programı bu anlayışı değiştirmeye yönelik stratejik bir bakış açısını yerleştirmeyi amaçlamışsa da programın uygulamaya yönelik bütçeleri sınırlı olduğundan tatmin edici sonuçlara ulaşamamıştır.

Hayvancılıkla birlikte meyveciliğe oldukça elverişli olan Bölge'nin kırsal dağlık yerleşim bölgelerinde kullanılmayan boş arazilerin fazlalığı bu alanda kaydedilebilecek bir ilerleme potansiyelini ortaya

koymaktadır. Bölge’de tarımsal arazilerin yoğunlaştığı ilçeler sanayi, turizm ve ticaret potansiyelinin de daha yüksek olduğu ilçeler olduğundan, katma değerli üretim konusunda geri planda kalan diğer ilçelere odaklanılması gerektiği değerlendirilmektedir.

Tablo 3. TRC3 Tarımsal Üretim Değerleri ve İhracat

TRC3	2017	2018	2019	2020
Kişi başına tarımsal üretim değeri (TL)	1.416	1.491	1.835	2.760
Toplam tarımsal üretim değeri (bin TL)	3.147.131	3.406.327	4.232.866	6.468.977
Tarım ve Hayvancılık İhracat Rakamları (bin \$)	98.970	99.496	75.706	185.012

Kaynak: TÜİK, 2020

Yukarıdaki tabloda yer alan TRC3 Bölgesi tarımsal üretim değerleri ve ihracat rakamları incelendiğinde, genel bir artış eğilimi olduğu görülmektedir. Bu veriler de Bölge’de yükselen bir kapasite ile tarımsal üretim potansiyeli bulunduğunu doğrulamaktadır. Tarım SOP kapsamında gerçekleştirilmesi planlanan kırsal kalkınmaya yönelik faaliyetler, bu potansiyelin geliştirilmesi bakımından önemlidir. Bölge ekonomisi açısından öne çıkan tarımsal ürünler; buğday, mısır, arpa, pamuk, mercimek, üzüm, fıstık, zeytin ve bal olarak sıralanabilir. Bunların yanı sıra Bölgeye özgü yerel türler barındıran ve gelişme potansiyeli taşıyan ürünler arasında nar, ceviz, badem, incir, çilek, bittim, menengiç, yer fıstığı, acur, kiraz, kavun, domates ve tıbbi-aromatik bitkiler (safran, sumak, zahter, salep) yer almaktadır. Bunlardan daha önce coğrafi işaret tescili alan Mardin Bulguru ve Siirt Fıstığı’nın yanı sıra Sason Çileği de 2021 yılında Ajans desteği ile coğrafi işaret tescili almış olup yakın planda üretiminin artacağı ve bu bağlamda depolanması ve işlenmesine yönelik yatırımlara ihtiyaç duyulacağı değerlendirilmektedir. Diğer ürünlere yönelik te coğrafi işaret çalışmalarının desteklenmesi hedeflenmektedir.

Katma değeri yüksek ve coğrafi işarete sahip bir ürün olan Siirt Fıstığı, 2000’li yıllardan başlayarak öncelikle Siirt’te ve yakın dönemde diğer bölge illerinde gelişim göstermiş ve 2020 yılı TÜİK verilerine göre Bölgede 45 bin hektar alanda yaklaşık 28 bin tona ulaşan üretim miktarıyla kırsalda önemli bir geçim kaynağına dönüşmüştür. Bu rekolte değerine ulaşılmasında her yıl yeni fıstık fidanı dikimlerinin yanı sıra Ajansın 2015 yılında uygulamış olduğu “Meyveciliğin Geliştirilmesi Programı” kapsamında tesis edilen 684 adet kapama meyve bahçelerinin de oldukça etkili olduğu ve çarpan etkisi oluşturduğu değerlendirilmektedir. Kırsalda küçük tarım arazilerinde önemli bir gelir kaynağına dönüşen bu ürünün Bölgede yaygınlaşması, Siirt’te aşılama programları ile başlamış ve yeni bahçelerin tesisiyle devam ederek 2018 yılında Avrupa’nın en büyük fıstık işleme tesisinin ilde kurulmasıyla marka ürün düzeyine gelinmiştir. Mevcut durumda Siirt Fıstığı için iki temel çalışma alanı bulunmaktadır. Birincisi ağaç başına oldukça düşük olan ürün veriminin ve kalitenin artırılması, ikincisi de Bölgemizde diğer tarımsal ürünlerin üretimine pek elverişli olmayan kireçli toprak yapısına sahip değerlendirilmeyen tarım alanlarında üretimin yaygınlaştırılmasıdır. Katma değeri yüksek ve gelişme potansiyeli barındıran bir başka yerel ürün olan, yüksek yağ oranına sahip Halhali Zeytini’nin orijini Mardin’in Derik ilçesidir. Sofralık tüketime yönelik oldukça talep gören özel bir ürün olan bu türün Bölgede üretiminin yaygınlaştırılabileceği değerlendirilmektedir.

TRC3 Bölgesi, 47 bin hektar bağ alanı ile Türkiye de 2. sırada yer almaktadır (TÜİK, 2020). Bu güçlü potansiyele rağmen Düzey 2 Bölgeleri üretim verileri detaylı incelendiğinde, TRC3 Bölgesi’nin birim alandan elde edilen üzüm verimi bakımından en geride kaldığı dikkat çekmektedir. Güncel TÜİK verilerine göre TR62 Bölgesi’nde verim 1.724 kg/da iken TRC3 Bölgesi’nde bu rakam 401 kg/da olmaktadır. Bağcılıkta kadim bir geçmişe sahip Bölge’de üzüm üretiminin özellikle kırsal dağlık yerleşimlerde yaygın olduğu, ancak kırsalda genç nüfusun azalması ile paralel bir şekilde üzüm yetiştiriciliğinin ekonomik bir geçim kaynağı olmaktan çıkıp hane tüketimine yönelik bir üretim formuna kaydığı gözlenmektedir. Üzüm çeşitleri açısından önemli bir gen kaynağı olan Bölge’de, bu genlerin korunarak geleceğe aktarılması, bağların gençleştirilmesi, kültürel bakımı, telli terbiyeli modern

bahçelerin tesisi, üzümünden elde edilen son ürünlerin standart ve katma değerli hale getirilmesi ve pazarlama olanaklarının geliştirilmesi öncelikli çalışma alanlarıdır.

Bölge’de coğrafi işarete sahip Pervari Balı başta olmak üzere Sason ve Faraşın Yaylası balları da yöredeki endemik bitki ve flora zenginliğini içinde barındıran özel bal çeşitleri olarak gelişim potansiyeli taşımaktadır. Bal üretim miktarı 3.400 tonu geçen (TÜİK, 2020) arıcılık sektöründe temel sorun, yöresel balların üretiminde kalite standardının sağlanarak marka değeri olan ürünler olarak piyasada yer edinmemesidir. Karakterize edilen bal numunelerinde kalite parametrelerinde oldukça yüksek değerler elde edilirken piyasada Bölge’nin yöresel ürünü olarak satılan balların bir kısmının doğal olmayan, katkılı ve farklı bölgelerden getirilmiş olduğu tespit edilmektedir. Bu durumun değişmesi adına yöresel balların kalite parametrelerinin belirlenmesi, kontrollü üretime geçilmesi ve beraberinde markalaşma çalışmalarının hızlandırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bölge’de özellikle yeterince tarım arazisi bulunmayan kırsal dağlık yerleşimlerdeki nüfus için alternatif bir geçim kaynağı olabilmesi nedeniyle arıcılık faaliyetlerinin geliştirilmesi önem kazanmaktadır.

Bölge’nin en büyük tarımsal üretim alanı olan Kızıltepe, Derik, Nusaybin ova kesiminde buğday ve mısır temel stratejik ürünler olarak yerleşmiş durumdadır. Ülkemizin de önemli buğday üretim merkezlerinden biri olan bu Bölge’de sanayi de bu tarımsal ürünlere yönelik olarak gelişim göstermiştir. Bölge’nin 680 milyon \$’a ulaşan işlenmiş tarımsal ürünler ihracatı, sektörün istihdamla birlikte dış ticarete olan katkısını da ortaya koymaktadır. Ancak buğdaydan elde edilen un, bulgur, makarna gibi işlenmiş ürünlerin kg başına getirisinin düşük kalması bu ürünlerin markalaşarak piyasada yer edinmesi ile yerele olan katkısının artırılması ihtiyacını ortaya koymaktadır. Yüksek kaliteli durum buğdayından üretilen ve yakın zamanda coğrafi işaret tescili alan Mardin Bulguru bu anlamda Irak ve Ortadoğu pazarı dışına çıkarak iç piyasada ve diğer ülkelerde değerlendirilmesi gereken işlenmiş buğday ürünlerinin başında gelmektedir. Son yıllarda Ajansın öncülüğünde gerçekleştirilen tanıtım ve yeni pazarlara açılım faaliyetleri, perakende zincirlerde yer alma, yeni ihracat bağlantıları sağlanması ve URGE projesi geliştirilmesi ile iyi bir noktaya ulaşmıştır. Ürünün marka değeri arttıkça alternatif pazarlar bulacağı ve Bölge ekonomisine katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Tarım SOP, yerel ürünlerin üretim ve veriminin artırılarak pazarlama imkanlarının geliştirilmesi yoluyla kırsal yerleşimler başta olmak üzere Bölgede ekonomik refahın iyileşmesi ve sürdürülebilir kırsal kalkınmanın sağlanması amacına yönelik faaliyetlerin yürütülmesi planlanmaktadır.

b. Sonuç ve Çıktı Hedefleri

Tarım SOP kapsamında ulaşılması hedeflenen sonuçlar aşağıdaki gibidir.

Tablo 4. Tarım SOP Sonuç Göstergeleri

Gösterge Adı	İlgili Özel Amaç(lar)	Birim	2019 Yılı Mevcut Durum	2023 Yılı Hedefi	Doğrulama Kaynağı
Siirt Fıstığı üretim verimi ¹	1,4	Kg/meyve veren ağaç	6	6,5	TÜİK, Tarım İl Müdürlükleri
Siirt Fıstığı üretim miktarı	1	Ton/yıl	14.383	40.000	TÜİK, Tarım İl Müdürlükleri
Siirt Fıstığının ihraç edildiği ülke sayısı	2	Adet	0	10	Siirt Fıstık Üreticileri Birliği
Üzüm üretim miktarı	1	Ton/yıl	171.645	250.000	TÜİK, Tarım İl Müdürlükleri
Üzüm üretim verimi	1,4	Kg/da	364	500	TÜİK, Tarım İl Müdürlükleri
Telli terbiye sistemine dönüştürülen bağ alanı	1,4	da	-	1.000	Tarım İl Müdürlükleri

¹ TRC3 Bölgesinde üretilen fıstık ürününün tamamına yakını Siirt Fıstığı türü olduğundan TÜİK’te Şam Fıstığı (Antep Fıstığı) olarak yayınlanan veri, Siirt Fıstığı verilerini ifade etmektedir.

Gösterge Adı	İlgili Özel Amaç(lar)	Birim	2019 Yılı Mevcut Durum	2023 Yılı Hedefi	Doğrulama Kaynağı
Mardin bulgurunun satıldığı ulusal market zinciri sayısı	2	Adet	1	2	DİKA, Mardin Bulgurcular Derneği
Yöresel Bal (Pervari, Sason, Faraşın) üretim miktarı ²	3	ton/yıl	1.986	4.500	TÜİK
Yöresel balların satıldığı e-ticaret platformu sayısı	2,3	Adet	0	1	DİKA, Arıcı Birlikleri
Kapasitesi geliştirilen üretici örgütü sayısı	5	Adet	-	10	DİKA
Coğrafi işaret alan ürün sayısı	2	Adet	-	10	Türk Patent ve Marka Kurumu Tescil Belgesi
SOP kapsamında Bölgeye yapılan yatırım tutarı	2	TL	-	50 Milyon	DİKA
Bölgede yerel ürünlerin depolanması, işlenmesi ve paketlenmesine yönelik yeni yatırım sayısı	2,3	Adet	-	6	DİKA, TSO
Bölge tarım sektöründeki ihracat artışı	2	%	-	10	TÜİK
Ajans rehberliğinde yeni kurulan üretici örgütü sayısı	2,5	Adet	-	1	Tarım ve Orman Bakanlığı

Tarım SOP kapsamında yapılacak faaliyetlere ilişkin çıktı göstergeleri aşağıdaki tabloda yer aldığı gibidir.

Tablo 5.Tarım SOP Çıktı Göstergeleri

Proje ve Faaliyet Alanı	Gösterge Adı	Birim	Mevcut Durum	Hedef (2023)	Doğrulama Kaynağı
Araştırma, Analiz ve Programlama	Hazırlanan araştırma ve analiz raporu sayısı	Adet	6	10	Raporlar
	Ön fizibilite sayısı	Adet	7	11	Ön Fizibilite Raporları
İş birliği ve Koordinasyon	Geliştirilen iş birliği protokol sayısı	Adet	2	4	Protokoller
	İş birliği geliştirilen ulusal kurum sayısı	Adet	2	5	Toplantı Tutanakları
	URGE kapsamında geliştirilen proje sayısı	Adet	-	1	Proje Başvuru Formları
	Coğrafi işaret başvurusu yapılan ürün sayısı	Adet	10	15	Başvuru Belgesi
Kapasite Geliştirme	Yönetim danışmanlığı sağlanan üretici örgütleri sayısı	Adet	-	10	Ajans Faaliyet Raporu
	Ziyaret edilen iyi tarım uygulama örneği sayısı	Adet	1	3	Ajans Faaliyet Raporu

² Bal çeşitleri özelinde TÜİK verisi yayınlanmadığından yöresel balların mevcut durum bilgisi için üretim yapılan ildeki tüm doğal bal üretim miktarları verilmiştir.

	İyi uygulama örneği ziyaretine katılım sağlayan kooperatif üyesi/çiftçi sayısı	Adet	16	75	Ajans Faaliyet Raporu
Tanıtım ve Yatırım Destek	Hazırlanan tanıtım materyali sayısı	Adet	1	4	Ajans Faaliyet Raporu
	Yatırım danışmanlığı ve rehberlik sağlanan kişi/işletme sayısı	Adet	210	300	Ajans Faaliyet Raporu
	Gerçekleştirilen tanıtım etkinliği sayısı	Adet	-	2	Ajans Faaliyet Raporu
Ajans Destekleri	Geliştirilen güdümlü proje sayısı	Adet	2	3	Güdümlü Proje Bilgi Formları
	Uygulanan güdümlü proje sayısı	Adet	0	1	Proje Nihai Raporları
	Geliştirilen ve uygulanan SOGEP proje sayısı	Adet	3	7	Proje Nihai Raporları
	Teknik Destek Programından faydalanan kurum sayısı	Adet	3	10	Ajans Faaliyet Raporu
	Teknik Destek Programı kapsamında eğitim alan kişi sayısı	Kişi	147	200	Ajans Faaliyet Raporu
	Fizibilite Desteği Programı kapsamında hazırlanan fizibilite sayısı	Adet	4	7	Ajans Faaliyet Raporu
	Uygulanan MDP sayısı	Adet	-	1	Başvuru Rehberleri
	MDP kapsamında desteklenen proje sayısı	Adet	-	10	Program Nihai Raporları
	Kurulan gıda analiz laboratuvarı ve test merkezi sayısı	Adet	-	1	Proje Nihai Raporları
	Yöresel ürün pazarı ve satış noktası sayısı	Adet	1	3	Proje Nihai Raporları
	Üzüm işleme ve paketlenme tesisi sayısı	Adet	1	2	Proje Nihai Raporları
	Arıcılık ve bal ürünleri üretim tesisi	Adet	-	2	Proje Nihai Raporları
	Modern eğitim serası alanı	Da	-	10	Proje Nihai Raporları
	Desteklenen kooperatif sayısı	Adet	2	5	Proje Nihai Raporları

Proje ve Faaliyetler

i.Araştırma, Analiz ve Programlama

Tarım SOP ile, yerel ürünlerde üretimin, verimin, katma değerin artırılarak pazarlama imkanlarının geliştirilmesi amacı kapsamında, sorunların ve ihtiyaçların tespiti, müdahale alanlarının belirlenmesine yönelik olarak çeşitli araştırma ve analiz çalışmaları yürütülecektir. Bu dokümanların hazırlanması orta vadeli Tarım SOP'un üç yıllık uygulama dönemini kapsamaktadır. Programın ikinci yılında, özel amaçlar çerçevesinde aşağıda detayları verilen raporlar hazırlanacaktır.

1. Dicle (TRC3) Bölgesi Yöresel Ürünlerinin Markalaşma ve Pazarlama Stratejisi: Dicle Bölgesi zengin kültürel mirası ve bozulmamış doğası ile çok sayıda yöresel ürüne sahiptir. Son yıllarda doğal koşullarda yetiştirilen yöresel ürünlere yönelik talep artışı kırsal kalkınma temelinde bu pazara yönelik yeni fırsatları beraberinde getirmiştir. Çalışmanın amacı TRC3 Bölge ekonomisi açısından potansiyel barındıran yöresel ürünlerinin markalaşma ve pazarlama stratejilerini belirlemek suretiyle kırsal kalkınmaya katkıda bulunmaktır. Bu çalışma parçalı hizmet alımı yöntemiyle Ajans uzmanları ve ilgili sektör uzmanının ortak çalışmasıyla hazırlanacaktır.

Tablo 6. Dicle (TRC3) Bölgesi Yöresel Ürünlerinin Markalaşma ve Pazarlama Stratejisi Faaliyet İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Dicle Bölgesi Yöresel Ürünlerinin Markalaşma ve Pazarlama Stratejisi	BYDO	Üniversiteler, Tarım ve Orman İl Müdürlükleri, Ziraat Odaları, Ticaret Borsaları, Ticaret ve Sanayi Odaları, Üretici Birlikleri, Kooperatifler	Yıl Boyu	TRC3	100.000

2. TRC3 Bölgesi Ata Tohumları ve Bitki Gen Kaynaklarının Tespitine Yönelik Envanter Çalışması: Çalışma kapsamında Bölge'nin ata tohumları biyoçeşitlilik potansiyeli belirlenerek yerel değerlerin gelecek nesillere taşınması için, bölgemizde bulunan ata tohumlarının korunmasına katkı sağlanması hedeflenmektedir. TRC3 Bölgesi'nde ata tohumları ile tarımsal üretim yapılmasına yönelik bilimsel bir çalışma bulunmamaktadır. Ancak Bölgedeki çiftçilerin bir kısmı kendi imkanlarıyla sandıklarda muhafaza ettikleri tohumları gün ışığına çıkararak üretim yapmaya başlamıştır. Yapılacak olan çalışma ile yerel bitki/tohum gen kaynaklarının tespit edilmesi, toplanması ve envanterinin çıkarılması planlanmaktadır. Bu çalışmanın neticesi doğrultusunda yerel tohum ve bitki gen kaynaklarının muhafaza altına alınarak çoğaltılmasına yönelik arazi gen merkezi projesinin hayata geçirilmesi hedeflenmektedir. Yereldeki biyoçeşitliliğin korunarak organik tarımın yaygınlaşması nitelikli gıdaya erişim ve insan sağlığı açısından uzun vadede yararlı sonuçlar sağlayacaktır. Bu çalışma iş birliği protokolü kapsamında ilgili kurumlarla ortak hazırlanacaktır.

Tablo 7. TRC3 Bölgesi Ata Tohumları ve Bitki Gen Kaynaklarının Tespitine Yönelik Envanter Çalışması Faaliyet İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
TRC3 Bölgesi Ata Tohumları ve Bitki Gen Kaynaklarının Tespitine Yönelik Envanter Çalışması	ASGP, YDO	Türkiye Tohum Gen Bankası, Tarımsal Araştırma Enstitüleri	Yıl Boyu	TRC3	150.000

3. İklim Değişikliğinin Bölge Tarımsal Üretimine Etkisi ve Tarımda Su Yönetimi Raporu: Araştırma, kurak ve yarı-kurak iklime sahip TRC3 Bölgesi'nde tarımsal üretimin iklime duyarlılığını mekânsal olarak ortaya koyacak ve Bölgede tarımsal üretim yapısının iklim değişikliğinden nasıl etkileneceğine

dair bir haritalama ve olası etkilere uyum önerilerinin geliştirilmesini içerecek bir çalışmadan oluşacaktır. Yukarı Mezopotamya'nın geniş ve bereketli ovalarına sahip Mardin ve Şırnak illerinde son 20 yılda yoğun bir şekilde sayıları artan derin sulama kuyuları sebebiyle yer altı suyu seviyesi her geçen yıl azalmaktadır. Bölgede tarımsal üretimin sürdürülebilirliği bağlamında suyun ve enerjinin verimli kullanımına yönelik politika ve projelerin geliştirilmesi kaçınılmaz bir ihtiyaçtır. Bu çalışma iş birliği protokolü kapsamında ilgili kurumlarla ortak hazırlanacaktır.

Tablo 8. İklim Değişikliğinin Bölge Tarımsal Üretimine Etkisi ve Tarımda Su Yönetimi Raporu Faaliyet İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
İklim Değişikliğinin Bölge Tarımsal Üretimine Etkisi ve Tarımda Su Yönetimi Raporu	ŞYDO, MYDO, SYDO	Üniversiteler, GAP BKİ, UNDP Türkiye Temsilciliği, Karacadağ KA	Yıl Boyu	TRC3	200.000

ii.İş birliği ve Koordinasyon

Tarım SOP amaçları kapsamında ortaya konulan hedeflerin gerçekleştirilmesi için, ulusal ve uluslararası kurum/kuruluşların yanı sıra Bölgedeki il tarım ve orman müdürlükleri, yerel yönetimler, Bölge Kalkınma İdaresi, üniversiteler, tarımsal araştırma enstitüleri, üretici birlikleri, ziraat odaları, ticaret borsaları, kooperatifler, sivil toplum kuruluşları, özel kesim ve diğer yerel aktörlerle iş birlikleri geliştirilecektir. Geliştirilen iş birlikleri kapsamında Ajans'ın koordinasyonunda ortak faaliyetlerin yürütülmesi sağlanacaktır.

1. Ulusal Kurum/Kuruluşlar ile İş Birliği ve Koordinasyon: Başta Bölge Üniversiteleri, GAP BKİ, Tarımsal Araştırma Enstitüleri olmak üzere, Tarım SOP kapsamında belirlenen amaçlara yönelik bölgesel ve ulusal düzeydeki paydaşlarla iş birlikleri geliştirilecektir. 2023 yılında bu kapsamda yapılması planlanan faaliyetler aşağıda detaylandırılmıştır.

Tarımsal Araştırma Enstitüleri ile İş Birliği: Siirt fıstığı üretiminde verimin artırılması amacıyla fıstık yetiştiriciliğine yönelik temel uygulamalı eğitimlerin Bölge'deki yetiştiricilere verilmesi amacıyla Antepfıstığı Araştırma Enstitüsü ile iş birliği sürdürülecektir. Genel olarak antepfıstığı ve badem; bölgesel olarak ise üzüm, ceviz, zeytin, nar vb. meyve türlerinin yetiştiriciliğinde karşılaşılan sorunlara çözüm üretmeye yönelik araştırmalar yapan Antepfıstığı Araştırma Enstitüsü'nün bu konudaki tecrübesini Bölge'deki üreticilere aktarması sağlanacaktır. Bunun yanı sıra Arıcılık Araştırma Enstitüsü ile arıcılık faaliyetleri konusunda, bağcılık çalışmalarında Manisa Bağcılık Araştırma Enstitüsü ile iş birlikleri geliştirilmesi planlanmaktadır.

Bunun yanı sıra TRC3 Bölgesi'ndeki yerel bitki/tohum gen kaynaklarının tespit edilmesi, toplanması ve envanterinin çıkarılması çalışması kapsamında iş birliği sağlanacaktır. Bu çalışma neticesinde Bölge'nin tarımsal biyoçeşitlilik potansiyeli belirlenecek olup yerel tohum ve bitki gen kaynaklarının muhafaza altına alınarak çoğaltılmasına yönelik güdümlü proje geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Tablo 9. Ulusal Kurum/Kuruluşlar ile İş Birliği ve Koordinasyon Faaliyet İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Tarımsal Araştırma Enstitüleri ile İş Birliği	ASGP, PYB, YDO	Antepfıstığı Araştırma Enstitüsü, Manisa Bağcılık Araştırma Enstitüsü, GAP TAEM, Arıcılık Araştırma Enstitüsü, Türkiye Tohum Gen Bankası	Yıl Boyu	TRC3	100.000

GAP BKİ ile İş Birliği ve Koordinasyon: GAP Bölgesi'nde tarımsal üretim ve tarıma dayalı sanayi alanlarında, üretim faktörlerinin ve üretim kaynaklarının daha etkin ve verimli bir biçimde kullanılması suretiyle, Bölge'nin rekabet edebilirliğinin artırılmasına katkıda bulunulması amacıyla GAP BKİ ve UNDP ortaklığıyla yürütülen "Tarım ve Tarıma Dayalı Sanayide Entegre Kaynak Verimliliği Projesi" kapsamında, Bölge'nin başat ekonomik sektörleri arasında yer alan tarımda kaynakların en etkin biçimde kullanımının modellenmesi ve yaygınlaştırılması ile birincil üretim ve işleme süreçlerinde verimliliğin artırılması hedefleri doğrultusunda ortak bir mali destek programı uygulanması hususunda GAP BKİ ile iş birliği protokolü imzalanmıştır. Bu iş birliği protokolü doğrultusunda 2022 yılı sonunda verim ve katma değer artışının sağlanması ekseninde proje teklif çağrısına çıkmıştır. Program kapsamında destek almaya hak kazanan projeler hayata geçirilecektir.

Kurumlar arasında tarımsal eğitim ve yayım, tarımsal sulamada yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı, verimlilik ve kırsal kalkınma konularında da iş birlikleri geliştirilmesi planlanmaktadır.

Bununla birlikte, 2021 yılında Bakanlığın yönlendirmesi çerçevesinde GAP BKİ ve Kalkınma Ajansları Yatırım Destek Ofisleri İş Birliği protokolü imzalanmıştır. Bu protokol kapsamında GAP BKİ ilgili birimleri ile YDO'lar arasında ortak proje ve faaliyet konularında yakın iletişim sürdürülecektir.

Tablo 10. GAP BKİ ile İş Birliği ve Koordinasyon Faaliyeti İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
GAP BKİ ile İş Birliği	PYB, YDO, ASGP	GAP BKİ	Yıl Boyu	TRC3	-

Tarım ve Orman İl Müdürlükleri ve Yerel Yönetimlerle İş Birliği: TRC3 Bölgesi, bağ alanı bakımından Türkiye de 2. sırada yer almaktadır. Buna karşın birim alandan elde edilen üzüm verimi bakımından düzey 2 bölgelerinin en gerisinde kaldığı dikkat çekmektedir. TR62 Bölgesi'nde verim 1.724 kg/da iken TRC3 Bölgesi'nde bu rakam 401 kg/da olmaktadır. Bağların önemli bir bölümünün yaşlı omcalardan oluştuğu, goble sistemiyle yerde kurulu olduğu ve susuz tarım uygulandığı gözlenmektedir. Verim artışın sağlanabilmesi, ancak bağcılık yapılan mevcut alanlarda modern bağcılık uygulamalarının yaygınlaşması ile mümkün olacaktır. Bu amaçla, bağlarda etkin kültürel işlemler ve telli terbiye sistemlerine geçilmesi, yetiştiriciliği yapılan çeşitlerin ıslah edilmesi, bağ ürünleri muhafazası için depoların kurulması ve üreticilere yeni gelişmelerin ve pazarlama olanaklarının aktarılması adına uygulamalı eğitimler, iyi uygulama ziyaretleri ve yayım faaliyetleri önem kazanmaktadır. Bağcılığın yanı sıra bitkisel üretimde bölgede öne çıkan bir diğer alan da Siirt Fıstığı yetiştiriciliğidir. Siirt, 2020 yılı verilerine göre 25 tonu aşan üretimiyle Türkiye de en fazla üretim yapan 3. il konumundadır. Bölge ve ülke ekonomisi açısından önem arz fıstık üretiminde verim ve kalite sorunları ön plana çıkmaktadır.

Bölgede bağcılığın ve fıstık yetiştiriciliğinin gelişmesi noktasında yürütülecek faaliyet ve destek programlarında Tarım ve Orman İl Müdürlükleri ve yerel yönetimlerle yakın iş birliği sağlanacaktır.

Tablo 11. Tarım ve Orman İl Müdürlükleri ve Yerel Yönetimlerle İş Birliği Faaliyet İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Tarım ve Orman İl Müdürlükleri ve Yerel Yönetimlerle İş Birliği	YDO, ASGP, PYB	Tarım ve Orman İl ve İlçe Müdürlükleri, Yerel Yönetimler,	Yıl Boyu	TRC3	-

UNDP Türkiye Temsilciliği ile İş Birliği: 309 bin hektar tarım arazisi ile geniş ve bereketli ovalara sahip Mardin ilinde son 20 yılda yoğun bir şekilde sayıları artan derin sulama kuyuları sebebiyle yer altı suyu seviyesi her geçen yıl azalmaktadır. Tarımsal sulama, ağırlıklı olarak, bu sulama kuyularından dalgıç su pompaları vasıtasıyla 300-500 metre arası bir derinlikten su teminiyle gerçekleştirilmekte ve enerji maliyetleri toplam üretim maliyetleri içinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu durum, tarımsal üretim

maliyetlerinin yükselmesi ve su yönetimine bağlı çevresel sorunların yanı sıra bölgede kaçak elektrik kullanımı ve yüksek faturaların ödenememesine bağlı enerji kesintileri nedeniyle birtakım sosyal sorunlara da yol açmaktadır. Kamu yatırım programında GAP sulama projelerinin Mardin ili etabı yıllar bazında incelendiğinde yakın planlamada Mardin ovalarının cazibe sulama yapım işlerinin tamamlanamayacağı öngörülmektedir. Bu sebeple bölgede tarımsal üretimin sürdürülebilirliği bağlamında suyun ve enerjinin verimli kullanımına yönelik politika ve projelerin geliştirilmesi kaçınılmaz bir ihtiyaçtır.

Tablo 12. UNDP Türkiye Temsilciliği ile İş Birliği Faaliyet İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
UNDP Türkiye Temsilciliği ile İş Birliği	ASGP, MYDO	GAP BKİ, Karacadağ KA,	Yıl Boyu	TRC3	-

UNDP teknik iş birliği ve GAP BKİ, DİKA, Karacadağ KA ortaklığında 2022-2024 döneminde “GAP Bölgesi’nde Tarımsal Sulamada Entegre Enerji ve Su Yönetimi” projesi fikir aşamasında kurumlarca değerlendirilmektedir. Bölge tarımı açısından oldukça ehemmiyetli gördüğümüz bu çalışmaya yönelik 2023 yılında bir fizibilite hazırlanacak ve devamında paydaş kurumlarla birlikte proje ve programlar geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Üniversiteler ile İş Birliği: Yöresel balların (Faraşın Yaylası, Pervari, Sason) üretiminde kalite standardının sağlanarak katma değerın yükseltilmesi amaçlanmaktadır. Arıcılığın geliştirilmesi ekseninde flora tespiti, karakterizasyon ve veri tabanı çalışmaları, bittim gen kaynaklarının araştırılması ve korunması, bölgeye özgü tıbbi-aromatik bitkiler ile meşe palamudunun gıda, ilaç, kimya, kozmetik sanayiinde kullanım imkanlarının araştırılması ile coğrafi işarete aday yöresel ürünlerin karakteristik özelliklerinin tespiti, ıslah edilmiş bitki türlerinin adaptasyon çalışmaları, kırsal kalkınma ve tarım sektörünün gelişimine yönelik çalıştaylar, ortak araştırmalar ve katma değerli tarım ürünlerine yönelik yayınlar üretilmesi konusunda bölge üniversiteleri başta olmak üzere iş birlikleri geliştirilmesi planlanmaktadır.

Tablo 13. Üniversiteler ile İş Birliği Faaliyet İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Üniversitelerle İş Birliği	ŞYDO, SYDO, ASGP	Bölge Üniversiteleri, TÜBİTAK, Hüsnü Özyeğin Üniversitesi	Yıl Boyu	TRC3	350.000

2. Uluslararası Rekabetçiliğin Geliştirilmesi (URGE) Programı Kapsamında Proje Geliştirilmesi ve Uygulanması:

Ülkemizde sınaî ve/veya ticari faaliyette bulunan veya yazılım sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin uluslararası pazarlarda rekabet gücünü artırmaya yönelik eğitim ve danışmanlık giderleri ile yurt dışına açılmalarına yönelik faaliyetlerinin desteklendiği URGE programı kapsamında Bölge’de potansiyeli olduğu belirlenen Mardin bulgur üreticileri kümelenmesi, Siirt-Şırnak illerinde bal üreticileri, fıstık üreticileri kümelenmesi gibi yerel dinamiklerin harekete geçirilmesine olanak sağlanarak; firmaların, iş birliği kuruluşları önderliğinde ortak ihtiyaç analizi, ortak öğrenme (eğitim ve danışmanlık) ve pazarlama (tanıtım, marka, ticaret heyeti, eşleştirme) gibi ihracata yönelik eylem ve faaliyetlerinin desteklenmesiyle kapasitelerinin artırılmasına yönelik projeler hazırlanacaktır. Yurt dışı pazarlama ve alım heyetlerine ilişkin faaliyetlere destek sağlanacaktır.

Bölge’nin ihracat yelpazesinin genişletilmesi ve çeşitlendirilmesi için yerel üretimde uluslararası rekabetin artırılmasına yönelik TRC3 Bölgesi bal üreticileri kümesi URGE projesinin geliştirilmesi ve Siirt fıstığı üreticilerine yönelik te URGE proje potansiyelinin araştırılması planlanmaktadır.

Tablo 14. Uluslararası Rekabetçiliğin Geliştirilmesi (URGE) Programı Kapsamında Proje Geliştirilmesi ve Uygulanması Faaliyet İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
URGE Programı Kapsamında Proje Geliştirilmesi ve Uygulanması	ŞYDO, SYDO	Ticaret Borsaları, Ticaret Odaları, Üretici Birlikleri	Yıl Boyu	TRC3	20.000

3. TRC3 Bölgesi Coğrafi İşaretler Projesi: Coğrafi işaretin ve geleneksel ürün adının amacı, tescile konu olan ürünün üretimi, kaynağı gibi bir takım genel niteliklerine bağlı özelliklerden ötürü belli bir üne kavuşmuş ürünlerin korunmasını sağlamaktır. Coğrafi işaret, ürüne pazarlama gücü katar ve ürünün gerçek üreticilerini koruyan kolektif bir hak olduğundan kırsal kalkınmaya aracılık eder ve bölge ekonomisine katkı sağlar. TRC3 Bölgesi Coğrafi İşaretler Projesi, bölge illerinde üretimi yapılan ve coğrafi işaret adayı olabilecek özgün tarımsal ürünler ve gıda ürünlerinin belirlenmesi, bu ürünlere coğrafi işaret alınması için gerekli teknik ve idari çalışmaların ilgili kurum ve kuruluşlarla iş birliği içinde başlatılması ve yürütülmesini kapsamaktadır. Proje kapsamında bölgede ön çıkan ve coğrafi işaret alınması için seçilen sekiz adet ürün için analiz ve raporlama çalışmaları tamamlanarak coğrafi işaret başvuruları yapılmıştır. Sason çileği, Derik halhali zeytinyağı ve Kızıltepe kırmızı mercimeği'nin süreçleri tamamlanmış olup diğer ürünler için yetkili kurum tarafından bildirilen eksiklerin tamamlanmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir. Proje kapsamında seçilmiş olan ürünlerin tamamının tescil alması ile proje tamamlanmış olacaktır. Bu proje ile bölgede farkındalık gelişmiş ve süreç içerisinde yerel yönetimler ile meslek kuruluşlarınca farklı yöresel ürünler için de tescil çalışmaları yoğunluk kazanmıştır. Ticari potansiyel taşıyan yöresel ürünlerin tesciline yönelik yeni başvuru talepleri ile coğrafi işaret alan ürünlerin denetim mekanizmasına işlerlik kazandırılması konularına 2023 yılında teknik destek sağlanmaya devam edilecektir.

Tablo 15. TRC3 Bölgesi Coğrafi İşaretler Projesi Faaliyet İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
TRC3 Coğrafi İşaretler Projesi	YDO, ASGP	Tarım ve Orman İl ve İlçe Müdürlükleri, Ticaret Borsaları, Ticaret ve Sanayi Odaları, Belediyeler, Üniversiteler	Yıl Boyu	TRC3	80.000

4. Proje Geliştirme ve Ön Fizibilite Çalışmaları: Ajans, Bölgedeki potansiyeli açığa çıkaracak ve Bölge'nin ekonomik kalkınmasına ivme kazandıracak projeler geliştirerek üretimi destekleyecek ve ön fizibilite çalışmaları hazır şekilde proje havuzu oluşturacaktır. Geliştirilecek projeler, yalnızca güdümlü proje olarak değil kamu yatırımı, devlet destekleri, kamu-özel iş birliği, dış kaynaklı krediler, uluslararası fonlar ya da bizzat özel sektörün öz kaynakları ile finanse edilecek nitelikte olacaktır.

Bölge'nin imkân ve kabiliyetlerinden hareketle tarımda katma değerli üretime yönelik ön fizibilite çalışmaları yapılacaktır. Bakanlık tarafından uygun bulunan yatırım konularına yönelik ön fizibilitelerin iş yükü durumuna bağlı olarak öncelikle Ajans uzmanlarınca hazırlanması planlanmakta olup sektörel uzmanlık bilgisi gerektiren durumlarda TD Programı kapsamında hazırlanacaktır.

Tablo 16. Proje Geliştirme ve Ön Fizibilite Çalışmaları Faaliyet İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Proje Geliştirme ve Ön Fizibilite Çalışmaları	YDO	-	Yıl boyu	TRC3	80.000

iii.Kapasite Geliştirme

1. TRC3 Bölgesi Üretici Örgütleri Yönetim Danışmanlığı, Eğitim ve Seminerler: Mardin, Batman, Siirt ve Şırnak'ta gerçekleştirilecek saha çalışmaları doğrultusunda bölgede aktif faaliyet gösteren üretici örgütleri belirlenecektir. Üretici örgütlerinin kurumsal kapasitelerinin artırılmasına yönelik yol haritasının belirlenmesine, ortak ihtiyaç analizine, yönetim ve işletme uygulamalarının iyileştirilmesine, pratik sorunlarının çözüme kavuşturulmasına, organizasyonların performansını artırmaya, ilgili kurum/kuruluşlar tarafından yürütülen destek programlarına proje geliştirebilmelerine, diğer organizasyonların deneyimlerinden ders almalarına ve pazarlama(tanıtım, marka, eşleştirme, coğrafi işaret, e-ticaret vb.) kabiliyetlerinin geliştirilmesine yardımcı olabilecek faaliyet ve projelerin Teknik Destek Programı kapsamında tasarlanması ve uygulanması sağlanacaktır. Gerçekleştirilecek *Tarımsal Eğitim ve Yayım İhtiyaç Analizi* çalışma sonuçları da bu faaliyetin planlanmasında dikkate alınacaktır.

Bununla birlikte, bölgede su kaynaklarının etkin ve yerinde kullanımı, tarımsal üretimde verimliliğin artırılması sürdürülebilir tarım açısından oldukça önemli konulardır. Nüfus artışına paralel olarak artan gıda talebi, sanayi ve kentsel gelişim, iklim değişikliğinin bir sonucu olarak zaten kıt kaynak olan su üzerindeki baskının artması, toprak ve suyun daha etkin kullanımını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle, toprak ve su kaynaklarını tahribata uğratmadan geliştirmek ve daha rasyonel su yönetimi politikaları izlemek ve uygulamak gereklidir. Suyun kıt kaynak olmasının yanı sıra, temininde zorluk çekilmesi, su ekonomisi gibi nedenlerden dolayı, bölgede suyu daha tasarruflu ve ekonomik kullanan sulama yöntemleri yaygınlaştırılmalıdır. Bu amaçla üreticilerin, özellikle tarımda suyun verimli kullanımı ve güncel tarım teknolojileri konusunda bilgi düzeyinin artırılmasına yönelik kapasite geliştirme, bilinçlendirme ve farkındalık programları uygulanacaktır.

Tablo 17. TRC3 Bölgesi Üretici Örgütleri Yönetim Danışmanlığı, Eğitim ve Seminerleri Faaliyet İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
TRC3 Bölgesi Üretici Örgütleri Yönetim Danışmanlığı, Eğitim ve Seminerler	PYB, YDO	-	Yıl Boyu	TRC3	80.000

2. Üretici ve Üretici Örgütlerine Yönelik İyi Tarım Uygulamalarına Ziyaretler: Bu faaliyet çerçevesinde üreticilerin güncel teknolojileri, modern üretim tekniklerini ve gelişmeleri yerinde görmelerini sağlayacak saha ziyaretleri ve tecrübe paylaşım çalışmaları yürütülecektir. Bu kapsamda üretim teknikleri ve pazarlama alanında kapasite geliştirmeye yönelik öne çıkan tarımsal işletmeler, kooperatifler, işleme, paketlenme ve depolama tesisleri de ziyaret edilecektir. Bağcılıkta Mersin ve Manisa, fıstık alanında Gaziantep, zeytincilikte Aydın, tıbbi ve aromatik bitkiler alanında Burdur, çilek alanında Silifke (Mersin), arıcılıkta Ordu illerine ziyaretler planlanacaktır.

Tarımsal örgütlenmeler noktasında iyi uygulama örneklerinin de 2023 yılı içerisinde yerinde incelenmesine ve iş birlikleri geliştirilmesine yönelik faaliyetler yürütülecektir.

Tablo 18. Üretici ve Üretici Örgütlerine Yönelik İyi Tarım Uygulamalarına Ziyaretleri Faaliyet İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Üretici ve Üretici Örgütlerine Yönelik İyi Tarım Uygulamalarına Ziyaretler	YDO, ASGP, KKB	Tarım ve Orman İl Müdürlükleri, Üretici Birlikleri, Ziraat Odaları	2. ve 4. Çeyrek	TRC3	400.000

iv.Tanıtım ve Yatırım Destek

1. Yatırım Danışmanlığı ve Rehberlik: Tarım SOP kapsamında, Ajansın Bölgedeki yatırımcıların ihtiyaç duyduğu desteği ve yönlendirmeyi yapabilmesi konusundaki teknik kapasitesi güçlendirilecektir. Hâlihazırda Yatırım Destek Ofisleri tarafından yürütülen "yatırımcılara bilgi sağlama ve danışmanlık yapma" fonksiyonu hususunda daha aktif bir yaklaşıma geçilecektir. SOP kapsamında bölgede yer alan

tarımsal işletmeler aylık program kapsamında ziyaret edilecektir. Bu çalışmalar yatırım destek ofislerinin koordinasyonunda gerçekleştirilecektir.

Tablo 19. Yatırım Danışmanlığı ve Rehberliği Faaliyet İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Yatırım Danışmanlığı ve Rehberlik	YDO	-	Yıl Boyu	TRC3	20.000

2. Yerel Tarım Ürünlerine Yönelik Tanıtım Etkinlikleri ve Bilgilendirme Faaliyetleri: Tarım SOP altında yer alan öncelikler doğrultusunda yöresel ürünlere yönelik organizasyonlarda kullanılmak üzere basılı tanıtım broşürleri ve yerel paydaşların web sitelerinde kullanılmak üzere dijital içerikler hazırlanacaktır.

Tanıtım ve destek çalışmalarıyla üretim alanı, miktarı ve katma değeri artan ve ticarileşme potansiyeli taşıyan ürünlerin yerel ve ulusal basında tanıtımının yapılarak bilinirliğinin artırılması ve üretiminin yaygınlaşması hedeflenmektedir. Üreticilerin yerinde bilgilenmelerini ve ürünlerin tanıtımına katkı sağlayacak tarla günü (Silopi yer fıstığı), hasat şenliği (mazruna üzümü, Sason çileği, Siirt fıstığı), festival (Yeşilli kirazı, Mardin bulguru), tadım günü (Pervari ve Faraşın balı, Derik halhali zeytinyağı), yarışma tarzı etkinlikler düzenlenebilecektir.

Tablo 20. Yerel Tarım Ürünlerine Yönelik Tanıtım Etkinlikleri ve Bilgilendirme Faaliyetleri İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Yerel Tarım Ürünlerine Yönelik Tanıtım Etkinlikleri ve Bilgilendirme Faaliyetleri	YDO, KKB	Yerel Yönetimler, Ticaret Borsaları, Ticaret ve Sanayi Odaları	2, 3 ve 4. Çeyrek	TRC3	350.000

v. Ajans Destekleri

Tarım SOP kapsamında ortaya konulan hedeflerin gerçekleştirilmesi amacıyla Ajans desteklerinden faydalanılacaktır. Önceki yıllardan devam eden güdümlü projelerin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için proje yürütücüsü kurumlara destek vermeye devam edilecektir. Bununla birlikte yeni güdümlü projelerin geliştirilmesi ve uygulanmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir. Bölgede kırsal kalkınma alanında faaliyet gösteren kurum ve kuruluşların kapasitelerinin artırılması amacıyla Ajans Teknik Destek Programı (TD) uygulanacaktır. Ayrıca SOP kapsamında belirlenen konulardaki projelerin fizibilite çalışmalarının hazırlanabilmesi amacıyla Fizibilite Desteği Programı (FD) uygulanacaktır.

TD, FD ve SOGEP programı ile birlikte proje teklif çağrısı yöntemi işletilerek “TRC3 Bölgesi’nde Bağcılığın Geliştirilmesi” Mali Destek Programı’nın da uygulanması planlanmaktadır.

1. Şırnak Bal Kümesi Geliştirme Merkezi Güdümlü Projesi: Şırnak ilinde uzun yıllardan beri devam eden arıcılık sektörünün gelişmesi ve kırsal kalkınmada öncü rol alması için ilgili paydaşların işleteceği bir Bal Kümesi Geliştirme Merkezinin kurulması hedeflenmektedir. Projenin gerçekleştirilmesi ile birlikte üreticilerin üretim sürecinde ihtiyaç duyduğu malzemelerin daha uygun maliyetle bölgede üretilerek çiftçilerin üretime teşvik edilmesi, üretim süreçlerinin standartlaştırılarak katma değeri yüksek ürünlerin çıktı olarak elde edilmesi amaçlanmaktadır. Proje yürütücüsü Şırnak Arı Yetiştiricileri Birliği ve proje ortağı Şırnak Üniversitesi’dir. Projenin toplam maliyeti 7,3 Milyon TL olup %75 Ajans katkısı öngörülmektedir. Sözleşme imzalanmış olan proje uygulama aşamasındadır.

Tablo 21. Şırnak Bal Kütmesi Geliştirme Merkezi GÜdümlü Projesi

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliğı	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Şırnak Bal Kütmesi Geliştirme Merkezi GÜdümlü Projesi	İDB	-	Yıl Boyu	Şırnak	5.526.075

TRC3 Bölgesi’nde Bağcılığın Geliştirilmesi Mali Destek Programı (2023-2024): TRC3 Bölgesi, 477 bin dekar bağ alanı genişliğı ile Türkiye de 2. sırada yer almaktadır (TÜİK, 2020). Bu güçlü potansiyele rağmen Düzey 2 bölgesi üretim verileri detaylı incelendiğinde, TRC3 Bölgesi’nin birim alandan elde edilen üzüm verimi bakımından en geride kaldığı dikkat çekmektedir. Güncel TÜİK verilerine göre modern bağcılık teknikleriyle üretim yapılan TR62 Bölgesinde verim 1.724 kg/da iken TRC3 Bölgesinde bu rakam 401 kg/da olmaktadır. Bağcılıkta kadim bir geçmişe ve asma-üzüm çeşitliliğı açısından önemli bir gen kaynağına sahip bölgede üzüm üretiminin özellikle kırsal kesimde (5. ve 6. kademe ilçeler) yaygın olduğu, ancak köy yerleşimlerinde genç nüfusun azalması ile paralel bir şekilde üzüm yetiştiriciliğinin ekonomik bir geçim kaynağı olmaktan çıkıp öz tüketime yönelik bir ürün halini aldığı gözlemlenmektedir. Ajansımız 2021 yılı içerisinde Tarım SOP kapsamında, TRC3 bölgesinde bağcılığın mevcut durumunun analizi, sorun ve ihtiyaçlar ile çözüme yönelik eylemlerin tespiti, rekabet edebilirlik ve gelişme potansiyelinin değerlendirilmesine yönelik olarak “TRC3 Bölgesi Bağcılığın Geliştirilmesi” isimli bir rapor yayınlamıştır. Bu rapora göre; TRC3 Bölgesi’nde bağcılığın yapısı, geleneksel usullere göre ve genel olarak kuru bağcılık şeklinde yapılmaktadır. Bağların verimlilik değeri de bu bulguyu destekler niteliktedir. Bölge bağlarının hemen hemen tamamı Türkiye ortalamasının altında yaş üzüm verimliliğine sahiptir. Sahada elde edilen bulgular, bağlarda kültürel işlemlerin yeterince uygulanmadığını ve birim alanda daha fazla omcanın yetiştirilmesini sağlayan yüksek terbiye sistemlerinin de yörede yaygın olmadığını göstermektedir. Bu çerçevede, öncelikle verimliliğı artırmak üzere modern üretim tekniklerinin Bölge’de yaygınlaştırılması, katma değeri üretim teşviki ve pazarlama imkanlarının geliştirilmesi gerektiğı sonucuna varılmıştır. Bölge için marka olabilecek tarımsal ürünlerin üretim ve veriminin artması ile Bölge’nin tarımsal üretim değeri artacak, tarımsal sanayi gelişecek ve tarımsal ürünlerden elde edilen katma değeri artışı kırsal ekonominin güçlenmesini sağlayacaktır. Ön hazırlıkları 2021 yılında tamamlanan program için proje teklif çağrısına 2023 yılı başında çıkılacaktır. GAP BKİ iş birliğinde uygulanacak olan programın toplam bütçesi 15 Milyon Türk Lirasıdır.

Tablo 22. TRC3 Bölgesi’nde Bağcılığın Geliştirilmesi Mali Destek Programı (2023-2024)

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliğı	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe-2023 (₺)
TRC3 Bölgesi’nde Bağcılığın Geliştirilmesi Mali Destek Programı	PYB, İDB, ASGP	GAP BKİ, Tarım ve Orman İl/İlçe Müdürlükleri	Yıl Boyu	TRC3	5.000.000

2. Teknik Destek Programı: TRC3 Bölge Planı ve diğer üst ölçekli planlar dikkate alınarak Tarım SOP’un amaçları doğrultusunda belirlenen konular çerçevesinde, SOP öncelikleri ile uyumlu faaliyet gösteren kurum/kuruluşlar, üretici birlikleri, tarımsal işletmeler ve üreticilere yönelik teknik destek programı kapsamında kapasite geliştirmeye yönelik olarak destek verilecektir. TRC3 Bölgesi’nde gerek kamu kurum ve kuruluşları gerekse STK ve KOBİ’lerin proje hazırlama ve uygulama bakımından kurumsal kapasiteleri oldukça düşüktür. Bu sebeple kırsal kalkınma alanında faaliyet gösteren hedef gruplara, ulusal ve uluslararası fonlara yönelik proje hazırlama eğitimleri verilecek ve bu fon kaynaklarını Bölgeye çekebilmeleri için projeler geliştirmeleri sağlanacaktır. Bölgede kurulu olan gıda analiz laboratuvarlarının akreditasyon çalışmaları desteklenecektir.

Tarım SOP ile bağlantılı olarak başta tarımsal işletmeler olmak üzere kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları, üretici birlikleri ve üniversiteler gibi yerel aktörlerin yönetim ve işletme uygulamalarının iyileştirilmesine, pratik sorunlarının çözüme kavuşturulmasına, organizasyonların performansını

artırmaya, diğer organizasyonların deneyimlerinden ders almalarına ve yeni pazarlama stratejilerine yardımcı olacak yönetim danışmanlığı alanlarında faaliyetler ile yeni yatırımlara yönelik ön fizibilite TD Programı kapsamında desteklenecektir.

Bu doğrultuda, iyi tarım uygulamaları, organik tarım, sertifikasyon süreçleri, akıllı tarım teknikleri, verimlilik uygulamaları, coğrafi işaret başvuru süreçleri, e-ticaret/dijital pazarlama altyapısı gibi güncel konularda üreticilerin bilinçlendirilmesi, iyi uygulama örneklerinden tecrübe paylaşımı, modern üretim teknikleri ve pazarlama yöntemlerine yönelik kapasite gelişiminin sağlanması hedeflenmektedir.

Tablo 23. Teknik Destek Programı

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Teknik Destek Programı	PYB, YDO, İDB	-	2, 3 ve 4. Çeyrek	TRC3	300.000

3. Fizibilite Desteği Programı: Ajans, Bölge'nin kalkınması ve rekabet gücü açısından önemli fırsatlardan yararlanılmasına ve Bölge'nin yenilik ve girişimcilik kapasitesinin geliştirilmesine yönelik olarak, Tarım SOP öncelikleri kapsamına giren proje ve yatırımların fizibilite çalışmaları için program öncelikleri ile uyumlu faaliyet gösteren kurum/kuruluşlara fizibilite desteği sağlayacaktır.

Tablo 24. Fizibilite Desteği Programı

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Fizibilite Desteği Programı	PYB, İDB	-	2, 3 ve 4. Çeyrek	TRC3	500.000

Yerel Tarım Ürünlerinde Verim ve Katma Değerin Artırılması Sonuç Odaklı Programı ile ilişkilendirilen ve 2023 yılında devam edecek olan fizibilite projeleri tablodaki gibidir:

Tablo 25. Devam Eden Fizibilite Projeleri

Proje Adı	İller	Sorumlu Kuruluş	Bütçe (bin ₺)	Başlama-Bitiş Tarihi	İlgili Özel Amaç
Sason Çileği İşleme, Paketleme ve Depolama Tesisi Fizibilitesi	Batman	Sason İlçesi Köylere Hizmet Götürme Birliği	140.000,00	2022-2023	2
Batman Gıda Toptancıları Sitesi Fizibilite Projesi	Batman	Batman Gıda Toptancıları Derneği	150.000,00	2022-2023	2

v.Önemli Kamu Yatırımları

TRC3 Bölgesi'nde Tarım SOP ile ilişkilendirilen ve devam eden kamu yatırımları tablodaki gibidir:

Tablo 26. Tarım SOP ile İlgili Önemli Kamu Yatırımları

Proje Adı	İller	Sorumlu Kuruluş	Bütçe (bin ₺)	Başlama-Bitiş Tarihi	İlgili Özel Amaç
Tarımsal Altyapının Geliştirilmesi	GAP İlleri	GAP BKİ	54.488	2020-2023	1,4
Hassas Tarım ve Sürdürülebilir Uygulamaların Yaygınlaştırılması Projesi	GAP İlleri	GAP BKİ	7.259	2015-2023	4
Tarım ve Tarıma Dayalı Sanayide Verimlilik Programı	GAP İlleri	GAP BKİ	8.406	2016-2023	1,4
Organik Tarım Kümelenme Projesi	GAP İlleri	GAP BKİ	11.029	2015-2023	1,2

Tarımsal Eğitim ve Yayım Projesi	GAP İlleri	GAP BKİ	20.312	2015-2023	1,2,3,4,5,6
Entegre Kırsal Kalkınma Programı	GAP İlleri	GAP BKİ	67.694	2009-2023	1,2,3,4,5
GAP İlleri Arazi Toplulaştırma ve Tarla içi Geliştirme Hizmetleri (TİGH)	GAP İlleri	GAP BKİ	3.109.700	2009-2026	1,4
Batman 2. Merhale Sulama Projesi	Batman	DSİ	2.684.096	1986-2023	1
Su Şişirme Bentleri	Şırnak	DSİ	1.312.389	2008-2023	1
Kadınların Kooperatifler Yoluyla Güçlendirilmesi	26 İl (Mardin ili dahil)	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	20.167	2020-2023	5
İhtisaslaşma Projesi ³	Siirt	Siirt Üniversitesi	15.000	2020-2024	1,2,3,4,5,6
Aşağı Fırat 2. Merhale Depolama ve Sulama Projesi	Mardin	DSİ	7.378.800	1997-2026	1,4

vi.Diğer Proje ve Faaliyetler

TRC3 Bölgesi'nde Tarım SOP ile ilişkili olan ve Bakanlık desteği ile devam eden SOGEP projeleri tablodaki gibidir:

Tablo 27. Tarım SOP ile İlgili SOGEP Projeleri

Proje Adı	İller	Sorumlu Kuruluş	2023 Bütçesi (₺)	Başlama-Bitiş Tarihi	İlgili Özel Amaç
Pervari'den Yayılan Şifa (2021)	Siirt	Pervari Köylere Hizmet Götürme Birliği	1.000.000,00	2021-2023	2,3,5
Kızıltepe Kadın Emeği Tandır Evleri (2021)	Mardin	Kızıltepe İlçesi Üreten Kadınlar Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	295.495,87	2021-2023	1,2,5
Şırnak'ta Modern Tarım Odaklı Sürdürülebilir İstihdam (2021)	Şırnak	Şırnak Belediyesi	1.450.000,00	2021-2023	1,2,4
Bir Mutfak Hikayesi (2021)	Mardin	LEAP Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi	950.000,00	2021-2023	2,5

c. Program Süresi ve Zaman Planlaması

Tarım SOP orta vadeli bir program olup uygulama süresi 3 yıl olarak planlanmıştır. Ayrıca, uygulama süresi içerisinde başlatılan faaliyetlerin tamamlanması amacıyla 12 ay ilave süre öngörülmektedir. İlk iki yıllık dönem içerisinde araştırma raporları, saha çalışmaları ve analiz çalışmalarına ağırlık verilerek mevcut durum, bölge potansiyeli ve ihtiyaç ortaya konacaktır. Bununla birlikte ilgili kurum ve kuruluşlarla iş birliği ve koordinasyon sağlanarak somut adımlar atılması öngörülmektedir. Program kapsamında tespit edilen müdahale alanları çerçevesinde teknik destek faaliyetleri, güdümlü projeler ve SOGEP projeleri uygulanacaktır. Bununla birlikte *TRC3 Bölgesi'nde Bağcılığın Geliştirilmesi Mali Destek Programı* yürütülecektir. Programın 2023 yılı için zaman planlaması aşağıdaki tabloda detaylandırıldığı gibidir. Tarım SOP'a yönelik faaliyet ve projelerin 5 yıl içerisinde ölçülebilir sonuçlar vermesi beklenmektedir.

³ Üniversitenin İhtisaslaşma Projesi "Tarımsal Ürün Çeşitliliğinin Artırılması ve Bitkisel Üretimin Geliştirilmesi" ve "Hayvan Yetiştiriciliği" olacak şekilde iki alt kategoride ele alınmıştır.

Tablo 28. Tarım SOP Zaman Planlaması

Proje ve Faaliyet Alanı	Bileşen Kodu	Bileşen Adı	2023			
			1	2	3	4
1. Araştırma, Analiz ve Programlama	1.1	Dicle Bölgesi Yöresel Ürünlerinin Markalaşma ve Pazarlama Stratejisi	X	X	X	
	1.2	TRC3 Bölgesi Ata Tohumları ve Bitki Gen Kaynaklarının Tespitine Yönelik Envanter Çalışması	X	X	X	X
	1.3	İklim Değişikliğinin Bölge Tarımsal Üretimine Etkisi ve Tarımda Su Yönetimi Raporu	X	X	X	X
2. İş birliği ve Koordinasyon	2.1	Tarımsal Araştırma Enstitüleri ile iş birliği		X		X
	2.2	GAP BKİ ile iş birliği	X	X	X	
	2.3	Tarım ve Orman İl Müdürlükleri ve Yerel Yönetimlerle iş birliği	X		X	
	2.4	UNDP Türkiye Temsilciliği ile iş birliği		X	X	
	2.5	Üniversiteler ile iş birliği	X	X	X	X
	2.6	Uluslararası Rekabetçiliğin Geliştirilmesi (URGE) Programı Kapsamında Proje Geliştirilmesi ve Uygulanması	X	X	X	
	2.7	TRC3 Bölgesi Coğrafi İşaretler Projesi	X	X	X	
	2.8	Proje Geliştirme ve Ön Fizibilite Çalışmaları	X	X	X	
3. Kapasite Geliştirme	3.1	TRC3 Bölgesi Üretici Örgütleri Yönetim Danışmanlığı, Eğitim ve Seminerler		X	X	X
	3.2	Üretici ve Üretici Örgütlerine Yönelik İyi Tarım Uygulamalarına Ziyaretler		X	X	
4. Tanıtım ve Yatırım Destek	4.1	Yatırım Danışmanlığı ve Rehberlik	X	X	X	X
	4.2	Yerel Tarım Ürünlerine Yönelik Tanıtım Etkinlikleri ve Bilgilendirme Faaliyetleri		X	X	
5. Ajans Destekleri	5.1	Şırnak Bal Kütmesi Geliştirme Merkezi GÜDÜMLÜ Projesi	X	X	X	X
	5.2	TRC3 Bölgesi'nde Bağcılığın Geliştirilmesi Mali Destek Programı (2023-2024)	X	X	X	X
	5.3	Teknik Destek Programı		X	X	X
	5.4	Fizibilite Desteği Programı		X	X	X
6. Diğer Proje ve Faaliyetler	6.1	Pervari'den Yayılan Şifa (2021 Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı)	X	X		
	6.2	Kızıltepe Kadın Emeği Tandır Evleri (2021 Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı)	X	X		
	6.3	Şırnak'ta Modern Tarım Odaklı Sürdürülebilir İstihdam (2021 Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı)	X	X		
	6.4	Bir Mutfak Hikayesi (2021 Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı)	X	X		

d. İzleme ve Değerlendirme

Tarım SOP kapsamında bütçe ve faaliyet gerçekleşmesi ile program ilerlemesinin değerlendirilmesine yönelik Ajans içi ilgili tüm birimlerin katılımıyla altı aylık ara dönemlerde Genel Sekreter başkanlığında izleme ve değerlendirme toplantıları gerçekleştirilecektir.

SOP kapsamında belirlenen faaliyetlerin yürütülmesi sorumlu birimler tarafından gerçekleştirilecek olup elde edilen veriler ve ilerleme durumlarına yönelik değerlendirmeler ara dönem ve yıllık faaliyet raporlarına yansıtılacaktır. İzleme faaliyetleri, bütçe ve faaliyet gerçekleşmesi, iş takvimi, programda belirlenen performans göstergelerinin gerçekleşme oranlarının doğru veriler toplanarak analiz edilmesi, değerlendirilmesi ve bunların raporlanmasını içermektedir. Program sonunda elde edilen veriler değerlendirmenin ana unsurları olan etkinlik, etkililik, verimlilik uygulanabilirlik ve sürdürülebilirlik çerçevesinde irdelenecek ve değerlendirme sonuçları Bakanlığa raporlanacaktır.

2.2. Mezopotamya Kùltür Turizminin Geliştirilmesi, Tanıtım ve Markalaşma Sonuç Odaklı Programı (Turizm SOP)

a. Amaç

Genel Amaç

Mezopotamya Bölgesi'nde kùltür turizminin geliştirilerek bölgesel bir marka oluşturulması; markanın tanıtımı ve pazarlanması yoluyla bölgesel kalkınmanın hızlandırılması

Özel Amaçlar

1. Mezopotamya Turizm Destinasyonunun küresel ölçekte markalaşma, tanıtım ve pazarlama çalışmalarının yapılması
2. Doğal, tarihi ve kùltürel değerlerin koruma kullanma dengesi gözetilerek turizme kazandırılması
3. Çeşitli tematik turizm rotalarının geliştirilmesi
4. Stratejik sektörlerden kùltür ve turizm sektörlerinde kurumsallaşma ve hizmet kalitesinin artırılması

b. Arka Plan ve Müdahale Gerekçesi

Gelişmiş Avrupa ülkelerinin yanı sıra ABD, Çin ve Meksika ile birlikte ülkemiz en fazla ziyaret edilen ülkeler arasındadır. Kùltür ve Turizm Bakanlığı'nın verilerine göre ülkemiz 2018 yılında turist sayısı bakımından 6. sırada yer almış olup 2019 yılında ise toplam 38.853.764 yabancı turist Türkiye'yi ziyaret etmiştir. 2020 yılında ise Covid-19 salgını nedeniyle ziyaretçi sayısı 12.777.597'ye gerilemiştir. Bununla birlikte 2021 yılında etkisi devam eden COvid-19 salgınına rağmen yabancı turist sayısı 28.521.748'e çıkmıştır. Eğlence, dinlenme, aile, din, sağlık ve iş gibi birçok nedene dayanan tatil kùltürü orta gelir sınıfı içerisinde yerleşerek gittikçe yaygınlaşırken, ziyaret amaçları daha sofistike olan ve geçmişten bugüne kùltürel ve toplumsal farklılıkları görmek ve deneyimlemek isteyen yeni bir turist tabakası da oluşmaktadır. Bu gruba giren ziyaretçiler ekonomik açıdan daha iyi konumda olup eğitim seviyesi görece daha yüksek ve yeni arayışlar içerisinde olan kişilerden oluşmaktadır. Ülkemizde, İstanbul başta olmak üzere Ege ve Akdeniz Bölgesi en çok ziyaret edilen turizm bölgeleri olup Kapadokya ve Mezopotamya bölgeleri de burada tanımlanan kùltür turları kapsamında yoğun bir şekilde ziyaret edilmektedir.

Yukarı Mezopotamya havzasında yer alan TRC3 bölgesi, tarih öncesi devirlerden günümüze kadar sürekli olarak yerleşim ve ticaret merkezlerine ev sahipliği yapmış, insanlığın kùltürel gelişimine ve önemli uygarlıkların ortaya çıkmasına sahne olmuştur. Asur, Babil, Roma, Bizans, Pers, Emevi, Abbasi, Artuklu, Selçuklu, Eyyubi, Osmanlı gibi birçok farklı medeniyeti temsil eden devletler burada kurulmuş ve gelişmiştir. Kentsel sit alanları tarihi ve geleneksel kent dokusuyla; tarih, kùltür ve inanç turizmi açısından yüksek potansiyel teşkil etmektedir. Tarihte ilk tapınağın, ilk yerleşik hayatın, ilk tarımın yapıldığı, yazının icat edildiği ve ilk medeniyetlerin kurulduğu Mezopotamya, kùltürel miras bakımından küresel ölçekte eşsiz değerlere ve özgünlüğe sahiptir. Adıyaman'da bulunan Nemrut Dağı, Diyarbakır'da bulunan Körtik Tepe, Mardin'de bulunan Boncuklu Tarla, Dara Antik Kenti ve Gaziantep'te bulunan Zeugma Arkeolojik Alanı bunlardan sadece birkaçıdır. Şanlıurfa'da dünyanın bilinen en eski tapınağı olan Göbeklitepe'nin (MÖ 10.000) keşfi arkeoloji paradigmasını değiştirirken kùltür turizmi akımlarına da dayanak oluşturan UNESCO Dünya Mirası listesine 2018 yılında girerek bütün dikkatleri yeniden Mezopotamya'ya çevirmiştir. Bunun yanı sıra, 1997 yılında keşfedilen ve Göbeklitepe ile çağdaş olduğu düşünülen Karahantepe'de arkeolojik çalışmalar 2019 yılında başlamış olup, şu ana kadar 250 dikilitaş ortaya çıkarılmıştır. Bu durum bölgeye olan ilgili her geçen gün daha da artırmaktadır.

2019 yılında ülkemizde turizm yılı ilan edilen Göbeklitepe ile birlikte Türkiye'nin Dünya Mirası listesinde 17'si kùltürel, 2'si karma olmak üzere 19 miras alanı bulunmaktadır. Ayrıca ülkemizden 84, Mezopotamya bölgemizden ise 3'ü kalıcı listede olmak üzere 10 adet dünya mirası, UNESCO Dünya Mirası listesinde yer almaktadır.

Tablo 29. TRC Bölgesi Dünya Mirası Listesi'ndeki Sit Alanları

Yerin Adı	Liste	İli	Kabul Tarihi
Nemrut Dağı	Kalıcı	Adıyaman	1987
Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaşı	Kalıcı	Diyarbakır	2015
Göbeklitepe	Kalıcı	Şanlıurfa	2018
Harran ve Şanlıurfa	Geçici	Şanlıurfa	2000
Mardin Kültürel Peyzaşı	Geçici	Mardin	2000
Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi	Geçici	Gaziantep	2012
Zeugma Arkeolojik Alanı	Geçici	Gaziantep	2012
Zeynel Abidin Camii ve Mor Yakup (St. Jacob) Kilisesi	Geçici	Mardin	2014
İsmail Fakirullah Türbesi ve Işık Kırılma Mekanizması	Geçici	Siirt	2015
Malabadi Köprüsü	Geçici	Diyarbakır	2016
Gaziantep Yeraltı Suyu Yapıları: Livas ve Kasteller	Geçici	Gaziantep	2018
Zerzevan Kalesi ve Mithraeum	Geçici	Diyarbakır	2020
Mardin Midyat Çevresi (Tur Abdin) Geç Antik ve Orta Çağ Kilise-Manastırları	Geçici	Mardin	2021

Tabloda listelenen alanların yanı sıra Yukarı Mezopotamya Bölgesi'nde bu listelere girebilecek nitelikte bulunan onlarca kültürel miras bulunmaktadır. TRC3 Bölgesi'nde bulunan sit alanı ve yapılara ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir. Bölgede henüz tescillenmemiş yüzlerce sit alanı ve kültürel yapının tespiti için Mardin ve Siirt'te Ajans'ın desteğiyle kültür envanteri çalışmaları yapılmıştır.

Tablo 30. TRC3 Bölgesi Tescilli Sit Alanı ve Taşınmaz Kültür Varlıkları Sayısı

Gösterge (Adet)	Mardin	Batman	Şırnak	Siirt	TRC3
Tescilli Sit Alanı	266	44	39	26	375
Taşınmaz Kültür Varlıkları	1.494	110	160	151	1915

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı (2021).

2023 Türkiye Turizm Stratejisi'nde TRC3 Bölgesi'nde Mardin, Mezopotamya Bölgesi'nde Adıyaman, Gaziantep, Şanlıurfa ve Diyarbakır ile birlikte mutlak ziyaret noktası olarak vurgulanmaktadır. TRC3 bölgesi burada İnanç Turizmi Koridoru (Tarsus-Mardin), Eko-Turizm Bölgesi ve Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesi olarak ele alınmaktadır. Bu strateji belgesinde zengin kültürel ve doğal eserlere sahip kentlerimizin markalaştırılarak, turistler için bir çekim noktası haline getirilmesi turizm sektörünün güçlendirilmesine yönelik bir strateji olarak belirlenmiştir. 2014-2023 TRC3 Bölge Planı'na göre TRC3 Bölgesi'nde kültür ve inanç turizmi öne çıkmaktadır. Bölgede, Mardin, Midyat ve Hasankeyf yoğun ziyaretçi akınına uğrarken Veysel Karani, Tillo, Nusaybin, Savur, Cizre ve İdil ikincil turizm ziyaret noktaları olarak rağbet görmektedir. Kültür ve inanç turizmi ile birlikte bu ziyaretçi kitlesine hitap edebilecek Savur, Sason, Beytüşşebap ve Pervari gibi doğa ve kırsal turizm alanları da bulunmaktadır. Bölge kültürel turizm kitlesine hitap eden zengin bir hediyeelik eşya ile mutfak ve müzik kültürüne sahiptir. Bölge Planı'nda 'Katma Değerli Üretim ve Hizmet' eksenini altında 'Bölge Turizminin Rekabetçiliğinin Artırılması' bir öncelik olarak belirlenmiş ve alınması gereken tedbirler 'Turizm potansiyelinin geliştirilmesi ve kullanım kapasitesinin artırılması' çerçevesinde belirlenmiştir. Buna göre; 'Bölge içi ve bölge dışı kullanışlı turizm rotalarının oluşturulması ve bu rotaların tanıtılması' ve

‘Bölge’nin ulusal ve uluslararası tanıtımının yapılması ve bilinirliğinin artırılması’ gerektiği özellikle vurgulanmıştır.

TRC Bölgesi’nde GAP Eylem Planları, Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı ve kalkınma ajanslarının mali destek programları ile güdümlü projeleri aracılığıyla turizm altyapısını iyileştirmeye yönelik planlama çalışmaları da dâhil olmak üzere; kültür varlıklarının korunması ve geliştirilmesine, yeni turizm çekim merkezleri oluşturulmasına, konaklama başta olmak üzere hizmetler sektöründe yer alan işletmelerin geliştirilmesine, tarihi ve kültürel varlıkların ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımı ile kültür ve sanat etkinliklerinin gerçekleştirilmesine yönelik projeler hayata geçirilmiştir. 2000’li yıllarda bölgede hareketlenen turizm sektörü ile birlikte özel sektör yatırımları da hız kazanmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre yatak kapasitesi 11000’i geçmiş durumdadır. Bölge’nin imajına büyük zarar veren terör olgusu ile Suriye’deki iç savaşın olumsuz yansımalarına rağmen temin edilen huzur ortamı yerli ve yabancı çok sayıda ziyaretçinin bölgeye akın etmesine yol açmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre 2019 yılında TRC Bölgesi’nde konaklama tesislerine gelen 666.765 ziyaretçi 1,5 milyondan fazla geceleme yapmıştır. 2020 yılında Covid-19 salgını nedeniyle TRC3 Bölgesi’ndeki konaklama tesislerine gelen ziyaretçi sayısı 491.325’a gerilemiştir. 2021 yılında salgının kontrol altına alınmasıyla birlikte, konaklama tesislerine gelen turist sayısı 776.047’ye yükselmiş olup, geceleme sayısı da 1.200.993’e çıkmıştır.

Tablo 31. TRC3 Bölgesi Konaklama İstatistikleri

Gösterge (Kişi)	Mardin	Batman	Şırnak	Siirt	TRC3	TRC
Tesise Geliş Sayısı (2019)	332.321	160.913	128.044	45.487	666.765	2.877.022
Tesise Geliş Sayısı (2020)	186.768	120.104	143.153	41.300	491.325	1.207.777
Tesise Geliş Sayısı (2021)	415.542	171.721	147.460	41.324	776.047	1.748.364
Geceleme Sayısı (2019)	1.032.999	483.553	577.513	56.204	1.666.716	5.303.453
Geceleme Sayısı (2020)	320.087	202.974	197.047	70.260	791.088	2.267.424
Geceleme Sayısı (2021)	655.642	266.484	203.164	75.703	1.200.993	3.948.083

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı (2021).

TRC Bölgesi açısından bakıldığında ise Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre 2019 yılında bölgede 2,8 milyon ziyaretçi ile 5,3 milyondan fazla geceleme yapıldığı görülmektedir. Ülke turizm pastasından önemli bir pay alan TRC Bölgesi turizmde 2020 yılında Covid-19 salgını ve pandemi tedbirleriyle ziyaretçi sayısının 1,2 milyona, geceleme sayısının da 2,2 milyona gerilediği görülmektedir. Ancak, 2021 yılında salgının kontrol altına alınmasıyla birlikte, TRC Bölgesi’nde ziyaretçi sayısı 1,7 milyona, geceleme sayısı ise 3,9 milyona çıkmıştır. 2023 yılında yapılan tanıtım çalışmaları ile bu sayısının daha da artacağı öngörülmektedir.

TRC Bölgesi yabancı ziyaretçi sayısına bakıldığında zaman 2020 yılında toplamda 260.160 kişinin bölgeyi ziyaret ettiği görülmektedir. Bu rakam 2020 yılında Covid-19 nedeniyle düşmüştür. 2021 yılında ise 42.876 kişi ile 2019 yılındaki rakamlara yaklaştığı görülmektedir. Yabancı ziyaretçilerin önemli bir bölümünün ülkemizden göç eden ve yabancı ülke vatandaşlığına geçmiş kişilerden oluştuğu dikkate alındığında dünyanın bu en önemli kültür-medeniyet coğrafyasının daha fazla tanıtılması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bölgeye gelen yabancı ziyaretçi sayısını artırmak ve Bölge’nin tanıtımının tek bir marka altında yapmak için 2021 yılında Mezopotamya markası oluşturulmuş olup, Kültür Turizm Bakanlığı ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı himayesinde ulusal ve uluslararası alanda tanıtımı yapılmıştır. Bununla birlikte, 2020 yılından itibaren bölgeye davet edilen yabancı influencerlar ve acenteler ve sosyal medya kanalları üzerinden tanıtım yapılmaktadır.

Tablo 32. Yabancı Ziyaretçilere İlişkin Veriler

Gösterge (Kişi)	Mardin	Batman	Şırnak	Siirt	TRC3	TRC
Tesise Geliş Sayısı (2019)	27.836	13.707	3.832	229	45.604	260.160
Tesise Geliş Sayısı (2020)	8.890	5.902	1.799	216	16.807	117.160
Tesise Geliş Sayısı (2021)	28.962	9.927	3.733	254	42.876	138.132
Geceleme Sayısı (2019)	39.353	21.098	6.146	332	66.929	417.598
Geceleme Sayısı (2020)	12.276	10.091	3.000	368	26.185	190.358
Geceleme Sayısı (2021)	45.550	17.919	5.410	498	69.377	483.192

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı (2021).

TRC3 Bölgesi'nin sahip olduğu kültürel miras ve çeşitli turizm potansiyellerine karşın bölgeyi ziyaret eden özellikle yabancı turist sayısının düşük kalması, bu potansiyelin yeterince değerlendirilemediğini ve tanıtlamadığını göstermektedir. Yerli ve yabancı ziyaretçi sayılarında TRC3 bölgesi turizmden yeteri kadar pay alamamakta, Bölgeyi ziyaret eden yabancı turist sayısı çok düşük değerlerde kalmaktadır. Bölgede yerli ve yabancı turistlerin ortalama kalış süreleri Türkiye ortalamasının oldukça altındadır. Bölgeye gelen turistler, Mardin ve Batman'ın şehir merkezinde bulunan tarihi ve kültürel yapıları ziyaret ederek kısa sürede (ortalama bir gece konaklayarak) bölgeden ayrılmaktadır. Bölge'nin turizm altyapısının geliştirilmesi, kültürel varlıkların restore edilmesi ve erişilebilirliğinin artırılması, uluslararası nitelikte etkinliklerin düzenlenmesi ile etkin tanıtım yapılması ziyaretçi sayısını ve kalış süresini artırabilecek, sektörün gelişimine katkı sağlayacaktır.

GAP Bölge Kalkınma İdaresi 2014 yılında bütüncül bir yaklaşımla Bölge'nin kültürel mirasını korumak, koruma-kullanma dengesini gözeterek turizm odaklı değerlendirmek, istihdam ve turizm gelirlerini artırmak, turizm hareketlerinin daha sağlıklı ve sürdürülebilir bir biçimde devamlılığını sağlamak üzere tanıtım ve markalaşma çalışmalarını gerçekleştirmek amacıyla GAP Bölgesi Turizm Odaklı Tanıtım ve Markalaşma Projesini başlatmıştır. Dokuz ili Mezopotamya markası altında önemli ve sürdürülebilir bir turizm destinasyonu yapma hedefiyle Bölge'nin bütün tarih, kültür, doğa, inanç, dil, folklor, gastronomi öğelerini içerecek biçimde ulusal ve uluslararası tanıtımı ile Bölge'nin markalaşmasını merkeze alan entegre proje kapsamında GAP BKİ Bölgesi'nde bulunan bütün turizm cazibe merkezlerinin ve faaliyetlerinin envanterini çıkarılmış, illerin kültürel miras ve turizm alanları dijital ortamda haritalanmış, bölge ölçeğinde daha cazip ve güçlü alternatif varış noktaları, yeni turizm türleri, turizm gelişme bölgeleri/koridorları ve rotalarının bütüncül bir yaklaşımla yer aldığı Mezopotamya Travel internet sitesi ve interaktif uygulamalarını hizmete sunulmuştur. Bu proje kapsamında hazırlanan strateji dokümanında Bölge'nin Mezopotamya temasıyla tanıtımı ve markalaşması için uygulamaya yönelik eylemleri içeren bir yol haritası belirlenmiştir.

2019 yılı mayıs ayında Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü tarafından 'Kalkınma Ajansları Eşleştirme Programı' başlatılmıştır. Bu program, belirli sektör ve temalarda çalışmaları bulunan veya çalışma yapmayı amaçlayan ajansların birbirleriyle eşleştirilerek iyi uygulamaların yaygınlaştırılması, başarısız uygulamalardan edinilen derslerin paylaşılması ve yeni fikirler ile ortak projelerin geliştirilmesini hedeflemektedir. Bu kapsamda TRC Düzey-1 Bölgesi'nde bulunan Dicle Kalkınma Ajansı, İpekyolu Kalkınma Ajansı ve Karacadağ Kalkınma Ajansı ile GAP BKİ; turizm temasıyla eşleştirilmiştir. Bu gelişmelere paralel olarak 2020 yılı Çalışma Programı ve bütçesi hazırlık süreçlerinde Mezopotamya Turizm Destinasyonu için bölgede çalışan TRC Bölgesi Kalkınma Ajanslarının GAP BKİ ile iş birliği içinde yukarıda arka planı verilen proje çerçevesinde "Mezopotamya Tanıtım ve Markalaşma Sonuç Odaklı Programı" temalı ortak bir program hazırlanmıştır. Bu program, sözü geçen kurumların eşgüdümü ile yürüteceği ortak tanıtım ve markalaşma faaliyetlerini kapsamakta olup, her bir alt Bölge'nin farklı öncelikleri ve ihtiyaçları doğrultusunda 2023 yılında da devam edecektir.

c. Sonuç ve Çıktı Hedefleri

Turizm SOP kapsamında ulaşılması hedeflenen sonuçlar aşağıdaki gibidir:

Tablo 33. Turizm SOP Sonuç Göstergeleri

Gösterge Adı	İlgili Özel Amaç(lar) #	Birim	Mevcut Durum (Yıl)	2023 Yılı Hedefi	Doğrulama Kaynağı
TRC3 Bölgesi Belediye ve Turizm İşletme Belgeli konaklama tesislerine gelen yabancı ziyaretçi sayısı	1	Kişi	45.604 (2021)	50.000	TÜİK, Kültür ve Turizm Bakanlığı
TRC3 Bölgesi Belediye ve Turizm İşletme Belgeli konaklama tesislerine yabancı ziyaretçilerin geceleme sayısı	1	Kişi	69.377 (2021)	72.000	TÜİK & Kültür ve Turizm Bakanlığı
TRC3 Bölgesi Tescilli sit alanı sayısı	2	Adet	375 (2021)	400	Diyarbakır ve Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu Bölge Müdürlükleri
TRC3 Bölgesi Taşınmaz Kültür Varlığı Sayısı	2	Adet	1915 (2021)	1950	Kültür ve Turizm Bakanlığı
TRC3 Bölgesi Tescillenmeye aday yeni sit alanı sayısı	2	Adet	40 (2021)	45	Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri
TRC3 Bölgesi Tescillenmeye Aday Taşınmaz Kültür Varlığı sayısı	2	Adet	65 (2021)	70	Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri
TRC3 Bölgesi Tematik Turizm Rotası Sayısı (TRC3)	3	Adet	10 (2020)	2	GAP BKİ
TRC3 Bölgesi TRC3 Tur Güzergahlarına Kazandırılan Destinasyon Sayısı	3	Adet	3	3	GAP BKİ, TÜRSAB
TRC3 Bölgesi Turizm Paydaşlarında Geliştirilen Kalite Sistemi Sayısı	4	Adet	0	2	Yetkin Belgelendirme Kuruluşları

Turizm SOP kapsamında yapılacak faaliyetlere ilişkin çıktı göstergeleri aşağıdaki tabloda yer aldığı gibidir:

Tablo 34. Turizm SOP Çıktı Göstergeleri

Proje ve Faaliyet Alanı	Gösterge Adı	Mevcut Durum	2023 Yılı Hedefi	Birim	Doğrulama Kaynağı
Araştırma, Analiz ve Programlama	Hazırlanan araştırma ve analiz raporu sayısı	4	1	Adet	Ajans Faaliyet Raporu Kalkınma Ajansı Kütüphanesi Ajans Web Sayfası
İş birliği ve Koordinasyon	Geliştirilen iş birliği protokol sayısı	1	1	Adet	Protokoller
	İş birliği geliştirilen ulusal kurum sayısı	3	5	Adet	Toplantı Tutanakları

Proje ve Faaliyet Alanı	Gösterge Adı	Mevcut Durum	2023 Yılı Hedefi	Birim	Doğrulama Kaynağı
Kapasite Geliştirme	Yönetim danışmanlığı sağlanan kurum sayısı	1	1	Adet	Ajans Faaliyet Raporu
	Hazırlanan UNESCO başvuru dosyası sayısı	1	1	Adet	Ajans Faaliyet Raporu
Tanıtım ve Yatırım Destek	Tanıtım kampanyası sayısı	5	2	Adet	Ajans Faaliyet Raporu
	Turizm acentelerine yönelik tanıtım programı sayısı	1	1	Adet	Ajans Faaliyet Raporu
	Tanıtım yapılan turizm acentesi sayısı	10	10	Adet	Ajans Faaliyet Raporu
	Sosyal medya elçilerine tanıtım programı sayısı	1	1	Adet	Ajans Faaliyet Raporu
	Tanıtım yapılan sosyal medya elçisi sayısı	5	5	Kişi	Ajans Faaliyet Raporu
	Tarihi yerlerde organize edilen etkinlik sayısı	2	1	Adet	Ajans Faaliyet Raporu
	Hazırlanan tanıtım materyali çeşidi sayısı	2	3	Adet	Tanıtım Dokümanı
Ajans Destekleri	Geliştirilen güdümlü proje sayısı	7	2	Adet	Güdümlü Proje Bilgi Formları
	Uygulanan güdümlü proje sayısı	7	2	Adet	Proje Nihai Raporları
	Teknik Destek Programından faydalanan kurum sayısı	5	5	Adet	Ajans Faaliyet Raporu
	Teknik Destek Programı kapsamında eğitim alan kişi sayısı	75	75	Kişi	Ajans Faaliyet Raporu
	Fizibilite Desteği Programı kapsamında desteklenen fizibilite sayısı	6	7	Adet	Ajans Faaliyet Raporu
	Kurulan gastronomi müzesi ve uygulama mutfağı sayısı	-	1	Adet	Proje Nihai Raporları
	Çağrıya çıkılan Finansman Desteği Sayısı	-	1	Adet	Ajans Faaliyet Raporu
Diğer Proje ve Faaliyetler	CMDP kapsamında geliştirilen proje sayısı	4	2	Adet	Proje Nihai Raporları
	CMDP kapsamında uygulanan proje sayısı	3	2	Adet	Proje Nihai Raporları
	CMDP kapsamında tamamlanan fizibilite sayısı	-	1	Adet	Proje Nihai Raporları
	CMDP kapsamında tamamlanan proje sayısı	2	1	Adet	Proje Nihai Raporları
	Turizme kazandırılan ören yeri sayısı	1	1	Adet	Proje Nihai Raporları

d. Proje ve Faaliyetler

Turizm SOP kapsamında yapılacak faaliyetler iki gruba ayrılmaktadır. Birincisi Dicle KA, İpekyolu KA ve Karacadağ KA ile GAP BKİ iş birliğiyle tanıtım ve markalaşmaya yönelik gerçekleştirilecek faaliyetlerdir. İkincisi de Ajansın 2021 ve 2022 yılı Çalışma Programı'ndan devam eden CMDP ve güdümlü projeler ile 2023 yılı için yeni eklenen teknik destek ve fizibilite desteğinin yanı sıra bölgeye özgü bağımsız bir şekilde yürütülmesi planlanan faaliyetlerden oluşmaktadır. Söz konusu ortak faaliyetlerin nasıl ve nerede uygulanacağı GAP BKİ koordinasyonunda Dicle KA, İpekyolu KA ve Karacadağ KA'nın aralarında

yapacağı Turizm Eşleştirme Yönlendirme Grubu Koordinasyon toplantılarıyla süreç içerisinde belirlenecektir.

i.Araştırma, Analiz ve Programlama

1. Dara Antik Kenti'nin Unesco Dünya Mirası Geçici Listesine Alınması ve Alan Yönetim Planı'nın Hazırlanmasına Yönelik Çalışmalar

Tarihte Yukarı Mezopotamya'nın en önemli yerleşim yerlerinden birisi olan Dara Antik Kenti, Doğu Roma İmparatorluğu'nun doğu sınırını korumak için askeri amaçlı bir garnizon kenti olarak kurulmuştur. Kentte çeşitli dönemlere ait çok sayıda mimarı kalıntı bulunmaktadır. Çoğunluğu Erken Doğu Roma Dönemi'ne ait bu kalıntıların toprak üstünde görünen kısımları, şu anda modern köy yerleşimi (Dara Köyü) ile iç içe korunarak günümüze dek gelebilmiştir. Surlar, sarnıçlar, anıt mezar gibi etkileyici yapılar kentin yüzeye çıkarılmış alanlarıdır. Henüz yüzeye çıkmayın kalıntıları ulaşılması için arkeolojik kazı çalışmaları devam etmektedir. UNESCO Dünya Mirası Listesi kriterlerini (insanın yaratıcı dehasının bir başyapıtını temsil etmesi, yaşayan veya ortadan yok olmuş bir kültürel geleneğe veya bir uygarlığa yönelik eşsiz veya en azından istisnai bir tanıklık üstlenmesi, insanlık tarihinde önemli bir aşamayı veya aşamaları gösteren bir yapı tipinin, mimari veya teknolojik bütünü veya peyzajın istisnai bir örneği olması) taşıyan bu eşsiz kentin öncelikli olarak UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi adaylık süreci başlatılmalıdır. Sit Alanının korunması ve turizme kazandırılması için alan başkanlığının kurulması; disiplinler arası ve katılımcı bir çalışma olan Alan Yönetim Planı'nın yapılması gerekmektedir. Alan Yönetim Planı, Dara Anti Kenti'nin neden ve nasıl korunacağını belirlenmesini, kentin özgünlüğünü koruyarak gelişimini sağlayacak sürdürülebilir strateji ve yöntemlerin tespit edilmesini sağlayacaktır. Mardin Valiliği, Mardin Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Artuklu Üniversitesi, İl Kültür Turizm Müdürlüğü, turizm alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları ile turizm sektöründeki ürün ve hizmet sağlayıcı firmaların iş birliğinde bir alan yönetim modeli ve planı geliştirecektir.

Tablo 35. Dara Antik Kenti'nin Unesco Dünya Mirası Geçici Listesine Alınması ve Alan Yönetim Planı'nın Hazırlanmasına Yönelik Çalışmalarının Faaliyet İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Dara Antik Kenti'nin Unesco Dünya Mirası Geçici Listesi Başvurusunun Yapılması	Mardin YDO	Artuklu Belediyesi	Yıl Boyu	Mardin	-
Dara Alan Tanımının Yapılması & Alan Başkanlığının Kurulması	Mardin YDO	Kültür ve Turizm Bakanlığı	Yıl Boyu	Mardin	-
Alan Yönetim Planı'nın Hazırlanmasına Yönelik Çalışmalar	Mardin YDO	GAP BKİ Mardin Büyükşehir Belediyesi Mardin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	Yıl Boyu		500.000

ii.İş birliği ve Koordinasyon

1. Üniversiteler ile İş Birliği

Ajansımızın koordinasyonunda TRC3 Bölgesi'nde turizm sektörünün gelişimine yönelik üniversiteler ile çalışmalar gerçekleştirilecektir. Bu kapsamda çalıştaylar, paneller, sempozyum ve kongrelerinin düzenlenmesi planlanmaktadır. Böylelikle hem farklı turizm alanlarında Bölge'nin potansiyeli ortaya çıkarılmış olacak ve bununla birlikte turizm sektöründe ortaya çıkan sorunlara yönelik çalışmalar yürütülmüş olacaktır.

Tablo 36.Üniversiteler ile İş Birliği Faaliyeti İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Üniversiteler ile İş Birliği	ASGPB, YDO'lar	Üniversiteler	Yıl Boyu	TRC3	200.000

2. Proje Geliştirme Faaliyetleri

Ajans, Bölgedeki potansiyeli açığa çıkaracak ve Bölge'nin ekonomik kalkınmasına ivme kazandıracak projeler geliştirerek turizm alanında bölgeyi destekleyecek ve ön fizibilite çalışmaları hazır şekilde proje havuzu oluşturacaktır. Geliştirilecek projeler, yalnızca güdümlü proje olarak değil kamu yatırımı, devlet destekleri, kamu-özel iş birliği, dış kaynaklı krediler, uluslararası fonlar ya da bizzat özel sektörün öz kaynakları ile finanse edilecek nitelikte olacaktır. Söz konusu ön fizibilite çalışmaları 'fizibilite desteği' kapsamında yaptırılabilirdiği gibi Ajans tarafından bizzat uzman kurum/kuruluş/kişilere de hazırlattırılabilir.

Tablo 37. Proje Geliştirme Faaliyetleri İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Proje Geliştirme Faaliyetleri	YDO'lar	-	Yıl boyu	TRC3	100.000

iii. Kapasite Geliştirme

1. Turizm, Tanıtım ve Geliştirme Kurulları

Ajansın koordinasyonunda Mardin, Batman, Siirt ve Şırnak'ta ilgili kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve üniversite ile sektörde yer alan önemli işletmelerin ve sosyal girişimcilerin katılımıyla il düzeyinde turizm yönetim ağları oluşturulacaktır. Bu çerçevede 2021 yılında Mardin ve Hasankeyf Turizm Platformları ajans öncülüğünde kurulmuş ve turizm koordinasyon çalışmalarını yürütmüştür. 2022 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 81 ilde Turizm, Tanıtım ve Geliştirme Kurulları kurulmuştur. Bu nedenle 2021 yılında kurulan turizm platformu bundan sonra faaliyetlerine Turizm, Tanıtım ve Geliştirme Kurulları ile birlikte yürütecektir. Bu kurullarda, illerdeki turizm faaliyetlerinin koordinasyonunun ilgili paydaşlarla iş birliği ile yürütülmesi, destinasyon tanıtım çalışmalarının etkili bir şekilde sürdürülmesi ve turizmle ilgili illerin gündemindeki konuların istişare edilmesi, ortak yerel bir bakış ve gelecek vizyonu oluşturacaktır. Kurul içinde yer alan başta işletmeler olmak üzere bütün yerel aktörlerin ortak yönetim başta olmak üzere yönetim ve işletme uygulamalarının iyileştirilmesine, pratik sorunlarının çözüme kavuşturulmasına, organizasyonların performansını artırmaya, diğer organizasyonların deneyimlerinden ders almalarına ve yeni iş fırsatları kollamalarına yardımcı olacak yönetim danışmanlığı alanlarında faaliyetler gerçekleştirilecektir.

Tablo 38. Kapasite Geliştirme Faaliyetleri İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Mardin İli Turizm, Tanıtım ve Geliştirme Kurulu	ASGPB Mardin YDO	TGA Mardin İl Kültür Turizm Müdürlüğü Mardin Büyükşehir Belediyesi Artuklu Belediyesi Mardin Artuklu Üniversitesi STK'lar	Yıl Boyu	Mardin	20.000
Batman İli Turizm, Tanıtım ve Geliştirme Kurulu	ASGPB Batman YDO	TGA Batman İl Kültür Turizm Müdürlüğü Batman Belediyesi Batman Üniversitesi	Yıl Boyu	Batman	20.000

		STK'lar ve ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşlar			
Siirt İli Turizm, Tanıtım ve Geliştirme Kurulu	ASGPB Siirt YDO	TGA Siirt İl Kültür Turizm Müdürlüğü Siirt Belediyesi Siirt Üniversitesi STK'lar ve ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşlar	Yıl Boyu	Şırnak	20.000
Şırnak İli Turizm, Tanıtım ve Geliştirme Kurulu	ASGPB Şırnak YDO	TGA Şırnak İl Kültür Turizm Müdürlüğü Şırnak Belediyesi Şırnak Üniversitesi STK'lar ve ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşlar	Yıl Boyu	Siirt	20.000

iv. Tanıtım ve Yatırım Destek

1. Mezopotamya Markalaşma ve Tanıtım Çalışmaları

Bu bölümde GAP Bölge Kalkınma İdaresi ve TRC Bölgesi Kalkınma Ajanslarının 2023 yılında iş birliği içerisinde yapacakları çalışmalara yer verilmiştir. Genel yaklaşım MEZOPOTAMYA markasının tanıtımı olup bütçelerin Ajanslar arasında eşit bir şekilde dağıtımına dikkat edilmiştir. Ancak bazı faaliyetlerin sadece bir bölgede gerçekleştirilmesinin öngörüldüğü durumlar olması nedeniyle spesifik bazı faaliyetler için Ajanslar özelinde bütçelendirme yapılmıştır. Ajanslar için belirlenen ortak faaliyetler tablosundaki bütçeler arasında farklılık olmasının nedeni bu husustur.

GAP İdaresi ve TRC Bölgesi Ajansları, MEZOPOTAMYA markasının uluslararası arenada bilinirliği yüksek olan diğer destinasyonlar gibi bir turizm destinasyon markası olarak bilinmesi için çalışmalar yürütmeyi hedeflemektedir. Marka sadece bölgeyi ve bölgenin sahip olduğu tarih, kültür, doğa, inanç unsurlarını öne çıkaracak şekilde planlanmıştır. Bu kapsamda 2023 yılı içerisinde yapılması planlanan ortak faaliyetler ve detayları aşağıda verilmiştir. Bu faaliyetlerin ana çatısını GAP Bölge Kalkınma İdaresi tarafından 2021 yılında hazırlanan GAP Bölgesi Turizm Odaklı Tanıtım ve Markalaşma Projesi Stratejik İletişim Planı oluşturmaktadır.

1.1. Mezopotamya Destinasyonu Tanıtım Çalışmaları

Mezopotamya ismi dünyada medeniyetin beşiği olarak kabul görmüş tarihi bir isim olmasına rağmen turizm destinasyonu ve markası olarak tanıtımı yapılmamıştır. Turizm destinasyonu olarak hafızalarda yer alabilmesi için tanıtım çalışmaları yapılması gerekmektedir. GAP BKİ koordinasyonunda TRC Bölgesinde yer alan Ajanslarla gerçekleştirilecek çalışmalar aşağıda yer almaktadır.

• Mezopotamya Marka Danışmanlığı ve PR Hizmeti

Küreselleşme ile birlikte, markalaşma konusu pazarlama stratejileri için odak noktasına haline gelmiş olup, bu stratejilerin yeniden tanımlanması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte, markalaşma konusu pazarlama stratejilerinin ana konusu haline dönüşmüştür. Küreselleşme ile birlikte, turizm destinasyonları da pazarlama stratejilerinin bir parçası olmuştur. Markalaşma ile birlikte, ilk olarak destinasyonun bilinirliğinin artırılması, akabinde ise destinasyona yönelik çağrışımların doğması hedeflenmektedir. Böylelikle, iyi bir markalaşma çalışması ile turizm destinasyonu rakiplerinden ayrılmasına katkı sağlamaktadır. 2021 yılında gerçekleşen marka lansmanının ardından ulusal ve uluslararası alanda marka bilinirliğini artmaya başladı. Ulusal ve uluslararası alanda markanın bilinirliğini daha fazla artırmak ve öne çıkmasını sağlamak amacıyla marka danışmanlığı alınması kararlaştırıldı. Böylelikle orta ve uzun vadede Mezopotamya markası özellikle uluslararası alanda daha rekabetçi olacaktır. Bununla birlikte sosyal medya hesaplarının yönetilmesine yönelik profesyonel PR hizmeti de alınacaktır.

- **Mezopotamya Dijital Platformu Hazırlanması**

Bu faaliyet ile kullanıcılar için erişilebilirliği yüksek, anlaşılması ve kullanılması kolay olacak şekilde bölge bilgilerin yer aldığı deneyim odaklı bir platform oluşturulması hedeflenmektedir. Mezopotamya tanıtım çalışmaları kapsamında halihazırda Mezopotamya.travel isimli bir web sayfası hazırlanmıştır. Ancak mevcut web sitesindeki yapı katalog şeklinde olup güncel trendlerden uzak olması nedeniyle, kullanıcının ilgisini çekmemektedir. Sitenin deneyim ve data odaklı interaktif bir siteye dönüştürülerek, trafiğin dolayısı ile de bölgeye ilgi ile gelişin artmasını sağlayacak bir formata dönüştürülmesinde fayda görülmektedir.

- **Mezopotamya Markasına Ait İnternet Siteleri, Sosyal Medya ve Diğer Mecralarda Tanıtım Çalışmaları Yapılması**

Bu faaliyet kapsamında Mezopotamya markasının etkin tanıtımı amacıyla açılan sosyal medya hesaplarının daha çok kullanıcıya erişmesine yönelik internet siteleri, sosyal medya ve diğer mecralar üzerinden daha fazla kullanıcı kitlesine ulaşılmasını sağlamak ve markanın bilinirliğini ve görünürlüğünü arttırmak amacıyla hazırlanan bir strateji çerçevesinde tanıtım çalışmaları yürütülecektir.

Bu çalışmalar arasında öncelikle Mezopotamya Youtube Kanalının bir TV Kanalı gibi kurgulanarak “5 Duyu 4 Mevsim ve Mezopotamya’nın Renkleri” konseptiyle tarihi, doğa, gastronomi, kültür çekimlerinin yapılması, konuyla ilgili ünlülerle söyleşi yapıp Youtube üzerinden yayınlanması hedeflenmektedir. Bu sayede markanın bilinirliği ve görünürlüğü artacak, gezginlerde merak uyandırarak bölgeye gelmeleri sağlanacaktır.

Diğer bir faaliyet olarak Spotify gibi dünyanın en çok takip edilen müzik ve podcast platformunda Mezopotamya ile ilgili seslerin, yani şarkıların çalma listelerinin yapılması ve yazılan hikayelerin Podcast haline getirilerek Podcast olarak dinlenmesini sağlamak amacıyla Mezopotamya Spotify hesabı açılacaktır. Bu faaliyeti destekleyici bir çalışma olarak Spotify’da çok takip edilen ünlü isimlerle irtibata geçilerek Mezopotamya’ya özel çalma listeleri oluşturmaları sağlanacaktır. Ayrıca bölgenin zengin bir yanı olan hikayeler hazırlanarak podcast olarak hem spotify hem de diğer platformlara yüklenecektir.

Tanıtım için öngörülen bir diğer önemli çalışma İstanbul başta gezginlerin en çok dinlediği radyo kanallarında Mezopotamya müziklerine özel bir yayın yapılması ve güçlü bir reklam kampanyası başlatılmasıdır. Bu sayede marka, A, A+, B gezginlere yönelik konumlanmış olacaktır.

- **Lego Turları**

Mezopotamya çalışmaları kapsamında 2023 yılında ulusal ve uluslararası kanaat önderi önemli isimlerin kendi zevkleri doğrultusunda hazırlanacak turlarla farkındalık yaratmalarını ve Mezopotamya’nın gönüllü elçileri haline gelmelerini sağlamak amacıyla Lego Turlar diye özel bir konsept hayata geçirilecektir. Bu kapsamda ülkenin önemli isimleri ve kültürel rehberleri ile deneyim haritaları paylaşılacak ve gezmek istedikleri yerleri kendilerinin belirlemeleri istenecektir. Böylece çok daha bilinçli ve içselleştirilmiş yolculukları ile Mezopotamya Elçileri olmaları sağlanacaktır.

- **Sosyal Medya Temsilcileri, Seyahat Yazarları ve Ünlü Fotoğrafçılar Aracılığıyla Tanıtım Yapılması**

Hedef pazar olarak belirlenen ülkelerden sosyal medya temsilcileri ve seyahat yazarları belirlenecek program çevresinde TGA iş birliğinde ağırlanacaktır. Temsilciler hem etkileşimleri yüksek hem de bölgenin turizm potansiyeli ile örtüşen (doğa, kültür, gastronomi vs.) hesaplar ve yazarlardan oluşturulacaktır.

Artık ağırlıklı olarak görsele dönen dijital dünyada güçlü bir varlık sergileyerek bölgeyi gezginlerin ilk ve tekrar gelmek isteyecekleri bir destinasyon olarak konumlandırmak ve sosyal medya gibi mecralarda kullanmak üzere data ve görsel toplamak amacıyla ünlü fotoğrafçılarla iş birliğine giderek 9 ayı ilde fotoğraf çekmeleri sağlanacak, sergiler, çeşitli fotoğraf yarışmaları düzenlenecek ve fotoğraf uygulamalarında görünür olmak için çalışmalar yürütülecektir.

- **TEDx Mezopotamya**

Yıl içerisinde Dünyaca ünlü TEDx (Technology, Entertainment, Design) konuşmalarından birini TEDx Mezopotamya markası altında gerçekleştirerek TEDx’in ulusal ve uluslararası entelektüel gücünü ve

kalıcılığının Mezopotamya markasının tanıtımı ve güçlendirilmesi için kullanmak hedeflenmektedir. Bu çalışmanın başarılı olması durumunda TEDx Mezopotamya isimli marka tescili yaptırılarak, mümkünse uluslararası konuşmacılarla da renklendirilmiş tek günlük bir etkinliğin her yıl gerçekleştirilmesi sağlanacaktır. (Karacadağ KA)

- **Tarihi Yapıların Konuşturulması**

2023 yılında markanın tanıtımı amacıyla bölgede onlarca medeniyetten bizlere ve dünyaya miras bırakılmış olan anıtları anlatmak yerine onlara konuşma yeteneği vererek, ait oldukları dönemden günümüze şahit olduklarını, onların gözünden, sesinden dinlemeye yönelik bir seri film çalışması olan “Tarihi Yapıların Konuşturulması” (Let Them Speak) projesinin hayata geçirilmesi hedeflenmektedir. Bu kapsamda İpekyolu Kalkınma Ajansı tarafından Nemrut için ilk pilot uygulama yapılacaktır.

- **Metaverse Evreninde Tanıtım Çalışmaları**

Dünyada hızla başlayan Metaverse’de yer alan öncülerden olarak dijital gezginleri çekmek, fiziksel gezilerinin planlamasında başı çekmek, Metaverse’ün ilklerinden olarak dünya çapında haber olmak amacıyla seçilecek özel noktalardan bazıları Metaverse evrenine uyarlanacaktır. Bu kapsamda ilk olarak İpekyolu Kalkınma Ajansı tarafından Nemrut için pilot bir uygulama yapılacaktır.

Tarihi değerlerin NFT’ye dönüştürülmesi ile sonsuzluğunun sağlanması, özellikle yerel dijital sanatçıların uluslararası görünürlük sağlaması amacıyla Mezopotamya değerleri üzerinden bir NFT koleksiyonu oluşturulacak ve dijital sanat sergisi düzenlenecektir. Bu kapsamda NFT olabilecek resim, ses, çizim, grafik gibi alanlara yönelik bir çağrı yapılarak, seçilenler hem NFT dijital marketler hem de dijital sergiler için hazırlanacak ve sergilenecektir.

- **Bölge İllerinin Sokak Görünümünün Haritalara İşlenmesi**

Bölgede yer alan yollara ek olarak ören yerleri, tarihi şehirler, özel coğrafi noktalar gibi yerlerin de çekimleri yapılarak, saklı kalmış noktaların bilinirliğini artırmak ve bilinen noktaların da güncel durumunu sokak görünümü (street view) olarak Google, Yandex vb. haritalara eklemek amacıyla çalışmalar yürütülecektir.

- **Mezopotamya Kitapları Serisi**

Mezopotamya Kitapları Serisi, 2023 yılında yine tanıtım için hayata geçirilmesi planlanan yeni yaklaşımlardan biri olacaktır. Bu çerçevede ülkemizdeki ünlü yazarlardan bazıları bölgede ağırlanarak, kendilerine bölgenin tanıtımı yapılacak, deneyimlemeleri sağlanacak ve bölgeden gelen ilhamla hikayeler yazmaları istenecektir. Bu çalışma neticesinde önemli yazarlar tarafından kaleme alınmış bir Mezopotamya Kitabı yayınlanacaktır. Çalışmanın ilk uygulamasının başarılı olması durumunda bu konsept tematik hale getirilerek sürdürülecektir.

- **Yurt İçi ve Yurt Dışı Turizm Acentelerinin Bölgede Ağırlanması, Tanıtım Turlarının (Fam Trip) Düzenlenmesi**

Yurtdışı, yurtiçi tur operatörleri, acenteler, turizm destinasyon tanıtım ve pazarlaması yapan kurum ve kuruluşlar ile personeli Mezopotamya destinasyonu ile sunulan hizmetlere aşina kılmak için yurtiçi ve yurtdışı turizm acenteleri bölgede ağırlanacak, tanıtım turları (fam trip) düzenlenerek acentelerin ve operatörlerin hizmet sağladıkları müşterilerine Mezopotamya turlarını alternatif olarak sunmaları sağlanacaktır. Bunun yanı sıra İstanbul, İzmir ve Antalya’da hem TURSAB hem de otel yetkilileri ile VIP toplantılar gerçekleştirilecektir.

TURSAB ile gerçekleştirilen görüşmelerde yetkililer, İskandinavya, Almanya ve İtalya gibi ülkelerde yer alan acentelerle görüştiklerini ve bölgeye davet edeceklerini iletmışlerdir. Bu doğrultuda, yıl içinde uygun tarih aralıklarında bu ülkelerin turizm acenteleri için de tanıtım turları düzenlenecektir.

- **Mevcut Rotaların İşlevlendirilmesi ve Yeni Rotaların Oluşturulması**

Diğer taraftan, yukarıda belirtilen faaliyetlerin yanı sıra hazırlanan rotaların işlevlendirilmesi ve yeni rotaların oluşturulması amacıyla çalışmalar yürütülecektir. Gastronomi rotası çok ilgi görmesi nedeniyle özel olarak çalışılacak ve kapsamlı tanıtımı yapılacaktır. Rotalarla ilgili yapılacak her türlü çalışma, geliştirilecek dijital platforma da altlık oluşturacaktır.

Kadim Mezopotamya aynı zamanda kadim kokuların da merkezi olarak kabul edilebilir. Son dönemde Harran’da ortaya çıkan bulgular bunu destekler niteliktedir. Bu kapsamda önceki yıllarda tasarımına başlanan koku rotasının da hayata geçirilmesi hedeflenmektedir. Bunun yanı sıra şifanın, astrolojinin, ezoterizmin dünyaya yayıldığı bu topraklarda bu tarz mistik rotalar için de çalışmalara başlanacaktır.

- **Mezopotamya’da Astroloji, Numeroloji ve Semboller**

Tanıtım çalışmaları kapsamında ülkemizdeki önemli ve popüler astrologları ile bölgeye özel sohbetler, yorumlamalar, hikayeler gerçekleştirilerek Bölgenin gökyüzü hareketleri ve görsel şölenini bambaşka bir deneyime dönüştürmek ve son dönemlerin gittikçe daha çok ilgi çeken içeriği astroloji ile Mezopotamya gökyüzü, mitleri ve sembolleri üzerinden farklı bir ilgi alanı yaratmak hedeflenmektedir. Aynı zamanda Mezopotamya gizemlerinin anahtarını taşıyan semboller ve son dönemlerin yükselen trendi Numerolojinin kadim bilgileri de bir potada eritilerek bunlara özel turlar ve etkinlikler gerçekleştirilecektir.

- **Mezopotamya Tanıtım Filmlerine Yeni Kurgu Yapılması ve Yeni Video İçerik Üretilmesi**

GAP BKİ ve Bölge Kalkınma Ajansları tarafından bugüne kadar farklı dönemlerde birçok tanıtım filmi hazırlanmıştır. Yıl içerisinde bu filmlerinin Mezopotamya Markasının tanıtımına katkı sunacak şekilde yeniden kurgulanarak platformlara altlık teşkil etmesi sağlanacaktır. Ayrıca ihtiyaç duyulan temalarda yeni video içerikleri üretilecektir.

Tablo 39. Mezopotamya Destinasyonu Tanıtım Çalışmaları

Faaliyet Adı	Koordinatör Kurum	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Mezopotamya Marka Danışmanlığı ve PR Hizmeti	GAP BKİ	GAP BKİ TRC Ajansları	Yıl Boyu	TRC Bölgesi	1.125.000
Mezopotamya Dijital Platformu Hazırlanması	Karacadağ Kalkınma Ajansı	GAP BKİ TRC Ajansları	Yıl Boyu	TRC Bölgesi	
Mezopotamya Markasına Ait İnternet Siteleri, Sosyal Medya ve Diğer Mecralarda Tanıtım Çalışmaları Yapılması	İpekyolu Kalkınma Ajansı	GAP BKİ TRC Ajansları	Yıl boyu	TRC Bölgesi	
Lego Turlar	Dicle Kalkınma Ajansı	GAP BKİ TRC Ajansları	Yıl Boyu	TRC Bölgesi	
Sosyal Medya Temsilcileri, Seyahat Yazarları ve Ünlü Fotoğrafçılar Aracılığıyla Tanıtım Yapılması	Dicle Kalkınma Ajansı	GAP BKİ TRC Ajansları	Yıl boyu	TRC Bölgesi	
TEDx Mezopotamya	Karacadağ Kalkınma Ajansı	GAP BKİ TRC Ajansları	4. Çeyrek	TRC2 Bölgesi	
Tarihi Yapıların Konuşturulması	İpek Yolu Kalkınma Ajansı	GAP BKİ TRC Ajansları	2. ve 3. Çeyrek	TRC1 Bölgesi	

Metaverse Evreninde Tanıtım Çalışmaları	İpek Yolu Kalkınma Ajansı	GAP BKİ TRC Ajansları	Yıl boyu	TRC Bölgesi
Bölge İllerinin Sokak Görünümünün Haritalara İşlenmesi	GAP BKİ ve Dicle Kalkınma Ajansı	GAP BKİ TRC Ajansları	Yıl boyu	TRC Bölgesi
Mezopotamya Kitapları Serisi	Karacadağ Kalkınma Ajansı	GAP BKİ TRC Ajansları	Yıl boyu	TRC Bölgesi
Yurt İçi ve Yurt Dışı Turizm Acentelerinin Bölgede Ağırlanması, Tanıtım Turlarının (Fam Trip) Düzenlenmesi	İpek Yolu Kalkınma Ajansı	GAP BKİ TRC Ajansları	Yıl Boyu	TRC Bölgesi
Mevcut Rotaların İşlevlendirilmesi ve Yeni Rotaların Oluşturulması	Dicle Kalkınma Ajansı	GAP BKİ TRC Ajansları	Yıl Boyu	TRC Bölgesi
Mezopotamya’da Astroloji, Numeroloji ve Semboller	Dicle Kalkınma Ajansı	GAP BKİ TRC Ajansları	Yıl Boyu	TRC Bölgesi
Mezopotamya Tanıtım Filmlerine Yeni Kurgu Yapılması ve Yeni Video İçerik Üretilmesi	Karacadağ Kalkınma Ajansı	GAP BKİ TRC Ajansları	Yıl Boyu	TRC Bölgesi

1.2 Mezopotamya Temalı Nitelikli Etkinlik ve Festivallerin Düzenlenmesi, Sektör Profesyonelleri ile İşbirliğine Gidilmesi

Mezopotamya bölgesinin tanıtımı amacıyla 2022 yılında bölgeye has festivaller, etkinlikler araştırılmış ve bu kapsamda geniş bir yelpazede farklı şehirlerinde ve farklı alanlarda uygulanabilecek etkinlik ve festivaller belirlenmiştir. 2023 yılı için yine değişik sektör profesyonelleri ile yapılabilecek muhtemel iş birlikleri çalışılmıştır.

• Film Sektörü ile İş birliği

Yukarı Mezopotamya somut kültür varlıkları ve somut olmayan kültürel zenginlikleri açısından eşsiz bir bölgedir. 2000’li yıllarda bölgenin ulusal çapta dikkat toplaması ve yerli turistlerin uğrak yeri haline gelmesinde dizi ve sinema filmlerinin etkisi çok büyüktür. Ancak bölge birçok yapıma konu olsa da sektörün gereklilikleri ve belki de zorunlulukları açısından seyircinin görmek istediği ve merak ettiği ‘doğu’ kültürü ve yaşayışı teması ön planda tutulmaktadır. Bu anlayış bir açıdan bakıldığında bölgeye olan ilgiyi canlı tutsa da insanlığın başladığı ve en fazla medeniyetin yaşam sürdüğü bu destansı topraklar dünyanın üst kültür tabakasına hitap etmelidir. Son dönemde üretilen ve dünya çapında internet yayını yapan bir platformda sunulan ‘Atiye’ dizisi ile ulusal çapta sinemada büyük rağbet gören ‘Rafadan Tayfa Göbeklitepe’ çizgi filmi bu önerilen çerçeveye uygun birer örnektir. Bölgenin sahip olduğu kültürel zenginliklerin yer aldığı bu doğal film platosunun daha önemli ve geniş bir perspektifle değerlendirilmesi için yerli ve yabancı yapımcılar ve sektör kuruluşları ile iş birliğinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu iş birliği çerçevesinde bölgenin somut ve somut olmayan kültür varlıklarının tanıtılmasının yanı sıra sektörün talep ve ihtiyaçlarının alınarak bunlara yönelik öneri setinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bölgenin sinema ve televizyon çekimlerine uygun olan lokasyonlarının yapımcılara yerinde tanıtılması, bölgeye dair endişeleri yok etmek adına lojistik, güvenlik ve sosyal anlamda illerin “yapımcı dostu” olduğunun anlatılması ile yeni yapımların önünü açılması

amaçlanmaktadır. Bunun yanı sıra kurulacak olan web sitesi üzerinden dijital platform oluşturularak yapımcıların ve yönetmenlerin ihtiyaç duydukları her türlü bilgiye erişebildikleri dijital bir platform kurulacaktır. Bu doğrultuda yıl içerisinde ülkemizde sinema ve kültür alanında faaliyet gösteren çatı kuruluşlar ile iş birliği hedeflenmektedir. Bunun yanı sıra Mezopotamya Markasının tanıtımına katkısı olduğu düşünülen belgesel ve filmlerin bölgede çekimine yönelik çalışmalar da yapılacaktır.

- **Tarihi Yerlerde Etkinliklerin Organize Edilmesi**

Dünyadaki bütün turizm akımları etkinlik ve deneyime dayalı olarak gelişim göstermektedir. Kültür turizmine ilgi duyan kesim aynı zamanda sanat algısı ve ilgisi yüksek olan bir kitledir. Yüzyıllar boyunca Pers ve Roma mücadelesinin kilit noktası olan Dara'da bu mizansenin bir müzikal ile canlandırılması olağanüstü etki oluşturabilecek bir deneyim sunabilir. Kentin nekropol alanları açık hava konserlerine ev sahipliği yapabilir ve sarnıçları senfoni orkestraları ile müthiş bir etki oluşturabilir. Bunun gibi Yukarı Mezopotamya'nın hemen her yerinde kültür varlığı zenginliklerinin hikayelerinin sanat aktiviteleri ile bütünleştirilmesi ile bölgenin imajına büyük katkı sağlanacaktır. UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesinde bulunan ve gerçekleşen keşiflerle önemi günden güne artan Zerzevan Kalesi ve Mithras Tapınağı, yapılan ön incelemelerde ülkemizdeki önemli gökyüzü gözlem noktalarından biri olarak tespit edilmiştir. Bu kapsamda Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının himayelerinde Gençlik ve Spor Bakanlığı, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), TÜBİTAK Ulusal Gözlemevi (TUG), Diyarbakır Valiliği, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, GAP BKİ ve Karacadağ Kalkınma Ajansı ortaklığında Uluslararası Mezopotamya Zerzevan Gökyüzü Gözlem Etkinliği'nin ilki 2021, ikincisi 2022 yılında gerçekleştirilmiştir. Etkinlikte katılımcıların profesyonel ve amatör astronomlarla buluşması sağlanmış, şenlik süresince astronomi konulu seminerler verilmiş, gökyüzünü ve gök cisimlerini tanımaya yönelik teleskoplarla gözlemler ve atölye çalışmaları düzenlenmiştir. 2023 yılında da Gözlem etkinliği, GAP BKİ ve Karacadağ Kalkınma ajansı iş birliğiyle gerçekleştirilecek olup, çalışma koşulları protokolle belirlenecektir. Gözlem etkinliğinin yanı sıra Dara, Nemrut Dağı vb. yerlerde etkinlikler düzenlenmesi planlanmaktadır.

- **Bienaller**

Bölge illeri bienaller için de önemli bir potansiyel taşımaktadır. 20 Mayıs-20 Haziran 2022 tarihleri arasında gerçekleştirilen 5. Uluslararası Mardin Bienali ile 2022 yılı Ağustos Ekim ayları arasında 23 ülkeden 53 sanatçının katılımıyla gerçekleşen 1. Komagene Bienali öne çıkan örneklerdir. Gerçekleştirildiği dönemde oldukça ses getiren ve yurtdışından da yüksek bir katılımı ile gerçekleşen bu bienaller ile tarihsel ve mekânsal olarak zengin geçmişe sahip illerin eşsiz mimarisiyle bütünleşen sanat etkinlikleri, dünyanın kültür ve sanat haritasında kalıcı bir yer edinmesinde önemli bir etken olacaktır. Bu kapsamda 2023 yılı içerisinde Gastronomi temalı bir bienal ile bölgenin birkaç iline yayılacak bir Mezopotamya Bienali gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca, 2. Komagene Bienali için hazırlık çalışmaları yapılacaktır. Bununla birlikte daha geniş çapta yapılacak bienaller için hazırlık çalışmaları gerçekleştirilecektir.

- **Yazar ve Senarist Evi Çalışması**

Bu doğrultuda 2023 yılı içerisinde genç beyinlerin, üniversite öğrencilerin ve profesyonellerin fahri birer Mezopotamya tanıtım elçisi olmalarını sağlamak ve yazarlık/senaristlik kabiliyetlerini geliştirmek amacıyla bir Yazar ve Senarist Evi Çalışması yapılması planlanmaktadır. Bu kapsamda, belli temalarda yarışma çağrısına çıkılacak, çağrı sonucu gerçekleştirilen yarışmada başarılı olan katılımcıların bölge illerinden uygun görülen bir veya iki merkezde Türkiye'nin önemli yazar ve senaristlerinden 6 ay süren eğitimler almaları sağlanacaktır. Bu yapı dijital ve fiziksel hibrit bir akademi görevi görecektir. Yazar ve Senarist Evinden çıkan her bir eser, film ve dizi Mezopotamya dokuları ile doğal olarak bezenecek ve böylece bölge, ülke ve dünya edebiyatında ve yapımlarında güçlü ve sürdürülebilir bir şekilde yer almaya devam edecektir.

- **Diğer Etkinlik ve Festivaller**

Bölgede hem de ülkede kültür ve sanatın gelişimine ve tanınırlığına katkı sağlayan, medya görünürlüğü ile bölgenin turizm etkileşimini arttıran festival ve etkinlikler gerçekleştirilecektir.

Gastronomiyi geçmiş ve tarihsel birikimi de hesaba katarak, geçmiş menülerden esinlenerek gündeme getirecek GastroArcheo etkinliğinin düzenlenmesi planlanmaktadır.

Dijitali kullanarak çocukların Mezopotamya'ya olan ilgisini artıracak Dijital Çağda Çocuk Olmak ve Çocuk Buluşmaları Etkinliği yıl içerisinde düzenlenmesi planlanmaktadır.

Bölgenin kadim kültüründe önemli rol oynayan Dengbejler ve Masalcıların yer alacağı şöenler yapılması planlanmaktadır. Yerel ünlüler ile ulusal/uluslararası ünlülerin bir araya getirileceği Karma Müzik Etkinliklerinin yapılması planlanmaktadır.

Tablo 40. Mezopotamya Temalı Nitelikli Etkinlik ve Festivallerin Düzenlenmesi, Sektör Profesyonelleri ile İşbirliğine Gidilmesi

Faaliyet Adı	Koordinatör Kurum	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Film Sektörü ile İş Birliği	İpekyolu Kalkınma Ajansı	GAP BKİ TRC Ajansları Yerel Yönetimler	Yıl boyu	GAP BKİ	1.250.000
Tarihi Yerlerde Etkinliklerin Organize Edilmesi	Karacadağ Kalkınma Ajansı	GAP BKİ TRC Ajansları Yerel Yönetimler	Yıl boyu	GAP BKİ	
Bienaller	İpekyolu Kalkınma Ajansı ve Karacadağ Kalkınma Ajansı	GAP BKİ TRC Ajansları Yerel Yönetimler	Yıl boyu	GAP BKİ	
Yazar ve Senarist Evi Çalışması	Karacadağ Kalkınma Ajansı ve Dicle Kalkınma Ajansı	GAP BKİ TRC Ajansları Yerel Yönetimler	Yıl boyu	GAP BKİ	
Diğer Etkinlik ve Festivaller	Karacadağ Kalkınma Ajansı ve Dicle Kalkınma Ajansı	GAP BKİ TRC Ajansları	Yıl boyu	GAP BKİ	

1.3. Turizmde İnsan Kaynağı Geliştirme Programı

Emek-yoğun bir sektör olan turizmde hizmet kalitesini etkileyen en başta unsurlardan biri, insan kaynağıdır. Bu yüzden bölgede turizm sektörünün başarısı, iyi bir ekonomik ve fiziksel altyapının yanında, etkili ve verimli bir insan kaynağı yönetimine de bağlıdır. Türkiye Turizm 2023 Stratejisi'nde turizm eğitimi ile işgücü kalitesinin artırılması ve sektörde sertifikasyon sisteminin etkin bir şekilde uygulanması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca, Ülke turizminin itibarı ve karlılığı, sektördeki personelin eğitilmiş olmasına, bu eğitimin kalitesine ve sürekliliğine bağlanmış ve turizm sektörünün gelişimi için sektör çalışanlarının ve hizmet sağlayıcıların beceri ve niteliklerinin artırılmasına yönelik mesleki eğitimlerin hayata geçirilmesi hedeflenmiştir.

Bölgenin en büyük problemi; turizm vizyonuna sahip, yetişmiş, nitelikli insan kaynağı eksikliğidir. Turizm hizmet sektörüne yönelik, Ajans tarafından yerli ve yabancı turistlerle yapılan anket çalışmalarında, bu alanda faaliyet gösteren otel ve restoranların hizmet kalitesinde bir standardın

olmadığı ve verilen hizmetlerin kalitesinin oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu kapsamda, Turizm sektöründe faaliyet gösteren otel ve restoran çalışanların kapasitesini artırmak aynı zamanda otellerin ve restoranların hizmet kalitesini yükseltmek amacıyla eğitim ve mentörlük desteği verilecektir. Bu çalışmalarda belirli bir kapasite oluşması sonrası Bölgedeki hizmet sektörünün standartlarının tespiti, el kitabı haline getirilmesi ve bunun sürdürülebilir hale getirilerek korunması ve uygulanması için işletmelerde Mezopotamya Sertifikasyonu Çalışması yürütülecektir.

Tablo 41. Turizmde İnsan Kaynağı Geliştirme Programı

Faaliyet Adı	Koordinatör Kurum	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Turizmde İnsan Kaynağı Geliştirme Programı	Dicle Kalkınma Ajansı	GAP BKİ TRC Ajansları	Yıl Boyu	TRC Bölgesi	62.500
İşletmelerde Mezopotamya Sertifikasyonu Çalışması	Dicle Kalkınma Ajansı	GAP BKİ TRC Ajansları	Yıl Boyu	TRC Bölgesi	

1.4. Ulusal ve Uluslararası Turizm Fuarlarına Katılım

Mezopotamya Markasının tanıtımı için uluslararası fuarlar önemli bir platform niteliğindedir. Bakanlığımız ile Kültür ve Turizm Bakanlığı arasında imzalanan protokol doğrultusunda yurtdışında gerçekleşecek olan fuarlara Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı (TGA) ile iş birliği çerçevesinde katılım sağlanacaktır. Yıl içerisinde dünyanın en önemli turizm fuarlarından biri olan ITB Berlin Fuarına (07-09 Mart 2023) katılım sağlanması planlanmaktadır. Japonya’da düzenlenecek JATA Fuarına (26-29 Ekim 2023) katılım Uzakdoğu piyasasına giriş için önemli bir uluslararası organizasyon mahiyetindedir. Bu fuarlara ilaveten yine dünyanın en önemli turizm fuarlarından biri olan WTM London’a (06-08 Kasım 2023) katılım sağlanması hedeflenmektedir. Diğer taraftan bölgemizde Mezopotamya bölgesinin ulusal ve uluslararası alanlarda tanıtımının yapılması amacıyla 2023 yılı Mart ayında TÜRSAB ve Diyarbakır Valiliği iş birliği ile gerçekleştirilmesi planlanan 2. Mezopotamya Turizm ve Gastronomi Fuarına katılım sağlanması planlanmaktadır.

Tablo 42. Ulusal ve Uluslararası Turizm Fuarlarına Katılım

Faaliyet Adı	Koordinatör Kurum	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Ulusal ve Uluslararası Turizm Fuarlarına Katılımı	GAP BKİ TRC Ajansları	GAP BKİ TRC Ajansları	Yıl Boyu	ITB Berlin, JATA, WTM London 2. Mezopotamya Turizm ve Gastronomi Fuarı	500.000

1.5. UNESCO Adaylık Süreçlerine İlişkin Kurumsal Altyapının Güçlendirilmesi

Yukarı Mezopotamya Havzası’nın en eski yerleşimlerini barındıran TRC bölgesi, ev sahipliği yaptığı pek çok medeniyetin bıraktığı eşsiz kültürel ve tarihi değerler ile bir açık hava müzesi konumundadır. Hali hazırda TRC Bölgesinde 3 lokasyon Dünya Mirası Kesin Listesinde ve 10 tanesi ise geçici listede yer almaktadır. Bu listeye hem yeni lokasyonların eklenmesi hem de geçici listede olan alanların kalıcı listeye taşınması için kurumsal altyapı çalışmalarının sürdürülmesi gerekmektedir. Bölgede yürütülen birçok Ajans Güdümlü Projesi, CMDP ve kamu yatırımı projesi hayata geçirilse de kültür turizmi ziyaretçilerine tam anlamıyla hitap etmek adına UNESCO Dünya Mirası Listesine dâhil olmak bir zorunluluktur. Bu amaçla yerel yönetimlerle ve kamu kurum ve kuruluşlarla bir araya gelerek oluşturulacak teknik çalışma ekipleri, Bölge’nin kültür varlıklarının UNESCO Dünya Mirası Listesine dâhil olması için başvuru dosyalarına altlık oluşturacak çalışmaları yürütmeleri oldukça önemlidir. Bununla

birlikte, 11.11.2021 tarihinde Şanlıurfa Turizm A.Ş. ve Karacadağ Kalkınma Ajansı ile birlikte Mezopotamya Jeoparkı Bilgilendirme Toplantısı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda öncelikle UNESCO Global Jeoparkları hakkında bilgilendirme yapılarak, yönetim modelleri ve Mezopotamya jeoparkı yönetim model önerisi Mezopotamya jeoparkı'nın jeolojik ve jeomorfolojik özellikleri ve jeopark sınırları içerisinde yer alan bazı jeositlerin özellikleri aktarılmıştır. Mezopotamya Jeoparkı için belirlenen alan Şanlıurfa'nın merkez ilçeleri (Haliliye, Eyyübiye, Karaköprü) yanı sıra, Birecik, Bozova, Siverek, Viranşehir, Halfeti ve Harran ilçelerini, Diyarbakır'ın Bağlar ve Çınar ilçelerini ve Mardin'in ise Derik ilçesini kapsamaktadır. 2023 yılında başvurunun yapılması için çalışmalar devam etmektedir.

Tablo 43. UNESCO Adaylık Süreçlerine İlişkin Kurumsal Altyapının Güçlendirilmesi

Faaliyet Adı	Koordinatör Kurum	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe
UNESCO Adaylık Süreçlerine İlişkin Kurumsal Altyapının Güçlendirilmesi	Karacadağ Kalkınma Ajansı ve Dicle Kalkınma Ajansı	GAP BKİ	Yıl Boyu	Mardin, Diyarbakır Şanlıurfa	150.000

1.6. Turizm Eşleştirme Yönlendirme Grubu Koordinasyon Çalışmaları

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü tarafından başlatılan 'Kalkınma Ajansları Eşleştirme Programı' kapsamında GAP BKİ, Dicle KA, İpekyolu KA ve Karacadağ KA arasında sonuç odaklı programa dönüştürülen program kapsamında 2023 yılında da ortak turizm faaliyetleri ile muhtemel iş birliğine ilişkin koordinasyon çalışmalarına devam edilecektir.

Tablo 44. Turizm Eşleştirme Yönlendirme Grubu Koordinasyon Çalışmaları

Faaliyet Adı	Koordinatör Kurum	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Turizm Eşleştirme Yönlendirme Grubu Koordinasyon Toplantıları	GAP BKİ	GAP BKİ TRC Ajansları Yerel Yönetimler	Yıl boyu	GAP BKİ	50.000

1.7. Yerel Kurumlarla İş Birliği ve Koordinasyon Çalışmaları

Mezopotamya markasının yerel yönetimler ve kamu kurum ve kuruluşlar tarafından sahiplenilmesini sağlamak, başarılı bir destinasyon yönetimi gerçekleştirmek ve bununla birlikte yapılacak faaliyetler hakkında bilgilendirme yapmak için üç ayda bir kurumlarla toplantılar gerçekleştirilecektir.

Tablo 45. Yerel Kurumlarla İş Birliği ve Koordinasyon Çalışmaları

Faaliyet Adı	Koordinatör Kurum	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Yerel Kurumlarla İş Birliği ve Koordinasyon Çalışmaları	GAP BKİ	GAP BKİ TRC Ajansları Yerel Yönetimler	Yıl Boyu	TRC Bölgesi	50.000

1.8. Proje Geliştirme Faaliyetleri

Ajans, Bölgedeki potansiyeli açığa çıkaracak ve bölgenin ekonomik kalkınmasına ivme kazandıracak projeler geliştirerek turizm alanında bölgeyi destekleyecek ve ön fizibilite çalışmaları hazır şekilde proje havuzu oluşturacaktır. Geliştirilecek projeler, yalnızca güdümlü proje olarak değil kamu yatırımı, devlet destekleri, kamu-özel iş birliği, dış kaynaklı krediler, uluslararası fonlar ya da bizzat özel sektörün öz kaynakları ile finanse edilecek nitelikte olacaktır. Söz konusu ön fizibilite çalışmaları

‘fizibilite desteği’ kapsamında yaptırılabilceği gibi Ajans tarafından bizzat uzman kurum/kuruluş/kışilere de hazırlatırılabilcektir.

Tablo 46. Proje Geliştirme Faaliyetleri

Faaliyet Adı	Koordinatör Kurum	İş Birliğı	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Proje Geliştirme Faaliyetleri	GAP BKİ	GAP BKİ TRC Ajansları Yerel Yönetimler	Yıl Boyu	TRC Bölgesi	50.000

1.9. Mezopotamya Tanıtım Materyallerinin Hazırlanması

Mezopotamya markasının çeşitli sanal ve gerçek platformlarda tanıtılması için tanıtım materyallerine ihtiyaç duyulacaktır. Çağımızdaki gelişmelere uygun olarak yaratıcı, inovatif, ulaşılabilirliği ve taşınması kolay, farklı tasarımı tanıtım materyallerinin hazırlanması hedeflenmektedir. Bu materyaller yapılması planlanan tüm faaliyetlerde en önemli tanıtım araçlarından biri olacaktır. Hem sosyal medya üzerinden hem internet sitesi ve e-posta üzerinden hem de yüz yüze görüşmelerde bu materyallerden faydalanılacaktır.

Hazırlanacak tanıtım materyalleri GAP İdaresi koordinasyonunda yürütölen GAP Turizm Odaklı Tanıtım ve Markalaşma Projesi kapsamında ortaya konan Strateji iletişim Planı’nda mevcut bulunan tanıtım çerçevesine uygun olarak bölgedeki ürünler ve turizm etkinliklerine göre tematik (gastronomi, yöresel ürünler, zanaatlar, tarih, kültür, doğa, inanç, dil, folklor vb.) olarak özgün biçimde iş birliğı ve koordinasyon içerisinde hazırlandacaktır. Bu materyallerin öteden beri yapılagelmiş klasik broşür ve kataloglardan farklı olarak inovatif ve çevreci olmasına özen gösterilecektir. Bununla birlikte, otel ve restoranların kullanımına yönelik çalışmalar gerçekleştirilecektir. Örneğın, otellerin ve restoranların kullanımına yönelik etiket, plaket vb. çalışmalar yapılarak 3 ve üzeri yıldız sahibi otellere, alanında başarılı restoranlara verilecektir.

İstanbul, İzmir ve Ankara gibi şehirlerde billboardlara reklam verilecek, İstanbul, İzmir, Antalya ve Ankara gibi dış hatlar terminali bulunan havalimanlarında güvenlik bölümlerinde bulunan ve eşya konulan kutuların içerisine Mezopotamya temalı reklamlar yerleştirilecektir. Ayrıca TURSAB ile görüşölerek hem TURSAB’ın hem de büyük tur operatörlerinin web sitelerine reklam verilecektir. Ulusal ve uluslararası acentelerle görüşölerek bölgenin tanıtım materyalleri otellere ve acentelere verilecektir. Ayrıca tur otobüslerinin giydirilmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.

Tablo 47. Mezopotamya Tanıtım Materyallerinin Hazırlanması

Faaliyet Adı	Koordinatör Kurum	İş Birliğı	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Mezopotamya Tanıtım Materyallerinin Hazırlanması	GAP BKİ	GAP BKİ TRC Ajansları	Yıl Boyu	TRC Bölgesi	500.000

1.10. TRC Bölgesi Karanlık Gökyüzü Uygunluk Haritası ve Teknik Raporunun Hazırlanması

Karanlık park, doğal gece karanlığına sahip, yakın çevresinde yapay ışık kaynağı olmayan alanların bu özelliklerini kaybetmemeleri için koruma altına alınmasına olanak sağlayan bir statüdür. Uluslararası Karanlık Gökyüzü Birliğı (IDA) kriterleri çerçevesinde dünya genelinde ilan edilmiş farklı statülerde toplam 195 karanlık bölge bulunmaktadır. Bu bölgeler arasında 115 tanesi karanlık park olarak ilan edilmiştir. Ülkemizde halen ilan edilmiş bir karanlık alan/park bulunmamaktadır.

TRC Bölgesi’nde var olan astro-turizm potansiyeli, eko-turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve kırsal yerleşim alanlarında gelir getirici faaliyetlerin oluşturulabilmesi adına önemli fırsatlar sunmaktadır.

Çalışma ile bölgede uygun karanlık gökyüzü gözlem noktalarının tespit edilmesi ve bu alanlarda gökyüzü gözlem faaliyeti yapılabilecek turizm tesislerinin oluşturulması amaçlanmaktadır.

TRC Bölgesi Karanlık Gökyüzü Uygunluk Haritası ve Teknik Raporu kapsamında uydu verilerinden oluşan AstroGIS veri tabanı kaynak olarak kullanılacak ve söz konusu veriler Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ile işlenecektir. Ayrıca; ışık kirliliği verileri, bulutluluk, yükseklik ve mekânsal arazi kullanım verileri çalışma kapsamında kullanılacaktır. Söz konusu analizler neticesinde TRC Bölgesi'nde IDA kriterlerine uygun karanlık park alanlarının tespiti yapılacaktır. Çalışma kapsamında; Uluslararası Karanlık Gökyüzü Birliği (IDA), Türkiye Uzay Ajansı (TUA), üniversiteler ve diğer ilgili kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapılması planlanmaktadır.

Tablo 48. TRC Bölgesi Karanlık Gökyüzü Uygunluk Haritası ve Teknik Raporunun Hazırlanması

Faaliyet Adı	Koordinatör Kurum	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
TRC Bölgesi Karanlık Gökyüzü Uygunluk Haritası ve Teknik Raporunun Hazırlanması	İpekyolu Kalkınma Ajansı	GAP BKİ TRC Ajansları	Yıl Boyu	TRC Bölgesi	300.000

Tablo 49. Mezopotamya Markalaşma ve Tanıtım Çalışmaları Bütçe

Faaliyet Adı	Sorumlu	Süresi	Tahmini Maliyet (TL)*
Mezopotamya Destinasyonu Tanıtım Çalışmaları	GAP BKİ, TRC Bölge Kalkınma Ajansları	01/01/23-31/12/23	4.500.000
Turizm Eşleştirme Yönlendirme Grubu Koordinasyon Çalışmaları	GAP BKİ, TRC Bölge Kalkınma Ajansları	01/01/23-31/12/23	200.000
Proje Geliştirme Faaliyetleri	GAP BKİ, TRC Bölge Kalkınma Ajansları	01/01/23-31/12/23	200.000
Mezopotamya Tanıtım Materyallerinin Hazırlanması	GAP BKİ, TRC Bölge Kalkınma Ajansları	01/01/23-31/12/23	2.000.000
Mezopotamya Temalı Nitelikli Etkinlik ve Festivallerin Düzenlenmesi, Sektör Profesyonelleri ile İşbirliğine Gidilmesi	GAP BKİ, TRC Bölge Kalkınma Ajansları	01/01/23-31/12/23	5.000.000
Turizmde İnsan Kaynağı Geliştirme Programı	GAP BKİ, TRC Bölge Kalkınma Ajansları	01/01/23-31/12/23	250.000
Uluslararası Turizm Fuarı Katılımı	GAP BKİ, TRC Bölge Kalkınma Ajansları	01/01/23-31/12/23	2.000.000
UNESCO Adaylık Süreçlerine İlişkin Kurumsal Altyapının Güçlendirilmesi	GAP BKİ Karacadağ KA Dicle KA	01/01/23-31/12/23	300.000
Yerel Kurumlarla İş Birliği ve Koordinasyon Çalışmaları	GAP BKİ, TRC Bölge Kalkınma Ajansları	01/01/23-31/12/23	200.000
TRC1 Bölgesi Karanlık Gökyüzü Uygunluk Haritası ve Teknik Raporunun Hazırlanması	GAP BKİ, TRC Bölge Kalkınma Ajansları	01/01/23-31/12/23	1.200.000

TOPLAM	15.850.000
---------------	------------

*GAP BKİ ve TRC Bölgesi Kalkınma Ajanslarının toplam tahmini maliyetini belirtmektedir.

2. TRC3 Bölgesinde Turizm ile ilgili Etkinliklerin Düzenlenmesi

TRC3 bölgesinin tanıtımı amacıyla bölgeye has festivallerin araştırılması ve geliştirilmesine yönelik oluşturulan rapor sonucunda Mezopotamya markası altında Bölge'nin farklı şehirlerinde ve farklı alanlarda festival ve etkinliklerin düzenlenmesi hedeflenmektedir. Bununla birlikte, hem bölgede hem de ülkede kültür ve sanatın gelişimine ve tanınırlığına katkı sağlayan, medya görünürlüğü ile Bölge'nin turizm etkileşimini arttıran festival ve etkinlikler ilgili kurumlar ile iş birliği içerisinde düzenlenecek ve desteklenecektir.

Tablo 50. TRC3 Bölgesinde Turizm ile ilgili Etkinliklerin Düzenlenmesi Faaliyet İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe
TRC3 Bölgesinde Turizm ile ilgili Etkinliklerin Düzenlenmesi	YDO'lar	GAP BKİ TRC Ajansları	Yıl Boyu	TRC	1.000.000

v. Ajans Destekleri

1. Mardin Gastronomi Müzesi ve Uygulama Merkezi GÜDÜMLÜ PROJESİ (2017): Gıda ve turizm değer zincirlerinin kesişim noktasında bulunan gastronomi, dünya turizm trendleri göz önüne alındığında, yerel değerleri koruyarak geleceğe taşımak açısından da sürdürülebilirliğe ciddi katkı sunabilecek bir çalışma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizin turizm destinasyonları arasında önemli bir potansiyeli bulunan Mardin'in yemek kültürünün kurumsallaştırılarak geleceğe aktarımı ve özgün yemek kültürünün turizmle bütünleştirilerek UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağına dâhil olması, kentin sosyal ve ekonomik gelişmesine katkı sağlanması amacıyla geliştirilen proje Halep-Hatay-Adana-Gaziantep-Şanlıurfa-Mardin-Musul gastronomi aksını bütünleme hedefini gözetmektedir. Proje ile aynı zamanda Mardin yöresel yemeklerinin özgünlüklerinin korunarak geleceğe aktarılması ve ziyaretçilere tanıtım-satış yoluyla kentin ekonomisine katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Proje, otantik bir müzenin yanı sıra uygulama mutfağı kurulumunu ve Mardin yemek kültürüne ilişkin bilgi altyapısının güçlendirilerek etkin tanıtımının yapılmasını içermektedir. Proje yürütücüsü Mardin Valiliği Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı (YİKOB)'dur. Projenin tahmini toplam maliyeti 6.351.626,26 TL'dir ve %100 Ajans katkısı öngörülmektedir.

Tablo 51. Mardin Gastronomi Müzesi ve Uygulama Merkezi GÜDÜMLÜ PROJESİ İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Mardin Gastronomi Müzesi ve Uygulama Merkezi GÜDÜMLÜ PROJESİ	İzleme ve Değerlendirme Birimi	-	Yıl Boyu	Mardin	6.351.571,46

2. Botan Vadisi Sürdürülebilir Doğa Turizmi Altyapı GÜDÜMLÜ PROJESİ (2022): TRC3 Bölgesi turizm çeşitliliği açısından geniş bir yelpazeye sahip olmasına rağmen, potansiyeli yeterince değerlendirilememiştir. Bununla birlikte, son yıllarda bölgedeki turist sayısı artmakla birlikte bölge illerinden olan Siirt için aynı gelişme söz konusu değildir. İnanç turizmi ile ön planda olan il günü birlik ziyaretçi dışında turist çekme konusunda yetersiz durumdadır. Bunun sebeplerinden en önemlisi alternatif turizm aktivitelerinin mevcut olmamasıdır. Botan Vadisi Milli Parkı, ihtiva ettiği orman, çalı, çayır (mera), step (bozkır), vadi/kanyon, kaya (rupikol), galeri ormanı (riparian) alan, akarsu / göl (baraj) ve kıyı vejetasyonları ve bu ekosistemlerde bulunan nesli tehdit altında olan nadir/endemik canlı türleri, peyzaj/manzara özellikleri, verimli tarım alanları, arkeolojik-tarihi ve kültürel özellikleri ve eko-turizm potansiyeli ile Türkiye'nin ayrıcalıklı ve önemli korunan alanlarından birisidir. Bununla birlikte, Vadi sahip olduğu coğrafi özellikler nedeniyle yamaç paraşütü sporuna elverişli konumdadır.

Vadi boyunca belirli noktalardan yılın belirli dönemlerinde faaliyet gerçekleştirilmektedir. Kullanılan noktalardaki altyapı çalışmalarının gerçekleştirilmesi ile gelen turist sayısının artması öngörülmektedir. Bu proje ile birlikte, Tarihi ve kültürel değer taşıyan Botan Vadisi'nin turistlerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde dizayn edilmesi, vadinin ulusal ve uluslararası tanıtımının yapılması ve bilinirliğinin artırılması ve cazibe merkezi noktası olması hedeflenmektedir.

Tablo 52. Botan Vadisi Sürdürülebilir Doğa Turizmi Altyapı GÜDÜMLÜ PROJESİ İÇERİĞİ

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Botan Vadisi Sürdürülebilir Doğa Turizmi Altyapı GÜDÜMLÜ PROJESİ (2022)	PYB, Siirt YDO	GAP BKİ	Yıl Boyunca	Siirt	2.000.000

3. Hasankeyf'te Doğa Turizminin Geliştirilmesi GÜDÜMLÜ PROJESİ 2022: Dünya genelinde yaşanan turizm trendlerindeki değişimler nedeniyle turizm amaçlı seyahat alışkanlıkları zaman içinde değişmektedir. Süreç içinde salgının da etkisiyle turistler artık deniz, kum ve güneş konseptini terk ederek, deneyim odaklı faaliyetlere yönelmektedir. Bunlar doğa yürüyüşleri, çadır kampçılığı, hafif zorlu veya zorlu macera faaliyetleri, gastronomi ve kültürel turlar olarak sıralanabilir. Hasankeyf tarihi ve kültürel zenginliklerinden dolayı yıl içerisinde yerli ve yabancı turistlerin yoğun olarak ziyaret ettiği bir yerleşim merkezidir. Yıllık yüzbinlerce turistin ziyaret ettiği Hasankeyf'te ziyaretler, konaklama hizmetlerinin yetersizliğinden dolayı gününbirlik gerçekleşmektedir. Doğal olarak bu turizm kapasitesi konaklama istatistiklerine ve ekonomiye doğrudan yansımamaktadır.

Batman'ın sahip olduğu kültürel miras ve çeşitli turizm potansiyellerine karşın bölgeyi ziyaret eden turist sayısının düşük kalması, bu potansiyelin yeterince değerlendirilemediğini göstermektedir. GAP Bölgesi illerinin turizm istatistikleri incelendiğinde ziyaretçi noktasında Batman'ın diğer bölge illerinden negatif olarak ayrıştığı görülmektedir. Projenin hedeflerine ulaşması sayesinde Batman'da ve özellikle Hasankeyf'te ziyaret edilebilecek alanlar noktasında farkındalık oluşacaktır.

Tablo 53. Hasankeyf'te Doğa Turizminin Geliştirilmesi GÜDÜMLÜ PROJESİ

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Hasankeyf'te Doğa Turizminin Geliştirilmesi GÜDÜMLÜ PROJESİ (2022)	PYB ve Batman YDO	-	Yıl Boyunca	Batman	2.000.000

4. Teknik Destek Programı: Turizm SOP çerçevesinde bölgedeki yerel aktörlerin bölgesel kalkınma açısından önem arz eden, ancak kurumsal kapasite eksikliği nedeniyle hazırlık ve uygulama aşamalarında sıkıntı ile karşılaşılan çalışmalarına eğitim verme, program ve proje hazırlanmasına katkı sağlama, geçici uzman personel görevlendirme, danışmanlık sağlama, lobi faaliyetleri ve uluslararası ilişkiler kurma gibi konularda TD Programı kapsamında destek sağlanacaktır. Turizm sektörüne yönelik yönetim danışmanlığı (tanıtım ve pazarlama, kurumsallaşma, dijital pazarlama, müşteri ilişkileri konularında eğitimler gibi) kapsamında verilebilecek eğitimler de bu Program dâhilinde desteklenebilecektir.

Tablo 54. Teknik Destek Programı

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Teknik Destek Programı	PYB, İDB	-	2, 3 ve 4. Çeyrek	TRC3	300.000

5. Fizibilite Desteği Programı: Ajans, Bölge'nin kalkınması ve rekabet gücü açısından önemli fırsatlardan yararlanılmasına ve Bölge'nin yenilik ve girişimcilik kapasitesinin geliştirilmesine yönelik olarak, Turizm SOP kapsamında belirlenen konulardaki projelerin fizibilite çalışmaları için bu SOP

kapsamında faaliyet gösteren kurum/kuruluşlara doğrudan mali destek kapsamında yer alan fizibilite desteği sağlayacaktır.

Tablo 55. Fizibilite Desteği Programı

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Fizibilite Desteği Programı	PYB, İDB	-	2, 3 ve 4. Çeyrek	TRC3	750.000

6. TRC3 Bölgesi'nde Turizmin Geliştirilmesi Finansman Desteği Programı

Turizm SOP kapsamında kâr amacı güden kuruluşlara uygulanacak program ile Turizm sektöründeki işletmelerin fiziki, beşerî, teknolojik ve kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesi ve hizmet kalitesinin artırılması, konaklama Tesislerinin ürün ve hizmetlerinin çeşitlendirilmesi hedeflenmektedir.

Tablo 56. TRC3 Bölgesi'nde Turizmin Geliştirilmesi Finansman Desteği Programı

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
TRC3 Bölgesi'nde Turizmin Geliştirilmesi Finansman Desteği Programı	PYB	-	3. Çeyrek	TRC3	-

7. Ekonomik Altyapının Geliştirilmesi Mali Destek Programı: 2018 yılında çağrıya çıkılan programın amacı Turistik, sınai ve ticari yatırım ve girişimlerin gelişmesine olanak sağlayacak altyapının desteklenmesi aracılığıyla Bölgenin rekabet gücünün artırılmasıdır. Program kapsamında devam eden projelere ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 57. Ekonomik Altyapının Geliştirilmesi Mali Destek Programı İçeriği

Proje Adı	İller	Sorumlu Kuruluş	Bütçe (₺)	Başlama-Bitiş Tarihi	İlgili Özel Amaç
Mardin İli Kültür Envanteri Projesi	Mardin	Mardin İl Kültür Turizm Müdürlüğü	₺337.044,82	2019-2022	2

vi. Önemli Kamu Yatırımları

TRC3 Bölgesi'nde "Turizm SOP" ile ilişkili olan ve devam eden kamu yatırımları tablodaki gibidir:

Tablo 58. Turizm SOP ile İlgili Önemli Kamu Yatırımları

Proje Adı	İller	Sorumlu Kuruluş	Bütçe (bin TL)	Başlama-Bitiş Tarihi	İlgili Özel Amaç
Tarihi Köprüleri Belgeleme ve Koruma Çalışmaları (GAP) Restorasyon	Batman, Siirt, Diyarbakır	Karayolları Genel Müdürlüğü	38.424	2011-2020	2
Soyut ve Somut Kültürel Mirasın Korunması	GAP illeri	GAP BKİ	1.000	2018-2020	2
Turizm Sektörü Tanıtım ve Markalaşma Uygulamaları	GAP illeri	GAP BKİ	500	2020-2020	1
Midyat Çevre Yolu (GAP) Bölünmüş Yol (9 km)	Mardin	Karayolları Genel Müdürlüğü	44.402	2011-2021	2
Kültür Tesisleri	81 il	Kültür ve Turizm Bakanlığı	32.082	2009-2022	2
Turizm Alanı ve Merkezi Yolları	7 il (Mardin dahil)	Karayolları Genel Müdürlüğü	389.686	2005-2023	2
Batman-Hasankeyf-Gercüş-Midyat (GAP) Bölünmüş Yol (77 km)	Mardin, Batman	Karayolları Genel Müdürlüğü	614.225	2011-2023	2

Tarihi Kent Merkezleri ve Dokularının İhyası (Restorasyon)	81 il	Kültür ve Turizm Bakanlığı	90.800	2018-2023	2
--	-------	----------------------------	--------	-----------	---

vii. AB ve Diğer Dış Kaynaklı Programlar Kapsamındaki Projeler

viii. Diğer Proje ve Faaliyetler

1. Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından programlanan, uygulanan ve kaynağı Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bütçesi içinde yer alan merkezi nitelikli bir bölgesel gelişme programı olan CMDP'nin amacı, ülke sathında daha dengeli bir yerleşme düzeninin sağlanması ve göçün kademeli olarak yönlendirilebilmesi için nispeten geri kalmış ve göç veren bölgelerde, bölgesel çekim merkezi niteliğini haiz şehirlerin katma değeri yüksek üretim, ihracat, istihdam, verimlilik, teknoloji ve yenilikçilik kapasitelerinin artırılmasıdır.

Büyüme kutupları teorisinin ülkemiz şartlarındaki uygulaması olan CMDP, 2008 yılında başlayan pilot uygulamanın ardından 2010 yılından itibaren her yıl düzenli olarak uygulanmaktadır. Cazibe merkezleri politikası ilk defa 9. Kalkınma Planı'nda yer almış ve az gelişmiş bölgeler öncelikli olmak üzere, büyüme ve çevrelerine hizmet verme potansiyeli yüksek merkezlerin belirlenerek bunların fiziki ve sosyal altyapısının güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Bu tarihten sonra kalkınma planı, yıllık program gibi tüm üst düzey politika belgelerinde yer alan CMDP, 11. Kalkınma Planı'nda 670.2 numaralı paragrafta "Görece geri kalmış bölgelerde çevresine hizmet verme bakımından merkez olma işlevi taşıyan illerde Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı uygulanmasına devam edilecektir." şeklinde yer almaktadır. TRC3 Bölgesi'nde Mardin ili CMDP programı kapsamındadır.

Tablo 59. Turizm SOP ile İlgili Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı Projeleri

Proje Adı	İller	Sorumlu Kuruluş	Bütçe (₺)	Başlama-Bitiş Tarihi	İlgili Özel Amaç
Mardin Kalesi Kaya Islahı Projesi Fizibilite Çalışması	Mardin	Mardin Büyükşehir Belediyesi	562.500	2021-2022	2
Boncuklu Tarla Neolitik Çağ Yerleşim Yeri Çevre Düzenlemesi Projesi	Mardin	Mardin Büyükşehir Belediyesi	6.000.000	2022-2024	2

e. Program Süresi ve Zaman Planlaması

Turizm SOP orta vadeli bir program olup 3 yıl içerisinde faaliyetlerinin tamamlanması planlanmaktadır. Bu süreçte ilk yıl ihtiyaçların ortaya konulması amacıyla ağırlıklı olarak tanıtım ve yatırım destek çalışmaları yürütülecektir. İş birliği ve koordinasyon ile kapasite geliştirme bileşenleri ile birlikte 2023 yılı içerisinde daha çözüm odaklı müdahale yöntemleri geliştirilerek ilgili kurum/kuruluşlarla iş birlikleri tesis edilecektir. Üçüncü yılda programın özel amaçları ile uyumlu olarak Bölge'nin ihtiyaçları doğrultusunda tasarlanacak faaliyetlere devam edilecektir. Programın etki değerlendirmesinin ise Program kapsamında yürütülen faaliyetlerin tamamlanmasının akabinde yapılması planlanmaktadır. Programın 2023 yılı için zaman planlaması aşağıdaki tabloda detaylandırıldığı gibidir:

Tablo 60. Turizm SOP Zaman Planlaması

Proje ve Faaliyet Alanı	Bileşen Kodu	Bileşen Adı	2023			
			1	2	3	4
1.Araştırma, Analiz ve Programlama	1.1	Dara Antik Kenti'nin Unesco Dünya Mirası Geçici Listesine Alınması ve Alan Yönetim Planı'nın Hazırlanmasına Yönelik Çalışmalar	X	X	X	X
	2.1	Mezopotamya Temalı Ulusal ve Uluslararası Lobcilik Faaliyetleri	X	X	X	X
2.İş birliği ve Koordinasyon	2.2	Film Sektörü ile İş birliği	X	X	X	X
	2.3	Turizm Eşleştirme Yönlendirme Grubu Koordinasyon Çalışmaları	X	X	X	X

	2.4	Üniversiteler ile İş Birliği	X	X	X	X
	2.5	Proje Geliştirme Faaliyetleri	X	X	X	X
3.Kapasite Geliştirme	3.1	Turizm, Tanıtım ve Geliştirme Kurulları	X	X	X	X
	3.2	UNESCO Adaylık Süreçlerine İlişkin Kurumsal Altyapının Güçlendirilmesi	X	X		
	3.3	Turizmde İnsan Kaynağı Geliştirme Programı	X	X	X	X
4.Tanıtım ve Yatırım Destek	4.1	Mezopotamya Destinasyonu Tanıtım Çalışmaları	X	X	X	X
	4.2	Sosyal Medya Elçilerine Yerinde Tanıtım Çalışmaları		X	X	
	4.3	Tarihi Yerlerde Etkinliklerin Organize Edilmesi			X	X
	4.4	Mezopotamya Tanıtım Materyallerinin Hazırlanması	X	X	X	X
	4.5	Mezopotamya Temalı Nitelikli Festivallerin Düzenlenmesi	X	X	X	X
5.Ajans Destekleri	5.1	Mardin Gastronomi Müzesi ve Uygulama Merkezi GP	X	X	X	X
	5.2	Teknik Destek Programı		X	X	X
	5.3	Fizibilite Desteği Programı		X	X	X
	5.4	TRC3 Bölgesi'nde Turizmin Geliştirilmesi Finansman Desteği Programı			X	X
6.Diğer Proje ve Faaliyetler	6.1	Mardin Kaya Islahı Projesi	X	X	X	X
	6.2	Boncuklu Tarla Neolitik Çağ Yerleşim Yeri Çevre Düzenlemesi Projesi	X	X	X	X

f. İzleme ve Değerlendirme

Turizm SOP kapsamında yer alan projelerin izleme ve değerlendirmesinin yapılması amacıyla ASGPB koordinasyonunda tüm/ilgili birimlerin katılımıyla üç aylık Ajans içi dönemlerde SOP izleme ve değerlendirme toplantıları gerçekleştirilecektir.

SOP kapsamında ilgili başlıklar altında belirlenen faaliyetlerin takibi sorumlu birimler tarafından gerçekleştirilecek olup elde edilen veriler ve oluşturulan raporlar konsolide edilmek ve değerlendirilmek üzere ASGPB'ye iletilecektir. Ajans tarafından yürütülecek alt programların ve güdümlü projelerin program ve başvuru süreçlerinin yürütülmesinden Program Yönetimi Birimi (PYB), sözleşmeye bağlanan projelerin izlenmesinden ve değerlendirilmesinden İDB sorumludur.

SOP ilerleme raporlarının ve sop kapanış raporunun hazırlanmasından Araştırma, Strateji Geliştirme ve Programlama Birimi sorumludur. İzleme faaliyetleri, programda belirlenen performans göstergelerinin gerçekleşme oranlarının doğru veriler toplanarak analiz edilmesi, değerlendirilmesi ve bunların raporlanmasını içermektedir. Toplanan veriler değerlendirmenin ana unsurları olan etkinlik, etkililik, verimlilik, uygulanabilirlik ve sürdürülebilirlik çerçevesinde irdelenecek ve değerlendirme sonuçları Bakanlığa raporlanacaktır.

2.3. İmalat Sanayide Rekabet İkliminin Geliştirilmesi Sonuç Odaklı Programı (RİGESOP)

a. Amaç

Genel Amaç

Programın genel amacı; TRC3 bölgesi imalat sanayisinde girişimcilik, istihdam, verimlilik, markalaşma ve yenilikçiliği desteklemek ve yatırım ortamını iyileştirmek suretiyle bölgesel rekabet gücünün geliştirilmesidir.

Özel Amaçlar

1. İmalat sanayi sektöründe Ar-Ge yenilikçilik, modernizasyon, ürün geliştirme ve tasarım faaliyetlerinin artırılmasını sağlamak
2. İmalat sanayisinde üretim ve enerji verimliliği faaliyetlerinin artırılmasını sağlamak
3. İmalat sanayi sektörlerinde öncelikli olarak kadın ve gençler olmak üzere istihdamın, girişimciliğin, mesleki eğitim kalitesinin ve iş gücü niteliklerinin artırılmasını ve firmaların kurumsallaşmasını sağlamak
4. Bölge imalat sanayisinin yatırım ortamını güçlendirecek şekilde sanayi altyapısının geliştirilmesini sağlamak
5. İmalat sanayide faaliyet gösteren işletmelerin dış ticaret, e-ticaret ve dijital pazarlama kapasitelerini artırmalarını ve alternatif pazarlara erişimlerini sağlamak

b. Arka Plan ve Müdahale Gerekçesi

Bölgede öne çıkan imalat sanayi işletmeleri incelendiğinde genelde fason ve standart üretimin yoğun olduğu yenilikçilik, modernizasyon, ürün geliştirme, tasarım gibi Ar-Ge faaliyetleri açısından gelişime açık olan işletmelerin yoğun olduğu görülmektedir. Bu bağlamda işletmelerin üretim olanaklarının ve rekabet edebilirliğin artırılması ile kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesine yönelik olarak Ar-Ge faaliyetlerinin uygulanması gerekmektedir.

Üretim olanakları ve rekabet edebilirliğin artırılmasına yönelik olarak işletmeler, üretim ve enerji verimliliği faaliyetlerine de odaklanması gerekmektedir. Doğrudan verimliliği artıran bu faaliyetler işletmelere; işgücü, zaman ve maliyet avantajı sağlayarak işletme karlılığını da olumlu yönde etkileyecektir. Bu bağlamda söz konusu işletmelerin faaliyet gösterdikleri sektörlerde ön plana çıkmak, rekabet avantajı sağlamak amacıyla üretim ve enerji verimliliğine yönelik faaliyetlere önem vermeleri gerekmektedir.

İmalat sanayinin bölgedeki mevcut durumu incelendiğinde, nitelikli ara eleman ihtiyacının bulunması sebebiyle sektöre ilişkin istihdam rakamlarının düşük olduğu görülmektedir. Bu durum sektöre yönelik nitelikli ara eleman yetiştirme noktasında eksiklikler bulunduğu, firmaların ve ilgili kurumların mesleki ve teknik eğitim faaliyetlerine yoğunlaşması gerekliliğini ortaya koymaktadır. İlaveten Bölge’de imalat sanayi altyapısının da iyileştirilmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir. Yatırım ortamının iyileştirilmesi ve geliştirilmesiyle birlikte kurumsal kapasitesi yüksek, istihdam ve ihracat odaklı, büyük ölçekli yatırımların Bölge’ye yatırım yapmasını sağlayacaktır.

Değişen ve gelişen dünyada işletmelerin varlıklarını sürdürebilmek ve rekabet edebilirliklerini sağlamak adına değişen ve gelişen koşullara ayak uydurabilmeleri gerekmektedir. Gelişen teknoloji, daha bilinçli müşteri profili ve küresel ticarete sınırların ortadan kalkması gibi sebepler doğrultusunda işletmelerin özellikle e-ticaret, dijital pazarlama ve dış ticaret kabiliyetlerinin artırılması büyük önem arz etmektedir.

Bölge’nin Ortadoğu pazarına yakın olması sebebiyle önemli bir ihracat potansiyeli barındırmaktadır.

On Birinci Kalkınma Planı’nda yer alan ‘2.2 Rekabetçi Üretim ve Verimlilik’ başlıklı 280. maddesinde istikrarlı ve güçlü büyüme, sürdürülebilir cari işlemler dengesi, artan istihdam ve birey, firma, sektör ve devlet olmak üzere tüm düzeylerde rekabetçiliğin geliştirilmesi ve verimliliğin artırılması hedeflenmiştir.

SOP'un öncelikleri Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın 2019-2023 Stratejik Planı'nda yer alan aşağıdaki stratejik amaçlarla uyumludur.

- Ar-Ge ve yenilikçilik kapasitesinin geliştirilmesi (Amaç 1)
- Katma değerli sanayi üretiminin artırılması (Amaç 2)
- Yenilikçi girişimlerin artırılması (Amaç 3)
- Nitelikli insan kaynağının geliştirilmesi (Amaç 4)

Bu amaçlar doğrultusunda mevcut teknolojilerin geliştirilmesi, Ar-Ge ve yenilikçilik faaliyetleri için gerekli altyapının ve teknik desteğin sağlanması, ekonomik gelişmişliğin bölgeler arası dengelenmesi, bölge dışı iş birliklerinin güçlendirilmesi, girişimcilere verilen desteklerin kapsamının genişletilmesi ve nitelikli insan kaynağına yönelik istihdam olanaklarının ve sanayi altyapısının geliştirilmesi hedefleri belirlenmiştir.

2021-2023 GAP Eylem Planı 'Turizm ve Sanayide Ekonomik Büyüme' başlığında yer alan strateji ve hedefler arasında 'Sanayi-Girişimcilik ve AR-GE destekleneceği' belirtilmektedir. Bu çerçevede sürdürülebilir ve sağlıklı işleyen bir sanayileşme süreci için sanayi ekosistemini oluşturan kurum ve kuruluşların kapasitelerinin artırılması ve bölgede örnek teşkil edecek model yapıların oluşturulması amaçlanmaktadır.

RİGE SOP 2014-2023 TRC3 Bölge Planı'nda aşağıdaki strateji başlıkları altında yer alan öncelikler ve tedbirler kapsamında gerçekleştirilecektir:

- 1.7 Girişimcilik Kültürünün Geliştirilerek İstihdamın Artırılması
- 2.2 Mevcut Sanayi Alanlarının Geliştirilmesi ve Markalaştırılması
- 2.3 Katma Değeri Yüksek Alanların Bölge'ye Çekilmesi
- 2.8 Yatırımcı ve girişimcilere yönelik finansman, kurumsal ve teknik destek hizmetlerinin geliştirmesi ve yaygınlaştırılması
- 2.9 İşletmelerin tanıtım, markalaşma ve pazarlama kapasitelerinin geliştirilmesi

İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması'na (SEGE 2017) göre TRC3 Bölgesi 26 Bölge arasından 25. sırada yer almaktadır. Sonuçlar göz önüne alındığında Bölge'nin üretim altyapısının ve imkanlarının geliştirilmesi gerekliliği ön plana çıkmaktadır. SEGE 2017 çalışmasına göre Batman'da faaliyet gösteren sanayi kuruluşları Bölge'nin ekonomik gelişmişlik endekslerinin yüksek olmasını sağlayan temel etmenler olmasına rağmen, 81 il içerisinde işgücüne katılma oranı en düşük il olmuştur. Batman nüfusunun yaklaşık %20'sinin sosyal güvenlik kapsamı dışında olması ve diğer sosyal endeksler (eğitim ve yaşam kalitesi vb.) Bölge'nin SEGE sıralamasının düşük olmasına neden olmuştur. Emek yoğun imalat sanayi başta olmak üzere öncelikle büyük ölçekli yatırımların bölgeye çekilerek ilde yeni yatırım alanları yaratılması ve kayıt dışı istihdamın azaltılması önem arz etmektedir.

Batman'da 2010 yılından bu yana hazır giyim ve konfeksiyon üretimi konusunda bir kümeleşme ve yatırım talebi oluşmuştur. Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü yatırım teşvik belgesi istatistiklerine göre⁴ 2022 yılı Ocak-Haziran döneminde alınan teşvik belgeleri bakımından Batman, 58 belge ile Türkiye genelinde 26. sırada yer alırken, 4.124 kişi ile en çok istihdam taahhüt edilen 10. il olmuştur. Batman, aynı dönemde 3.135 kişi ile, giyim imalatı sektöründe Türkiye genelinde en çok istihdam taahhüdünde bulunulan 2. il olmuştur. İlimizde teşvik belgelerin istihdam taahhüdü bakımından %76'sı, belge sayısı bakımından %39'u ve sabit yatırım tutarları bakımından %15'i giyim imalatı sektörüne yönelik alınmıştır. Batman'da Ocak 2001-Haziran 2022 döneminde alınan teşvik belgelerinin %81'i imalat sektöründe alınmıştır. Ocak 2015-Mayıs 2021 döneminde tamamlanan teşvik belgeli yatırımlarda en yüksek istihdam sağlayan 2. il Batman olmuştur. Bu verilerden hareketle Batman ilinde tekstil ve hazır giyim sektörünün ildeki hâkim sektör olması, gerçekleştirilen yatırımlardaki

⁴ Yatırım Teşvik İstatistikleri <https://sanayi.gov.tr/istatistikler/yatirim-istatistikleri/mi1304021615>

öngörülen istihdamlar bakımından sektörün en çok istihdam taahhüdü verilen sektör olması gibi sebepler ilgili SOP'un hazırlanması sürecinde dikkate alınmıştır.

Ülkemizdeki toplam teşvik belgeli yatırımların yaklaşık %2,2'si Mardin'de bulunmaktadır. Ayrıca yatırım teşvik belgesi istatistiklerine göre de Mardin ili diğer illere nazaran ön plana çıkmaktadır. Fakat ilin sosyal göstergeler bakımından ülke ortalamasının altında olması ilin gelişmişlik kademesinin düşük olmasına neden olmuştur.

Siirt; istihdam, eğitim ve rekabetçilik boyutlarındaki değişkenlerde Türkiye ortalamasının altında değerlere sahiptir. İstihdam edilen her 100 kişiden ancak 7'si imalat sanayisinde istihdam edilmektedir. Ayrıca Siirt ülkemizde en az ihracat yapan iller arasında yer almaktadır.

Şırnak ili, altıncı gelişmişlik kademesinde yer alan diğer iller gibi ekonomik ve sosyal göstergelerin büyük çoğunluğunda düşük değerlere sahiptir. İpekyolu üzerinde yer alması ve aktif olan bir sınır kapısı bulunmasının rağmen, bu durumun diğer sosyo-ekonomik gelişmişlik boyutlarına yansımadağı görülmektedir. Bu sorunun temel nedeninin ilin ihracatının perakende ticarete dayanması ve ihracata dayalı üretim merkezlerinin il dışında olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu yüzden ilde üretim hacminin artırılması ve üretime dayalı dış ticaretin gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir.

Sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına baktığımızda bölge illeri sıralamasının aşağıdaki gibi olduğu görülmektedir.

Tablo 61. TRC3 Bölgesi SEGE Alt Endeks Sıralaması

İl	SEGE	Demografi	İstihdam	RYK*	MDS**
Mardin	74	55	80	58	71
Batman	72	57	77	70	73
Şırnak	81	72	81	79	76
Siirt	75	75	79	71	70

Kaynak: SEGE, 2017

*RYK: Rekabetçi ve Yenilikçi Kapasite Değişken Sıralaması

**MDS: Mali Değişken Sıralaması

Özellikle rekabetçilik ve yenilikçilik kapasite göstergeleri üretim ve hizmet akışının illerdeki durumunu gösteren değişkenler arasındadır. İstihdam ise çalışanların geçim kaynaklarına ne kadar eriştiğini, SGK'dan faydalanma oranlarını ve işsizlik değerlerini kapsayan önemli bir kalkınmışlık göstergesidir. Bu nedenle bu iki temel gösterge RİGE SOP'un tasarım gerekçelendirmesinde önemli rol oynamaktadır. Yukarıda yer alan TRC3 Bölgesi SEGE Alt Endeks Sıralaması tablosu yorumlanırken istihdam değerlerine bakıldığında bölge illerinin diğer illere kıyasla son sıralarda yer aldığı görülmektedir. Rekabetçilik değişkenlerine bakıldığında ise, Şırnak ilinin son sıralarda yer alması ilde ticaret faaliyetlerinin fazla olmasına rağmen imalat sanayisinin yeterince gelişemediğini göstermektedir.

TÜİK 2020 yılı verilerine göre TRC3 Bölgesi gayrisafi yurtiçi hasılası kişi başına 31.934 TL'dir. Bu değer Türkiye değeri olan 60.525 TL'nin oldukça altındadır. İmalat sanayide yaratılacak istihdam sayesinde bölge halkının geçim kaynaklarına erişim olanaklarının ve bölge özelinde kişi başına yurtiçi hasılanın artırılması hedeflenmektedir.

Ar-Ge ve yenilik performansıyla ilgili olarak 2019 yılında yayımlanan 'Türkiye'de Bölgeler ve İller Düzeyinde Ar-Ge ve Yenilik Performansının Gri İlişkisel Analiz Yöntemi ile Ölçülmesi' çalışmasına göre TRC3 Bölgesi bölge arasında 23. sırada yer almaktadır. İl olarak ise 81 il arasında Mardin 65., Batman 42., Şırnak 71. ve Siirt 63. sırada yer almaktadır. Bu veriler ışığında TRC3 Bölgesi'nin diğer bölgelere kıyasla Ar-Ge ve yenilikçilik faaliyetlerine önem vermesi gerektiğini göstermektedir.

TÜİK tarafından 2020 yılında yayımlanan Gayrisafi Yurtiçi Ar-Ge Harcaması değerlerine bakıldığında hem Ar-Ge yatırımları (73.348.063 TL) hem de istihdam edilen Ar-Ge insan gücü (1.284) değerlerinde TRC3 Bölgesi, 26 Düzey 2 Bölgesi arasında son sırada yer almaktadır.

Bölge özelinde yukarıda yer alan veriler ve paydaşlarla gerçekleştirilen saha görüşmeleri sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda bölgede imalat sanayinde faaliyet gösteren işletmelerinin büyük çoğunluğunun özellikle gıda sektöründe Ar-Ge yenilik ve tasarım temalarına yeterince önem vermediğini, katma değerli ürün üretiminden ziyade hazır giyim sektöründe özellikle fason üretimin yaygın olduğunu, imalat sanayinin üretim ve istihdamdaki yetersizliğini ve yüksek genç ve kadın işsizliğini işaret etmektedir. Bölge özelinde ön plana çıkan sektörler arasında olan gıda sektörüne yönelik UNDP tarafından bir sektör raporu hazırlanmıştır. Yayımlanan TRC3 Bölgesi Gıda İmalat Sektörü Analiz Raporu'nun politika önerileri ve ekonomi kapsamında stratejiler başlığında geliştirilen öneriler özellikle bölge özelinde gıda imalat sanayisine yönelik verimlilik, Ar-Ge, yenilik, altyapı, tasarım uygulamalarının artırılması gerekmektedir.

2013 yılında Ajansımız tarafından hazırlanan İmalat Sanayi Envanter Raporu'nda firmaların sahip olduğu kalite belgelerine bakıldığında Siirt ve Şırnak illerinde en az bir kalite belgeli firma sayılarının %8 ve %9 olduğu tespit edilmiştir. Bu illerde firmalara yönelik toplam kalite anlayışının yaygınlaştırılması gerekmektedir.

İmalat sanayinin bölgede yeterince gelişmemesi istihdam yaratacak alanların yetersiz kalmasına neden olmuştur. Nitekim TÜİK verilerine göre TRC3 Bölgesi'nin işsizlik oranı 2021 yılında %29,8 ile Türkiye ortalaması olan %12,0'ın oldukça üzerindedir ve bu oran tüm bölgeler arasındaki en yüksek orandır. Kadınlar için bu oran Türkiye'de %14,7, TRC3 Bölgesi'nde %30,4 'tir. Genç işsizliğinin Bölge'de oldukça yüksek olması özellikle imalat sanayide genç istihdamının artırılmasına ve kayıt dışılığın azaltılmasına yönelik tedbirlerin öncelikli olarak yaygınlaştırılması gerektiğini göstermektedir.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Girişimci Bilgi Sistemi 2020 yılı girişimci sayıları verilerine göre 81 il arasından Mardin 31., Batman 40., Şırnak 59.Siirt 73. sırada yer almaktadır. Siirt ve Şırnak başta olmak üzere Bölge'de girişimciliğin geliştirilmesi ve teşvik edilmesi gerekmektedir. Nitelikli istihdamla birlikte özellikle Siirt ve Şırnak'ta girişimci taleplerinin ülke ortalamasına nazaran yetersiz kaldığı görülmektedir.

Ajans tarafından hazırlanan İmalat Sanayi Envanteri Raporu incelendiğinde Bölge özelinde yapılan ihracatın yaklaşık %52'lik kısmının Irak'a yapıldığı belirtilmektedir. Irak'ı %19 ile Afrika, %10 ile Avrupa izlemektedir. Globalleşen dünyada belirli bölgelere bağlı kalarak yapılan ticaret yüksek risk teşkil etmektedir. Bu nedenle Bölge özelinde yapılan ihracata ilişkin ihracatçıların dış ticaret kapasitelerinin geliştirilmesi ve yeni/alternatif pazarlar bulması gerekliliği kaçınılmazdır.

Bölgede yer alan Organize Sanayi Bölge Müdürlükleri, Ticaret ve Sanayi Odaları ile Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlükleriyle yapılan görüşmeler imalat sanayinde nitelikli eleman probleminin bulunduğu dile getirilmektedir. Ayrıca envanter raporunda da Bölge genelinde teknik ve idari personel sayısının toplam çalışan sayısı ve imalat sayısına oranla çok düşük kaldığı raporlanmıştır. Bu durum bölgede meslek lisesi mezunlarının azınlıkta olduğunu ve firmaların nitelikli iş gücü bulmada sıkıntı yaşadıklarını göstermektedir. Bölgede uzmanlık gerektirmeyen imalatların var olması ve işçilik ücretlerinin düşük olmasından dolayı işçi sirkülasyonu yoğun bir şekilde yaşanmaktadır. Firmaların kurumsallaşarak sürekli istihdama katkı sağlamaları için ürün geliştirme modernizasyon ve verimlilik faaliyetlerine önem vermesi gerektiği TRC3 Bölgesi Gıda İmalat Sektörü Analiz Raporu'nda da ayrıca vurgulanmıştır. Yine saha çalışması bulgularından elde edilen bilgilere göre sektörde faaliyet gösteren firmaların büyük çoğunluğunun üretim kapasitesi, verimlilik konularına odaklanmadıkları görülmektedir. Bu kapsamda sektördeki firmalara yönelik üretim ve verimlilik konularında gerekli teknik destek ve danışmanlık hizmetlerinin sağlanarak, iyi uygulama örnekleri aracılığıyla Ar-Ge ve yenilikçilik faaliyetlerine yönelik teşvik edilmeleri gerekmektedir.

2013 yılında hazırlanan İmalat Sanayi Envanter Raporu kapsamında TRC3 Bölgesi firmalarından 374 firmaya yönelik yapılan anketlerde firmaların 336'sının (yaklaşık %90) insan kaynakları departmanına sahip olmaması kurumsallaşma noktasında yolun başında olduklarının çarpıcı bir göstergesidir. Bu nedenle firmaların kurumsallaşmasını sağlamaya yönelik çalışmalar oldukça önem arz etmektedir.

c. Sonuç ve Çıktı Hedefleri

RİGE SOP kapsamında ulaşılması hedeflenen sonuçlar aşağıdaki gibidir. RİGE SOP Sonuç Göstergelerinin yer aldığı tabloda yer alan veriler ile ilgili detaylı bilgi açıklama kısmında verilmiştir.

Tablo 62. RİGE SOP Sonuç Göstergeleri

#	Gösterge Adı	Birim	Başlangıç Değeri	2023 Yılı Hedefi	İlgili Özel Amaç(lar) #	Doğrulama Kaynağı
1	İş kayıtlarına göre imalat sanayi işletme sayıları	Adet	4.496 (2020)	5.000	1,2,3,4,5	SGK İstatistikleri
2	İmalat sanayi istihdam sayısı	Kişi	104.000 (2021)	120.000	1,2,3,4,5	TÜİK İstatistikleri
3	İmalat sanayi kadın istihdamı sayısı	Kişi	21.000 (2021)	25.000	3	TÜİK İstatistikleri
4	İmalat sanayi genç istihdamı sayısı (15-24)	Kişi	32.000	40.000	3	TÜİK İstatistikleri
5	Ar-Ge Yenilikçilik faaliyetleri yatırım tutarları	1000 TL	73.348* (2020)	100.000	1	TÜİK İstatistikleri
6	AR-GE Yenilikçilik istihdamı	Kişi	1.284* (2020)	1.400	1	TÜİK İstatistikleri
7	Tasarım Merkezi Sayısı	Adet	-	1	1	STB istatistikleri
8	Ar-Ge Merkezi Sayısı	Adet	-	1	1	STB istatistikleri
9	Teknoloji Geliştirme Bölgesi *	Adet	-	1	1	STB istatistikleri
10	İmalat Sanayide teşvik belgeli modernizasyon yatırımı yapan firma sayısı **	Adet	20	30	1	Yatırım Teşvik Belgesi Verileri
11	Altyapısı geliştirilen sanayi bölgesi sayısı	Adet	-	1	4	Ajans Destek Bilgileri
12	İmalat sanayi ihracat değeri	1000 \$	1.104.013	1.300.00	5	TÜİK
13	Patent başvuru sayısı	Adet	56	80	1	Türk Patent ve Marka Kurumu
14	Marka başvuru sayısı	Adet	651	700	1	Türk Patent ve Marka Kurumu

(*) Altyapı çalışmaları devam edenler dahildir.

(**) 2009-2022 Haziran arası veridir, yatırıma devam edenler dahil edilmiştir.

(***) Siirt iline yönelik veri bulunmamaktadır.

Tablo 63. RiGESOP Çıktı Göstergeleri

Proje ve Faaliyet Alanı	Gösterge Adı	Birim	Mevcut	2023 Yılı Hedefi	Doğrulama Kaynağı
Araştırma, Analiz ve Programlama	1.1 Hazırlanan araştırma ve analiz raporu sayısı	Adet	3	2	Faaliyet Raporu
İş birliği ve Koordinasyon	2.1 Düzenlenen çalışma grubu toplantı sayısı	Adet	-	2	Toplantı Tutanakları
	2.2 Çalışma grubundaki kurum sayısı	Adet	-	10	Toplantı Tutanakları
	2.3 İş birliği geliştirilen ulusal kurum sayısı	Adet	-	2	Protokoller, Sözleşmeler, Resmi Yazılar
	2.4 Dış fonlar kapsamında yapılan proje başvuru sayısı	Adet	-	1	Proje başvuru formu
	2.5 Dış fonlar kapsamında uygulanan proje sayısı	Adet	1	2	Proje Raporları
	2.6.Dış fonlar kapsamında tamamlanan proje sayısı	Adet	1	1	Proje Nihai Raporları
	2.7 URGE kapsamında geliştirilen proje sayısı	Adet	1	2	Proje başvuru formu
	2.8 URGE kapsamında uygulanan proje sayısı	Adet	1	2	Proje Nihai Raporları
Kapasite Geliştirme	3.1 Yatırım danışmanlığı sağlanan kurum sayısı	Adet	438	100	YDO Raporları
	3.2 Yönetim danışmanlığı sağlanan kurum sayısı	Adet	-	4	YDO Raporları
	3.3 Patent, yeni ürün ve markalaşma tescili çalışmalarına destek sağlanan girişimci sayısı	Adet	-	8	İş birliği protokolleri
	3.4 Alternatif finansman kaynağı eğitimi alan firma sayısı	Adet	-	40	Toplantı tutanakları
Tanıtım ve Yatırım Destek	4.1 Düzenlenen teşvik ve destek tanıtım toplantı sayısı	Adet	4	4	Toplantı tutanakları
	4.2 Teşvik ve destek tanıtım toplantısına katılım sağlayan işletme sayısı	Adet	130	40	Toplantı tutanakları
	4.3 Bölgesel kalkınma fonundan faydalanan işletme sayısı	Adet	-	2	Fon başvuru belgeleri
Ajans Destekleri	5.1 Geliştirilen güdümlü proje sayısı	Adet	2	2	Proje bilgi formları
	5.2 Uygulanan güdümlü proje sayısı	Adet	2	3	Proje Nihai Raporları
	5.3 Tamamlanan güdümlü proje sayısı	Adet	1	1	Proje Nihai Raporları
	5.4 Fizibilite Desteği Programı kapsamında desteklenen fizibilite sayısı	Adet	1	2	Proje Nihai Raporları
	5.5 Teknik Destek Programından faydalanan kurum sayısı	Adet	-	15	Proje Nihai Raporları

	5.6 Teknik Destek Programı kapsamında eğitim alan kişi sayısı	Adet	-	100	Proje Nihai Raporları
	5.7 Bölgede kurulan iş geliştirme merkezi sayısı	Adet	-	1	Proje Nihai Raporları
AB ve Diğer Dış Kaynaklı Programlar Kapsamındaki Projeler	6.1 Dijital beceriler eğitimi katılımcı sayısı	Kişi	151	100	Proje Raporu ve Eğitim Tutanakları
	6.2 Temel iş bulma becerileri eğitimi katılımcı sayısı	Kişi	137	100	Proje Raporu ve Eğitim Tutanakları
	6.3 Tesisat, bakım ve onarım hizmetleri eğitimi alan genç sayısı	Kişi	73	75	Proje Raporu ve Eğitim Tutanakları
	6.4 Girişimcilik ve finans alanında rehberlik verilen genç sayısı	Kişi	1367	250	Proje Raporu ve Eğitim Tutanakları
	6.5 Kariyer rehberliği ve danışmanlığı hizmeti verilen genç sayısı	Kişi	1116	500	Proje Raporu ve Eğitim Tutanakları
	6.6 Kuluçka destek hizmetleri kapsamında desteklenen kadın sosyal girişimci sayısı	Kişi	-	50	Proje Raporu ve Eğitim Tutanakları
	6.7 Kuluçka destek hizmetleri kapsamında desteklenen genç sosyal girişimci sayısı	Kişi	-	50	Proje Raporu ve Eğitim Tutanakları
	6.8 Hızlandırma destek hizmetleri kapsamında desteklenen kadın sosyal girişimci sayısı	Kişi	-	10	Program İlerleme Raporu
	6.9 Hızlandırma destek hizmetleri kapsamında desteklenen genç sosyal girişimci sayısı	Kişi	-	10	Program İlerleme Raporu
Diğer Proje ve Faaliyetler	7.1 CMDP kapsamında uygulanan Proje sayısı	Adet	2	2	Proje İlerleme Raporu
	7.2 CMDP kapsamında tamamlanan proje sayısı	Adet	1	2	Proje Nihai Raporları
	7.3 SOGEP kapsamında uygulanan proje sayısı	Adet	9	4	Proje İlerleme Raporu
	7.4 SOGEP kapsamında tamamlanan proje sayısı	Adet	4	5	Proje Nihai Raporları
	7.5 ÇÜGEP kapsamında uygulanan proje sayısı	Adet	11	13	Proje İlerleme Raporu
	7.6 ÇÜGEP kapsamında tamamlanan proje sayısı	Adet	1	11	Proje Nihai Raporları

d. Proje ve Faaliyetler

i.Araştırma, Analiz ve Programlama

İmalat Sanayide Rekabet İkliminin Geliştirilmesi Sonuç Odaklı Programı (RİGESOP) kapsamında, yukarıda yer verilen ürünlerin üretim ve verimlerinin artırılarak ticarileştirilmesi için ürünlerin Ar-GE,

yenilik, değer zinciri, patent, markalaşma ve ticaret potansiyelinin ve müdahale alanlarının belirlenmesine yönelik olarak çeşitli araştırma ve analiz çalışmaları yürütülecektir. Bu dokümanların hazırlanması üç yıllık bir dönemi kapsayacak olan orta vadeli RİGE SOP'un uygulanması sürecinin tümüne yayılacaktır. Programın ilk yılı 2022 yılı olup, 2022 yılı içinde özel amaçlar arasında yer alan, stratejilere temel oluşturacak ve RİGE SOP kapsamında belirlenen ürünlere yönelik yatırım potansiyellerinin doğru değerlendirilmesi ve yol haritasının belirlenmesi için önemli raporlar oluşturulmuştur. 2023 yılında yapılan raporlama çalışmaları bağlamında elde edilen bulgular değerlendirilecek ve 2023 ve 2024 yıllarında gerçekleştirilecek faaliyetler için temel oluşturacaktır.

1. TRC3 Bölgesi İhracat Raporu: Ajansımız tarafından daha önce hazırlanan İmalat Sanayi Envanteri ve envanter çalışmasında kullanan anket ve araştırma teknikleri Bölge'nin ihracata yönelik ürün envanterini ortaya çıkaracak şekilde revize edilerek yeniden yapılacaktır. Bu envanterle birlikte dünya ticaret ağından (World Trade Map) eşleştirmeler yapılarak hedef pazarlar belirlenecek ve bu pazarlama yönelik Pazar geliştirme çalışmaları yürütülecektir.

2. TRC3 Bölgesi İmalat Sanayi Envanteri: Bölge illerinin imalat sanayindeki mevcut durumunun tespit edilmesi, sektörde faaliyet gösteren firmalarla ile görüşülerek sektörün önde gelen sorunların tespiti ve sunulacak değerlendirmelerden oluşacaktır. Çalışma Ajans uzmanı tarafından yapılacak olup, ihtiyaç duyulması halinde parçalı hizmet alımı yapılacaktır.

3. TRC3 Bölgesi Âtıl Yatırım Alanları Envanteri Çalışması: Âtıl alanların yeni yatırımlara hizmet verecek şekilde işlevlendirilmesine yönelik envanter çalışmasının yapılması planlanmaktadır. Bu çalışma ile birlikte, proje havuzu çalışmalarında ya da farklı işlevlerin kazandırılması gereken konularda uygunluk durumuna göre bu tesislerin önceliklendirilmesi sağlanacaktır. Çalışma Ajans uzmanı tarafından yapılacak olup, ihtiyaç duyulması halinde parçalı hizmet alımı yapılacaktır.

Tablo 64. Araştırma, Analiz ve Programlama Faaliyet İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
TRC3 Bölgesi İhracat Raporu	ASGP	-	1. ve 2. Çeyrek	TRC3 Bölgesi	50.000
TRC3 Bölgesi İmalat Sanayi Envanteri Raporu	Mardin YDO	-	Yıl Boyu	TRC3 Bölgesi	50.000
TRC3 Bölgesi Âtıl Yatırım Alanları Envanteri Çalışması	Mardin YDO	-	Yıl Boyu	TRC3 Bölgesi	50.000

ii. İş birliği ve Koordinasyon

1. Ulusal Kurum/Kuruluşlar ile İş birliği ve Koordinasyon: Başta GAP BKİ olmak üzere, RİGE SOP kapsamında belirlenen hedeflere ulaşmak için bölgesel ve ulusal düzeydeki paydaşlarla iş birlikleri geliştirilecektir. 2023 yılında bu kapsamda yapılması planlanan faaliyetler aşağıda detaylandırılmıştır.

Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi ile İş birliği: Büyük ölçekli istihdam yoğun yatırımların Bölgeye çekilmesinin sağlanması, faaliyetin amacıdır. Türkiye'nin sunduğu yatırım fırsatlarını küresel iş dünyasına tanıtmak ve yatırımcılara Türkiye'ye yapacakları yatırımın her aşamasında destek verme görevini üstlenmiş resmi bir kuruluş olan Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi; teknoloji yoğun, katma değeri yüksek ve istihdam yaratan yatırımları destekleyerek bu yatırımlara ilişkin tüm süreçleri yatırımcı adına takip ederek hızlandırmaktadır. Bu sebeple ofisle Ajansın iş birliğinin Bölgeye fon ve büyük ölçekli yatırım çekme noktasında yüksek katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

RİGESOP Çalışma Grubu Toplantıları: RİGE SOP kapsamındaki faaliyet ve çalışmaların izleme ve değerlendirmesinin etkin bir şekilde yapılmasını sağlamak amacıyla ilgili paydaşların yer alacağı toplantılar gerçekleştirilecektir. Yılda iki defa gerçekleştirilecek toplantılarda program kapsamındaki bileşenlerin ilerleme durumları, yaşanan aksaklıklar ve çözüm önerileri görüşülecektir. Sektörel bazda oluşturulacak çalışma gruplarında tekstil, hazır giyim ve gıda sektör paydaşları ön plana çıkacaktır.

Sanayi ve Teknoloji İşbirliği Kurulu (SANTEK): Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Taşra Teşkilatı Yönetmeliği’nce kurulan kurul bölge illerinin sanayisine ve teknolojisine ilişkin politika ve stratejileri belirlemek, sorunları tartışmak ve çözüm üretmek amacıyla ilin en yüksek mülki idare amiri başkanlığında İl Müdürü, Bölge Kalkınma İdaresi Başkanı, Kalkınma Ajansı Genel Sekreteri veya Yatırım Destek Ofisi Koordinatörü, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) Müdürü, Türk Standartları Enstitüsü (TSE) temsilcisi, Belediye temsilcisi, Üniversite temsilcisi, İş Geliştirme Merkezi (İŞGEM) üst düzey yöneticisi, Organize Sanayi Bölgesi temsilcisi, İş Kurumu (İŞKUR) İl Müdürü, ilin sanayisiyle ilgili STK üst düzey yöneticileri, Teknoloji Geliştirme Bölgesi Genel Müdürleri, ilin Sanayi Odası, Ticaret Odası veya Sanayi ve Ticaret Odası Başkanları’ndan oluşmaktadır. Ayrıca, Kurulun uygun gördüğü özel sektör temsilcilerinin de toplantıya dahil edilmesi ve il sanayi ortamının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi hedeflenmiştir. Belirtilen kurumlardan oluşan kurul oluşturulan gündem çerçevesinde haziran sonu ve aralık sonu olmak üzere yılda en az 2 defa toplanacaktır.

Kalkınma Ajansları ve Bölge Kalkınma İdareleri Eşleştirme Programı: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’nın 30.12.2021 tarih ve 3190390 sayılı yazısı ekinde "Kalkınma Ajansları ve Bölge Kalkınma İdareleri Eşleştirme Programı Uygulama Çerçevesi" uyarınca Ajansımız, GAP Bölgesi Kalkınma İdaresi ve Kalkınma Ajansları ile ‘turizm’ temasında, Çukurova Kalkınma Ajansı’nın koordinatörlüğünü yaptığı 8 ajansın içinde olduğu ‘Stratejik Plan’ temasında, Serhat, Doğu Karadeniz ve Güney Ege Kalkınma Ajansları ile ‘Yöresel Ürünlerin Ticarileştirilmesi’ temasında eşleşmiş bulunmaktadır. Yıl boyunca Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı koordinasyonunda belirlenen eşleştirme çerçevesinde belirtilen eşleştirme programında karşılıklı çalışma ziyaretleri ve ortak çalışmalar yürütülecektir.

2022-2023 Yılı ‘Genç İstihdamı Temasına Yönelik Çalışmalar: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından 2022 yılında Bölge Kalkınma İdareleri ve Kalkınma Ajanslarının odak çalışma temasının ‘genç istihdamı’ olması kararlaştırılmıştır. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’nın belirlemiş olduğu uygulama çerçevesine uygun olarak Ajansımızın yürütücüsü olduğu İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Operasyonel Programı otoritesi Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından desteklenen TRC3 Bölgesi’nde Genç İstihdamının Teşviki Projesi kapsamındaki faaliyetler, belirlenen tema ile uyumludur. Ajansımız yıl boyunca bu temanın bölgesel bir hedef olarak benimsenmesine yönelik altta detayları yer alan faaliyetleri yürüterek, tema kapsamında belirlenen 15-34 yaş arası gençlerin istihdamını teşvik edilmesi amacıyla; beceri geliştirme programı ve istihdam garantili eğitim programı uygulanacaktır. Bunun yanı sıra girişimcilik eğitimleri de ayrıca verilecektir. Ayrıca ajansımızın faydalanıcısı olduğu TRC3 Bölgesi’nde Genç İstihdamının Teşvik Edilmesi Projesi kapsamında ajansımız yatırım destek ofislerinde faaliyet göstermekte olan girişimcilik destek masalarına da yönlendirilerek girişimcilik kabiliyetlerinin artırılmasına yönelik gerekli bilgilendirmeler sağlanacaktır.

Tablo 65. İş Birliği ve Koordinasyon Faaliyetleri İçerikleri

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi ile İş birliği	Mardin Yatırım Destek Ofisi	Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi	2. ve 4. Çeyrek	TRC3	-
RİGESOP Çalışma Grubu Toplantıları	ASGPB	TSO’lar, OSB’ler, İl Müdürlükleri	2. ve 4. Çeyrek	TRC3	50.000
Sanayi ve Teknoloji İş birliği Kurulu (SANTEK)	Yatırım Destek Ofisleri	TSO’lar, OSB’ler, İl Sanayi ve Teknoloji Müdürlükleri	2. ve 4. Çeyrek	TRC3	-
Kalkınma Ajansları ve Bölge Kalkınma İdareleri Eşleştirme Programı	ASGPB	Kalkınma Ajansları, GAP Bölge İdaresi	Yıl Boyunca	Türkiye Genel	50.000

Beceri Geliştirme Programı	ASGPB, Yatırım Destek Ofisleri	Gençlik ve Spor İl Müdürlükleri, İl Millî Eğitim Müdürlükleri	Yıl Boyunca		2.000.000
İstihdam Garantili Eğitim Programı	ASGPB, Yatırım Destek Ofisleri	Gençlik ve Spor İl Müdürlükleri, İl Millî Eğitim Müdürlükleri	Yıl Boyunca		
Girişimcilik ve Genç İstihdamı Destek Programı	PYB, Yatırım Destek Ofisleri	Gençlik ve Spor İl Müdürlükleri	2. 3. ve 4. Çeyrek		

2. Uluslararası Rekabetçiliğin Geliştirilmesi (URGE) Programı Kapsamında Proje Geliştirilmesi ve Uygulanması

Ülkemizde sınıî ve/veya ticari faaliyette bulunan veya yazılım sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin uluslararası pazarlarda rekabet gücünü artırmaya yönelik eğitim ve danışmanlık giderleri ile yurt dışına açılmalarına yönelik faaliyetlerinin desteklendiği URGE programı kapsamında Bölge’de potansiyeli olduğu belirlenen (inşaat malzemeleri, mobilya, Midyat taşı, Mardin özelinde tekstil) sektörleri gibi yerel dinamiklerin harekete geçirilmesine olanak sağlayarak; firmaların, iş birliği kuruluşları önderliğinde ortak ihtiyaç analizi, ortak öğrenme (eğitim ve danışmanlık) ve pazarlama (tanıtım, marka, ticaret heyeti, eşleştirme) gibi ihracata yönelik eylem ve faaliyetlerinin desteklenmesiyle kapasitelerinin artırılmasına yönelik projeler hazırlanacaktır. Yurt dışı pazarlama ve alım heyetlerine ilişkin faaliyetlere doğrudan katılım sağlanacaktır. Bölge’nin ihracat yelpazesinin genişletilmesi ve çeşitlendirilmesi için yerel üretimde uluslararası rekabetin artırılmasına yönelik proje geliştirme faaliyetleri yatırım destek ofisleri tarafından yürütülecektir.

‘Batman’da Faaliyet Gösteren Büyük ve Orta Ölçekli Hazır Giyim Firmalarının Uluslararası Rekabetçiliğinin Geliştirilmesi’ URGE Projesinin Uygulanması: Batman ili bilindiği üzere GAP Bölgesi’nde Şanlıurfa ve Gaziantep’ten sonra en fazla teşvik belgeli istihdam oluşturabilecek üçüncü il konumundadır. Bu kapsamda Ticaret Bakanlığı himayelerinde Batman Üniversitesi ile birlikte yürütülmekte olan “Batman’da Faaliyet Gösteren Büyük ve Orta Ölçekli Hazır Giyim Firmalarının Uluslararası Rekabetçiliğinin Geliştirilmesi” URGE projesi 2021 yılında tamamlanarak faaliyetlerin uygulanması aşamasına geçilmiştir. Bu aşamada yürütücü kuruluş olan Batman Ticaret ve Sanayi Odası’na faaliyetlerin gerçekleştirilmesi aşamasında yönlendirme, teknik destek ve danışmanlık hizmetleri Batman YDO tarafından verilecektir.

TRC3 Bölgesi’nde İnşaat ve Yapı Malzemeleri Sektöründe İşbirliğini ve İhracat Kapasitesini Artırmaya Yönelik URGE Projesinin Geliştirilmesi: TRC3 Bölgesi’nde faaliyet gösteren ihracatçı firmaların Şırnak ve Siirt özeli de değerlendirildiğinde panel kapı, çelik kapı, mobilya, hazır beton vb. inşaat ürünlerinin tamamına yakını Irak ve bir miktar Afrika kıtası (Siirt özellikle) olmak üzere dış ülkelere ihraç ettiği bilinmektedir. Ayrıca birçok irili ufaklı işletme bu sektöre dolaylı olarak hizmet vermektedir. Bunun nedeni ilimizin coğrafi konum itibarıyla Suriye ve Irak’a yakın olması ve bu ülkelerin son yıllarda yaşamış olduğu siyasi istikrarsızlıkların sonucunda sınır bölgelerine yakın yerlerdeki bölgelerde yaşanan altyapı ve üstyapı tahribatların giderilmesine yönelik çalışmaların devam etmesinden kaynaklanan gereksinimlerdir. İnşaat sektörü ve bu sektöre yönelik malzemeler de bu süreç içerisinde bu ülkeler tarafından en fazla talep edilen ürünler arasında yer almaktadır. Söz konusu talep sebebiyle sınıra yakın illerde inşaat sektöründe faaliyet gösteren işletme sayısında artış meydana gelmiştir. 2010/8 Sayılı Uluslararası Rekabetçiliğin Geliştirilmesinin Desteklenmesine İlişkin Tebliğ çerçevesinde inşaat ve yapı malzemeleri sektöründe tedarikçi ve imalatçı olarak faaliyetlerini sürdüren firmalara yönelik ajansın teknik desteği ve yönlendirmeleriyle Batman Ticaret ve Sanayi Odası İşbirliği kuruluşu koordinatörlüğünde yürütülmesi planlanan ve Ticaret Bakanlığı tarafından desteklenmesi planlanan

proje ile yapı malzemeleri, inşaat sektör ve yan sektörlerinde ihracatın Pazar hacmi ve Pazar payının artırılması hedeflenmektedir.

‘Mardin’de Faaliyet Gösteren Büyük ve Orta Ölçekli Hazır Giyim Firmalarının Uluslararası Rekabetçiliğinin Geliştirilmesi’ URGE Projesinin Uygulanması: SGK 2019 verileri incelendiğinde Mardin’de faaliyet gösteren imalat sanayi işletmelerinin %15’inin tekstil ve hazır giyim firmaları olduğu, imalat sanayide toplam istihdamın %74’ünü bu sektörün oluşturduğu bilinmektedir. İhracatta ise gıda ürünlerinden sonra en çok pazarlanan ürün olarak bilinmektedir. Dolayısıyla tekstil ve hazır giyim firmalarının ihracat kapasitelerini ve pazar paylarını artırarak alternatif pazarlara erişimlerinin sağlanması bu sektörün ilde gelişimine büyük katkı sağlayacaktır.

Tablo 66. Uluslararası Rekabetçiliğinin Geliştirilmesi (URGE) Programı Kapsamında Proje Geliştirilmesi Faaliyet İçerikleri

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Batman’da Faaliyet Gösteren Büyük ve Orta Ölçekli Hazır Giyim Firmalarının Uluslararası Rekabetçiliğinin Geliştirilmesi” URGE Projesinin Uygulanması	Batman Yatırım Destek Ofisi	BATSO, Batman Üniversitesi	Yıl boyunca	Batman	40.000
TRC3 Bölgesi’nde İnşaat ve Yapı Malzemeleri Sektöründe İşbirliğini ve İhracat Kapasitesini Artırmaya Yönelik URGE Projesinin Geliştirilmesi	Batman Yatırım Destek Ofisi	Batman Ticaret Borsası	2,3,4. çeyrek	TRC3	40.000
‘Mardin’de Faaliyet Gösteren Büyük ve Orta Ölçekli Hazır Giyim Firmalarının Uluslararası Rekabetçiliğinin Geliştirilmesi’ URGE Projesinin Uygulanması	Mardin Yatırım Destek Ofisi	Mardin Ticaret ve Sanayi Odası	2,3,4. çeyrek	Mardin	40.000

3. Üniversiteler ile İş Birliği

Ajansımız TRC3 Bölgesi’ndeki üniversiteler ile Bölge’nin kalkınmasına yönelik öncelikli araştırmaların yapılması, bölgesel fırsatların değerlendirilmesi ile kamu, üniversite ve sanayi iş birliğinin geliştirilmesine yönelik faaliyetlere önem vermektedir. 2021 yılında bölgemizdeki dört üniversite ile de çeşitli araştırma çalışmaları, kongre, konferans ve çalıştaylar iş birliği içerisinde gerçekleştirilmiş ve olumlu sonuçlar alınmıştır. Mardin Artuklu Üniversitesi ile Uluslararası Mezopotamya Kongresi, Uluslararası Enerji Çalıştayı, Kariyer Günleri, Batman Üniversitesi ile Uluslararası Enerji Zirvesi, Şırnak Üniversitesi ile Şırnak Turizm Rotalarının belirlenmesine yönelik yürütülen faaliyetler ile, Siirt Küçükbaş Hayvan Payetleme Ünitesi, Batman İcathane Laboratuvarı, Şırnak Uludere Barajlarında Sürdürülebilir Alabalık Yetiştiriciliğinin Geliştirilmesi, Şırnak Tasarlayan ve Üreten Kadınlar: İstihdama Yeni Bir Model vb. SOGEP programı kapsamında geliştirilen ve uygulanmakta olan projeler üniversiteler ile iş birliği faaliyeti kapsamında geliştirilen faaliyetler ve projeler arasındadır. 2023 yılında da bölge planı ile bölgesel ihtiyaç ve önceliklerine uygun olarak saha araştırmaları, çalıştay, konferans çalışmaları vb. ortak projelerin geliştirilmesi ve hayata geçirilmesine yönelik olarak bölge üniversiteleri başta olmak üzere iş birliğine önem verilecek ve ortak proje ve faaliyetler gerçekleştirilecektir.

Tablo 67. Üniversiteler ile İş Birliği Faaliyeti İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Üniversiteler ile İş Birliği	Yatırım Destek Ofisleri	Üniversiteler	3. çeyrek	TRC3	300.000

4. Proje Geliştirme Faaliyetleri

Ajans, Bölgedeki imalat sanayi üretim potansiyelini açığa çıkaracak ve rekabetçi sektörleri destekleyerek Bölge'nin sosyoekonomik kalkınmasına ivme kazandıracak projeler geliştirerek üretimi desteklemek amacıyla proje havuzu oluşturacaktır.

Bakanlığın koordinasyonunda ajans uzmanları tarafından 2021 yılında fizibilite, araştırma raporu çalışmalarına başlanmıştır. Stratejik imalat sektörlerinde Bölge'nin imkân ve kabiliyetlerinden hareketle proje havuzu oluşturulmuş olup yeni fizibilite çalışmaları bu kapsamda değerlendirilmektedir. Bakanlığın uygunluk verdiği fizibilite önerileri belirlenen takvim çerçevesinde ön fizibilite formatına dönüştürülmektedir. Bu kapsamda, 2023 yılı içerisinde de mutabık kalınan fizibilite konularında proje havuzu oluşturmak amacıyla öncelikli olarak Ajans eliyle, iş yükünün yoğunluğu durumunda hizmet alımı yoluyla ön fizibiliteler hazırlanmaya devam edecektir.

Tablo 68. Proje Geliştirme Faaliyetleri İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Proje Geliştirme Faaliyetleri	YDO'lar	Bölge OSB, TSO'ları, İl Sanayi Müdürlükleri	Yıl boyunca	TRC3	30.000

iii.Kapasite Geliştirme

1. Yatırım Danışmanlığı ve Rehberlik

Ajansın Bölgedeki yatırımcıların ihtiyaç duyduğu desteği ve yönlendirmeyi yapabilmesi konusundaki kapasitesinin güçlendirilmesi amacıyla danışmanlık ve rehberlik faaliyetleri gerçekleştirilecektir.

Faaliyet kapsamında yatırım Destek Ofisleri tarafından Organize Sanayi Bölgesi'nde veya dışında yer alan işletmeler 2021 ve 2022 yılında olduğu gibi 2023 yılında da haftalık olarak planlı bir şekilde ziyaret edilecek, ilin yatırım ortamının geliştirilmesine yönelik olarak işletmelerin mevcut sorun ve ihtiyaçları tespit edilecektir. YDO faaliyetleri ASGPB tarafından raporlanacak ve Bakanlığa iletilecektir.

Tablo 69. Yatırım Danışmanlığı ve Rehberlik Faaliyet İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Yatırım Danışmanlığı ve Rehberlik	YDO'lar	KOSGEB, İŞKUR	Yıl boyunca	TRC3	50.000

2. Yönetim Danışmanlığı

Bölgede faaliyet gösteren firmaların birçoğunun aile şirketi olduğu, bu şirketler içinde profesyoneller tarafından yönetilenlerin sayısının az olduğu ve firmaların kurumsallaşma eğilimlerinin zayıf olduğu görülmektedir. Bu durumun Bölge'nin imalat potansiyelini doğrudan etkilediği tespit edilmiştir. Bununla birlikte üretim altyapısı ve sürdürülebilir altyapı alanlarında da firmaların kapasitelerinin düşük olduğu bugüne dek yapılan çalışmalarla ortaya konulmuştur. Bu bağlamda Kalkınma Ajansları Destek Yönetim Kılavuzu göz önünde bulundurularak Bölge'de yer alan firmalara yönelik imalat sanayiinde kurumsallaşma ve dönüşüm mentörlüğü tasarlanacaktır. Öncesinde Ajans personelinin bu konuda yetkinliği ve deneyimi artırılarak eğitim verme kapasitesi geliştirilerek gerekli planlama çalışmaları yapılacaktır. Bu kapsamda mentörlük ihtiyacı olan konuların belirlenmesi için anket çalışması ve paydaşlarla odak grup toplantıları gerçekleştirilecektir. Ayrıca bu dönemde mentör havuzu oluşturulmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. Program ile yönetim, üretim ve sürdürülebilir altyapının geliştirilmesine yönelik 3 ana alana müdahale edilmesi amaçlanmaktadır.

Tablo 70. Yönetim Danışmanlığı Faaliyet İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Yönetim Danışmanlığı	YDO'lar	KOSGEB	3 ve 4. Çeyrek	TRC3	100.000

3. Patent, Yeni Ürün ve Markalaşma Tescili Kapasite Artırma Faaliyetleri

Faaliyet kapsamında üniversite ve üniversitelerin araştırma merkezleri, bağımsız araştırma kuruluşları vb. bünyesinde görev yapan akademisyenlerin ve diğer araştırma görevlilerinin bölgede öne çıkan imalat sanayi sektörleri alanındaki yeni ürün patent ve markalaşma tescili çalışmaları desteklenecek ve bu fikirlerin patent ve tescil çalışmalarında teknik destek ve yönlendirme faaliyetleri Ajans tarafından gerçekleştirilecektir. İmalat sanayi bağlamında özellikle gıda, tekstil ve hazır giyim sektöründe faaliyet gösteren firmalara sunulan patent ve tescil çalışmaları destekleriyle birlikte yeni ürünlerin katma değerli ürün olarak ekonomiyi kazandırılması sağlanacaktır.

Tablo 71. Patent, Yeni Ürün ve Markalaşma Tescili Kapasite Artırma Faaliyetleri İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Patent, Yeni Ürün ve Markalaşma Tescili Kapasite Artırma Faaliyetleri	YDO'lar	TÜBİTAK, Türk Patent	Yıl boyunca	TRC3	50.000

4. Alternatif Finansman Kaynaklarına Erişimi, Eğitim ve Yönlendirme Seminerleri

Bölge imalat sanayi özelinde faaliyet gösteren KOBİ'lerin ve girişimcilerin yatırım fikirlerini hayata geçirmek için veya yatırımlarını büyütme için gerekli olan finansman kaynaklarına nerede ne zaman ve nasıl ulaşacaklarını bilememeleri, kaynak bulamamalarına ve yatırım fikirlerinden vazgeçmelerine sebebiyet vermektedir. Bölge özelinde her ilde teknik destek programları veya yatırım destek ofislerinin koordinasyonunda yatırımcı ve girişimcilere faizsiz kredi, hibe, teşvik, melek yatırımcı gibi erişebilecekleri finansman olanaklarının tanıtıldığı ve yönlendirildiği seminerler düzenlenecektir.

Tablo 72. Alternatif Finansman Kaynaklarına Erişim Eğitim ve Yönlendirme Seminerleri Faaliyet İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Alternatif Finansman Kaynaklarına Erişimi, Eğitim ve Yönlendirme Seminerleri	YDO'lar	KOSGEB, TSO'lar	2. ve 3. çeyrek	TRC3	50.000

5. İhracata Yönelik Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesine Yönelik Seminerler

Bölge'de ihracat yapan ve ihracat potansiyeli olan firmaların ihracat süreçleri, pazara erişim, yeni pazarlar bulma konularından kapasitelerinin yeterli olmadığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda ihracat kapasitelerinin geliştirilmelerine yönelik kurumsal yapı güçlendirilirken bu firmalara yönelik, ihracata giriş, dış ticaret prosedürleri, kurumsallaşma ve markalaşma gibi konularda ilgili aktörler ile iş birliği içerisinde eğitim ve seminerler verilecektir.

Tablo 73. İhracata Yönelik Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesine Yönelik Seminerler Faaliyet İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
İhracata Yönelik Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesine Yönelik Seminerler	YDO'lar	GAİB, TSO, OSB	2. ve 3. çeyrek	TRC3	100.000

iv. Tanıtım ve Yatırım Destek

1. Teşvik ve Destek Tanıtım Toplantıları

Kamu Yatırım ortamının geliştirilmesi ve iyileştirilmesi amacıyla ilgili kamu kurumları ve fon sağlayıcılar tarafından özel sektöre yönelik olarak geliştirilen ve uygulanan destek ve teşviklere ilişkin yatırım destek ofisleri tarafından bilgilendirme faaliyetleri gerçekleştirilecektir. Destek ve teşvik uygulaması özelinde bilgilendirme ve tanıtım programları yapılabileceği gibi tek bir sektör ya da yatırım konusunu ihtiva eden odak grup toplantıları şeklinde de organize edilebilecektir. Bu kapsamda, öncelikli sektörler ön planda olmak üzere imalat sanayinin bölgede canlandırılmasına yönelik yatırımcı çekilmesi amacıyla bu sektöre öncülük eden bölgelerdeki yatırımcılar ziyaret edilecektir. Yatırımcı

ziyaretleri ve tanıtım toplantıları yatırım destek ofisleri tarafından gerçekleştirilecektir. Koordinasyon ASGPB tarafından yapılacaktır.

Tablo 74. Teşvik ve Destek Tanıtım Toplantıları Faaliyet İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Teşvik ve Destek Tanıtım Toplantıları	YDO'lar	KOSGEB, TSO'lar	Yıl boyunca	TRC3	50.000

2. Bölgesel Kalkınma Fonu

Ülke genelinde erken aşama girişim sermayesi yatırımlarının ve büyüme potansiyeli taşıyan şirketlerin yatırım kapasitelerinin artırılması amacıyla Bölgesel Kalkınma Fonu kurulmuştur. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın koordinasyonunda gerçekleştirilecek çalışma kapsamında, bölgelerde potansiyel gösteren firmalara ilişkin bilgiler ile ilgili YDO'ların sorumluluğunda Bölge TSO'ları ve OSB'leriyle koordineli bir şekilde potansiyel barındıran firmalar tespit edilecek ve Bölgesel Kalkınma Fonu ile Kalkınma Bankasının ilgili fon araçlarına yönlendirilecektir.

Tablo 75. Bölgesel Kalkınma Fonu Faaliyet İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Bölgesel Kalkınma Fonu	YDO'lar	KOSGEB, TSO'lar, OSB'ler	Yıl boyunca	TRC3	50.000

3. Yatırım Ortamı Tanıtımı ve Yatırımcı Çekme Ziyaretleri

2023 yılında bölgede gelişme potansiyeli olan sektörlerde meslek odaları ve iş derneklerine yönelik bölge illerinin yatırım ortamının tanıtımını yapmak üzere 4 adet ziyaret düzenlenecektir. Tüm dernek üyelerinin de toplantılarda yer alması beklenmektedir. Ziyaret edilen derneklerde illerin tanıtımı ve yatırım ortamı hakkında bir sunum yapılacaktır. Ajans tarafından hazırlanan ön fizibilite çalışmaları bu ziyaretlerde potansiyel yatırımcılara sunulacaktır. TRC3 bölgesi özelinde öne çıkan sektörler: Batman için tekstil, kauçuk ve plastik, petrokimya ürünleri, Mardin için gıda imalat sanayi, Siirt için inşaat yan sektörü, madene dayalı sanayi, tarım ve hayvancılığa dayalı sanayi, Şırnak için hammaddesi asfaltit olan sanayi sektörleri ile tarım ve hayvancılığa dayalı sanayi, ayrıca mobilya sektörü de ihracat değerleri açısından kayda değer bir sektör olduğundan bu sektörlerdeki yatırımcılara yoğunlaşmak gerekir.

Tablo 76. Yatırım Ortamı Tanıtımı ve Yatırımcı Çekme Ziyaretleri Faaliyet İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Yatırım Ortamı Tanıtımı ve Yatırımcı Çekme Ziyaretleri	YDO'lar	KOSGEB, TSO'lar	Yıl boyunca	TRC3	50.000

4. Yatırım Tanıtım Materyallerinin Güncellenmesi

Bölgemizin ihracatın geliştirilmesine yönelik ürünlerin tanıtımı, bölgemizde kurulu olan altı organize sanayi bölgesine yeni yatırımcıların çekilmesi, bölgemizdeki yatırım avantajlarının tanıtımına yönelik hazırlanmış olan ancak güncelliğini kaybetmiş yatırım ortamı katalogları, il/yatırım tanıtım

materyalleri, yatırım tanıtım web siteleri güncellenerek, çok dilli olarak yatırımcı ve kamuoyunun erişimine sunulacaktır.

Tablo 77. Yatırım Tanıtım Materyallerinin Güncellenmesi Faaliyet İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Yatırım Tanıtım Materyallerinin Güncellenmesi	YDO'lar	OSB ve TSO'lar	Yıl boyunca	TRC3	100.000

v.Ajans Destekleri

1. Rekabet İkliminin Geliştirilmesi Finansman Desteği Programı (2022): Bölge'de SOP öncelikleri kapsamında tespit edilen sektörler öncelikli olmak üzere turizm ve imalat sanayinde istihdam artışının sağlanması, Bölgede faaliyet gösteren işletmelerin finansmana erişimlerinin kolaylaştırılması kurumsal ve teknik destek hizmetlerinin geliştirmesi ve yaygınlaştırılması amacıyla Ajans tarafından bu program geliştirilmiştir.

İmalat Sanayi Envanteri Çalışması (2013) sonuçlarına göre, Bölge'deki firmaların çoğunda (%57) sermaye problemi olmasına rağmen banka kredisi kullanmama yönündeki eğilimdir. Bu durumun nedenleri; firmaların kazançlarını banka faizleri ile kaybetmek istememeleri, faiz sistemine karşı olmaları ve teminat gösterme sorunu olarak sıralanabilir. Bu nedenlerden dolayı Bölge yatırımcısının faizsiz kredi desteğine olan talebinin yüksek olduğu değerlendirilmektedir. 2022 yılında çağrıya çıkılan program kapsamında desteklenmeye hak kazanan projeler uygulama aşamasına geçmiştir.

Tablo 78. Rekabet İkliminin Geliştirilmesi Finansman Desteği Programı (2022)

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Rekabet İkliminin Geliştirilmesi Finansman Desteği Programı (2022)	İDB	-	Yıl boyunca	TRC3	6.000.000

2. Teknik Destek Programı: Ajans RİGESOP kapsamında belirlenen özel amaçlar doğrultusunda program öncelikleri ile uyumlu olarak faaliyet gösteren firmalara yönelik eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin verilmesi planlanmaktadır.

Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği ve Kalkınma Ajansları Destek Yönetim Kılavuzunda belirtilen mevzuat çerçevesinde program tasarımı izleme ve değerlendirme faaliyetleri yürütülecektir.

Tablo 79. Teknik Destek Programı İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Teknik Destek Programı	PYB İDB	-	Yıl boyunca	TRC3	300.000

3. Fizibilite Desteği Programı: TRC3 Bölgesi'nin kalkınmasına, rekabet gücü açısından önemli fırsatlardan yararlanmasına, Bölge ekonomisine yönelik tehdit ve risklerin önlenmesine ve Bölge'nin yenilik ve girişimcilik kapasitesinin geliştirilmesine yönelik olarak fizibilite çalışmalarına doğrudan mali destek sağlanmasıdır.

RİGESOP kapsamında belirlenen özel amaçlar doğrultusunda program öncelikleri ile uyumlu faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlara fizibilite desteği hizmeti verilmesi planlanmaktadır.

Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği ve Kalkınma Ajansları Destek Yönetim Kılavuzu'nda belirtilen mevzuat çerçevesinde program tasarımı ve izleme ve değerlendirme faaliyetleri yürütülecektir.

Tablo 80. Fizibilite Desteği Programı İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Fizibilite Desteği Programı	PYB İDB	-	Yıl boyunca	TRC3	600.000

vi.Önemli Kamu Yatırımları

Tablo 81. RİGE SOP ile İlgili Önemli Kamu Yatırımları

Proje Adı	İller	Sorumlu Kuruluş	Bütçe (₺)	Başlama-Bitiş Tarihi	İlgili Özel Amaç
OSB Finansman Desteği	81 il	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	6.837.741	1987-2026	5

Kaynak: 2021 Yılı Yatırım Programı

vii. AB ve Diğer Dış Kaynaklı Programlar Kapsamındaki Projeler

1. TRC3 Bölgesi'nde Genç İstihdamının Teşviki Projesi: Ajans tarafından imalat sanayide genç istihdamının artırılması amacıyla hazırlanan TRC3 Bölgesi'nde Genç İstihdamın Teşviki Projesi, İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Sektörel Operasyonel Programı kapsamında program otoritesi olan Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Ajans arasında 08/07/2019 tarihinde Operasyonel Anlaşma Paketi imzalanmış ve yürürlüğe girmiştir. Anlaşma metni çerçevesinde Ajans bünyesinde Operasyon Koordinasyon Birimi kurulmuştur. Hizmet Alım ve Mal Alım teknik şartnamelerinin onaylanması akabinde ihale süreçlerine başlanmıştır. 2020 yılında hizmet alım ihale süreçleri tamamlanmıştır. 2020 yılının temmuz ayından bu yana proje uygulanmaktadır.

2022 yılı sonu itibarıyla 44 oturumda 1.748 kişiye eğitim verilmiştir. Bunun yanı sıra 661 kişi proje kapsamında kurulan girişimcilik ve yardım masasından destek almıştır. Üniversitelerde yer alan kariyer rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinden ise 661 ise öğrenci faydalanmıştır. Ajansımız ve bölge üniversiteleri çalışanları için 97 katılımcı ile 4 adet iş gücü politikaları ve yenilikçi destek mekanizmaları eğitimi; Üniversite personeli için, 117 katılımcı ile 4 adet kariyer rehberlik ve danışmanlık eğitimi; Ajans personeli için 10 katılımcı ile bir adet kariyer rehberlik ve danışmanlık eğitimi; Sosyal paydaşlar ve yerel aktörler için 231 katılımcı ile 8 adet iş gücü politikaları ve yenilikçi destek mekanizmaları eğitimi ve 201 katılımcı ile 8 adet kariyer rehberlik ve danışmanlık eğitimi düzenlenmiş ve eğitimler tamamlanmıştır. Projenin tanıtım faaliyetleri kapsamında 216 katılımcı ile 1 adet Açılış Konferansı gerçekleştirilmiş, 53 katılımcı ile 4 adet basın toplantısı düzenlenmiştir. Üniversite öğrencilerine yönelik olarak, 1172 katılımcı ile 6 işveren sunumu ve konuşması programı düzenlenmiştir. 2021 yılında düzenlenen Girişimcilik yarışmasının 3 kazananı için Ağustos 2022 tarihinde başlamak üzere staj ayarlanmıştır. 1 adet yurtdışı çalışma ziyareti kapsamında ILO tarafından gerçekleştirilen eğitime katılım sağlanmıştır.

Tablo 82. TRC3 Bölgesi'nde Genç İstihdamının Teşviki Projesi İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
TRC3 Bölgesi'nde Genç İstihdamının Teşviki Projesi	ASGP	Üniversiteler, Halk Eğitim Merkezleri	Yıl boyunca	TRC3	4.000.000

2. Suriyeli ve Ev Sahibi Topluma Yönelik Sosyal Girişimcilik, Güçlendirme ve Uyum Projesi: Avrupa Konseyinin FRIT 2 Programı kapsamında Dünya Bankası yürütücülüğünde, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile ESSN (Türkiye'deki Yabancılar Yönelik Sosyal Uyum Yardım Programı: SUY- ESSN) yararlanıcı sayısının yüksek olduğu illerden sorumlu beş Kalkınma Ajansı (Dicle, Karacadağ, İpekyolu, Doğu Akdeniz ve Çukurova Kalkınma Ajansları) ve yerel yönetimlerin uygulama ortaklığında tasarlanan proje ile Mardin'de kadın ve gençlerin katma değer yaratabilecek, sürdürülebilir sosyal girişimcilik projelerine alt hibe ve kuluçka desteği, yerel yönetimlere sosyal girişimcilik gelişimine yönelik altyapı desteği ve proje yönetimi için proje değerlendirme ve izleme süreçlerini yürütecek personellere proje değerlendirme ve izlemeye yönelik kapasite geliştirme faaliyetleri gerçekleştirilecektir. Ocak 2021'de

Dünya Bankası ile müzakere görüşmeleri yapılan projenin Şubat 2021’de ana sözleşmesi, Nisan ayında ise Ajans ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı arasındaki alt sözleşmenin imzalanması ile yürürlüğe girmiştir. Yıl içerisinde 2 adet misyon toplantıları, iki paydaş katılım toplantısı ve üç genel değerlendirme toplantısına katılım sağlanmıştır. Proje kapsamında Mardin Market Analizi ve Mardin İhtiyaç Analizi raporları Ajans tarafından hazırlanmıştır. Raporlar kapsamında 2 adet çevrimiçi çalıştay yapılmıştır. Projenin *geçim kaynakları tesislerinin kurulması* bileşeni doğrultusunda aktif olarak saha çalışmaları yapılmış ve ilk tesisin yer seçimi yapılarak izleme raporu hazırlanmıştır. Topluluk Uygulama Ortakları'nın (CIP) seçilmesi amacıyla ihale süreci tamamlanarak projenin '*Mülteci ve ev sahibi topluluklardaki kadın ve gençler arasındaki sosyal girişim*' 1. bileşeni kapsamındaki kuluçka dönemi ve hızlandırmaya ilişkin destek hizmetleri ve alt hibe destekleri uygulamaya başlayacaktır. *Topluluğun geçim kaynağı/iş yerlerine yönelik alt hibeler* (2-B) bileşeni kapsamında Artuklu'da bir kuluçka/eğitim merkezi kurulacaktır. Proje kapsamında Ajansa Mardin ili için ayrılan yaklaşık bütçe 2.000.000,00 Avro’dur. Proje uygulama sürecinde Dünya Bankası’nın proje izleme mevzuatı kullanılacaktır. Proje faaliyetleri süresince AB Görünürlük Kurallarına riayet edilecektir. Proje kapsamında kurulacak kuluçka merkezinin ilgili kurum tarafından yönetilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla örnek kuluçka merkezlerine yönelik teknik gezi düzenlenmesi planlanmaktadır.

Tablo 83. Suriyeli ve Ev Sahibi Topluma Yönelik Sosyal Girişimcilik, Güçlendirme ve Uyum Projesi İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Suriyeli ve Ev Sahibi Topluma Yönelik Sosyal Girişimcilik, Güçlendirme ve Uyum Projesi	Program Yönetimi Birimi	Dünya Bankası, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, STK’lar	Yıl boyunca	Mardin	100.000

viii. Diğer Proje ve Faaliyetler

1. Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı: Programda, toplumun dezavantajlı kesimlerinin sosyal ve ekonomik hayata katılımını sağlamak, üretkenlik ve yetenek gelişimini desteklemek amaçları güdülmektedir. Program kapsamında istihdam edilebilirliğin artırılması, sosyal içerme, sosyal girişimcilik ve yenilikçiliğin desteklenmesi ve sosyal sorumluluk projeleri önceliklendirilmektedir. Önceliklendirilen projelerden yürütülmekte olan beşi sanayi eksenli olarak geliştirilmiş ve desteklenmeye hak kazanmıştır. 2023 yılı boyunca sanayi eksenli desteklenmeye hak kazanan projeler RİGESOP kapsamında değerlendirilecektir. Uygulama aşamasındaki projeler tabloda gösterilmiştir.

Tablo 84. RİGE SOP ile İlgili SOGEP Projeleri Listesi

Proje Adı	İl	Sorumlu Kuruluş	2023 Bütçe (TL)	Ajans Katkısı	İlgili Özel
Geleneksel Kültürümüz, Kadın Eliyle Şal-u Şepik	Şırnak	Şırnak Belediyesi	1.000.000	%52	1,3
Mardin Bilişim Teknolojileri Okulu	Mardin	Mardin Büyükşehir Belediyesi	1.690.785,90	%90	1,3
Dijital Sektörde Ben De Varım	Batman	Batman İl Milli Eğitim Müdürlüğü	2.502.900,00	%90	3
Hayat Boyu Öğrenme ile Güçlü Geleceğe	Şırnak	Şırnak İl Milli Eğitim Müdürlüğü	1.880.001,30	%90	1,3
Jirki Kilimi ile Kadınlar Tarih Dokuyor	Şırnak	Şırnak İl Özel İdaresi	2.340.000,00	%90	1,3
Siirt Sosyal Yaşam ve İnovasyon Merkezi	Siirt	Siirt İl Milli Eğitim Müdürlüğü	974.300,13	%90	1,3
Nitelikli Eğitim ile Nitelikli İstihdam	Batman	Batman Üniversitesi	250.000,00	%90	1,3
Batman İcathane Laboratuvarı	Batman	Türkiye Gençlik Vakfı	471.619,52	%90	1,3
Tasarlayan ve Üreten Kadınlar	Şırnak	Şırnak Üniversitesi	299.999,88	%90	1,3

Tablo 85. Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı	YDO'lar PYB İDB	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	Yıl boyunca	TRC3	11.409.606,78

2. Çalışan ve Üreten Gençler Programı: Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliğinin 7'nci maddesinin (2)nci fıkrası uyarınca Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile Gençlik ve Spor Bakanlığı arasında 28/04/2021 tarihinde imzalanan programın yürütülmesine dair bir iş birliği protokolü hazırlanmıştır. Program gençlerin ve kadınların kişisel ve sosyal gelişimini desteklemek ve istihdam edilebilirliğini sağlamak amacıyla Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından Bakanlığımızla birlikte geliştirilmiştir. Program kapsamında geliştirilen projeler; istihdam edilecek kişiler asgari yüzde 75 düzeyinde, 18-29 yaş aralığında ve istihdam edilenlerin de mümkün olduğu ölçüde yüzde 50'si erkek ve yüzde 50'si kadın olacak şekilde tasarlanmıştır. Geliştirilecek tekstil ve hazır giyim atölye, firma ve tekstil kent projelerinin uygulama aşamasının izlenmesi kalkınma ajansları tarafından yürütülecektir. 2021 yılında yaklaşık 72 milyon toplam bütçeli 13 projenin listesi aşağıdaki gibidir. Proje ödeneklerinin yaklaşık %90'ı Ajans tarafından sağlanacaktır. Bununla birlikte, 2022 yılında programın ikinci etabında 13 projenin daha program tarafından finanse edilmesine karar verilmiştir.

Tablo 86. RİGE SOP ile İlgili ÇÜGEP Projeleri Listesi

Proje Adı	İl	Yıl	Sorumlu Kuruluş	Bütçe	İlgili Özel Amaç
Mardin 2. OSB Tekstil Atölyeleri	Mardin	2021	Mardin YİKOB	31.940.000	3,4
Mazıdağı Tekstil Atölyesi	Mardin	2021	Nusaybin Belediyesi	5.235.000	3,4
Dargeçit Tekstil Atölyesi	Mardin	2021	Dargeçit Belediyesi	5.235.000	3,4
Batman OSB Tekstil kent	Batman	2021	Batman İl Özel İdaresi	35.067.500	3,4
Gercüş Tekstil Atölyesi	Batman	2021	Gercüş Belediyesi	3.587.500	3,4
Kozluk Tekstil Atölyesi	Batman	2021	Kozluk Belediyesi	923.083,61	3,4
Hasankeyf Tekstil Atölyesi	Batman	2021	Batman Valiliği İl Özel İdaresi	3.778.000	3,4
Şırnak Merkez Tekstil Atölyesi	Şırnak	2021	Şırnak İl Özel İdaresi	11.602.500	3,4
Kurtalan Tekstil Atölyeleri	Siirt	2021	Kurtalan Belediyesi	2.550.951,24	3,4
Siirt Belediyesi Tekstil Atölyesi	Siirt	2021	Siirt Belediyesi	4.497.500	3,4
Atabağı Tekstil Atölyesi	Siirt	2022	Atabağı Belediyesi	4.000.000	3,4
Veysel Karani Tekstil Atölyesi	Siirt	2022	Veysel Karani Belediyesi	4.000.000	3,4
Pervari Tekstil Atölyesi	Siirt	2022	Pervari Belediyesi	4.000.000	3,4
Eruh Tekstil Atölyesi	Siirt	2022	Eruh Belediyesi	6.000.000	3,4
Kayabağlar Tekstil Atölyesi	Siirt	2022	Kayabağlar Belediyesi	4.000.000	3,4
Tillo Tekstil Atölyesi	Siirt	2022	Tillo Belediyesi	897.798,80	3,4
Şirvan Tekstil Atölyesi	Siirt	2022	Şirvan Belediyesi	4.000.000	3,4
Midyat Tekstil Atölyesi	Mardin	2022	Midyat Belediyesi	8.000.000	3,4
Ömerli Tekstil Atölyesi	Mardin	2022	Ömerli Belediyesi	8.000.000	3,4
Yeşilli Tekstil Atölyesi	Mardin	2022	Yeşilli Belediyesi	6.000.000	3,4

Mardin 2. OSB Tekstil Atölyeleri 2. Etap	Mardin	2022	Mardin YİKOB	22.465.224,30	3,4
--	--------	------	--------------	---------------	-----

Tablo 87. Çalışan ve Üreten Gençler Programı İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Çalışan ve Üreten Gençler Programı	İDB	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı	Yıl boyunca	TRC3	175.780.057,95

d. Program Süresi ve Zaman Planlaması

İmalat Sanayide Rekabet İkliminin Geliştirilmesi Sonuç Odaklı Programı (RİGESOP), orta vadeli bir program olup 3 yıl içerisinde faaliyetlerinin tamamlanması planlanmaktadır. Bu süreçte ilk yıl ihtiyaçların ortaya konulması amacıyla ağırlıklı olarak araştırma-geliştirme ve yatırım destek çalışmaları yürütülecektir. İş birliği ve koordinasyon ile kapasite geliştirme bileşenleri ile birlikte 2023 yılı içerisinde daha çözüm odaklı müdahale yöntemleri geliştirilerek ilgili kurum/kuruluşlarla iş birlikleri tesis edilecektir. Üçüncü yılda programın özel amaçları ile uyumlu olarak Bölge'nin ihtiyaçları doğrultusunda tasarlanacak faaliyetlere devam edilecektir. Programın etki değerlendirmesinin ise yürütülen faaliyetlerin tamamlanmasının akabinde yapılması planlanmaktadır. Programın 2023 yılı için zaman planlaması aşağıdaki tabloda detaylandırıldığı gibidir. (2023 yılı ve 2024 yılı sonrasındaki faaliyetler için yıllık bazda öngörüle bulunulmuştur.)

Tablo 88. RİGE SOP Zaman Planlaması

Proje ve Faaliyet Alanı	Bileşen Kodu	Bileşen Adı	2023			
			1	2	3	4
1.Araştırma, Analiz ve Programlama	1.1.	TRC3 Bölgesi İhracat Raporu	X	X	X	X
	1.2.	TRC3 Bölgesi İmalat Sanayi Envanteri	X	X	X	X
	1.3	TRC3 Bölgesi Atıl Yatırım Alanları Envanteri Çalışması	X	X	X	X
2.İş birliği ve Koordinasyon	2.1	Dış Fonlar Kapsamında Proje Geliştirilmesi	X	X	X	X
	2.2	Ulusal Kurum/Kuruluşlar ile İş birliği ve Koordinasyon	X	X	X	X
	2.3	UR-GE Kapsamında İş birliği	X	X	X	X
	2.4	Proje Geliştirme	X	X	X	X
3.Kapasite Geliştirme	3.1	Yatırım Danışmanlığı ve Rehberlik	X	X	X	X
	3.2	Yönetim Danışmanlığı				X
	3.3	Patent, Yeni Ürün ve Markalaşma Tescili Çalışmalarına Destek			X	X
	3.4	Alternatif Finansman Kaynaklarına Erişim Eğitim Semineri		X		
	3.5	İhracata Yönelik Kurumsal Kapasitenin Artırılmasına Yönelik Seminerler			X	X
4.Tanıtım ve Yatırım Destek	4.1	Teşvik ve Destek Tanıtım Toplantıları	X	X	X	X
	4.2	Uluslararası Yatırım Zirvesi			X	
	4.3	Bölgesel Kalkınma Fonu	X	X	X	X

	4.4	Yatırım Ortamı Tanıtımı ve Yatırımcı Çekme Ziyaretleri	X	X	X	X
5.Ajans Destekleri	5.1	Rekabet İkliminin Geliştirilmesi Finansman Desteği Programı (2022)	X	X	X	X
	5.2	Teknik Destek Programı	X	X	X	X
	5.3	Fizibilite Desteği Programı	X	X	X	X
6.AB ve Diğer Dış Kaynaklı Programlar Kapsamındaki Projeler	6.1	TRC3 Bölgesi'nde Genç İstihdamının Teşviki Projesi	X	X	X	
	6.2	Suriyeli ve Ev Sahibi Topluma Yönelik Sosyal Girişimcilik, Güçlendirme ve Uyum Projesi:	X	X	X	X
7.Diğer Proje ve Faaliyetler	7.1	Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı (CMDP)	X	X	X	X
	7.2	Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı (SOGEP)	X	X	X	X
	7.3	Çalışan ve Üreten Gençler Programı (ÇÜGEP)	X	X	X	X

e. İzleme ve Değerlendirme

RİGESOP kapsamında yer alan projelerin izleme ve değerlendirmesinin yapılması amacıyla ASGPB koordinasyonunda tüm/ilgili birimlerin katılımıyla üç aylık Ajans içi dönemlerde SOP izleme ve değerlendirme toplantıları gerçekleştirilecektir.

SOP kapsamında belirlenen faaliyetlerin takibi sorumlu birimler tarafından gerçekleştirilecek olup elde edilen veriler ve oluşturulan raporlar konsolide edilmek ve değerlendirilmek üzere ASGPB'ye iletilecektir. Ajans tarafından yürütülecek alt programların geliştirilmesinden PYB ve ASGPB, güdümlü projelerin geliştirilmesinden YDO'lar ve PYB, sözleşme aşamasın geçene kadar teknik kontrolünden PYB, uygulanmasından İDB sorumludur. SOP kapsamında yapılacak araştırma ve analiz çalışmalarının yürütülmesi, tanıtım ve yatırım destek faaliyetlerinin uygulanması ile iş birliği ve koordinasyon faaliyetlerinden ASGPB koordinasyonunda faaliyete atfedilen ilgili birimler sorumludur.

SOP ilerleme raporlarının ve kapanış raporunun hazırlanmasından ASGPB sorumludur. İzleme faaliyetleri, programda belirlenen performans göstergelerinin gerçekleşme oranlarının doğru veriler toplanarak analiz edilmesi, değerlendirilmesi ve bunların raporlanmasını içermektedir. Toplanan veriler değerlendirmenin ana unsurları olan etkinlik, etkililik, verimlilik, uygulanabilirlik ve sürdürülebilirlik çerçevesinde irdelenecek ve değerlendirme sonuçları Bakanlığa raporlanacaktır.

3. Kurumsal Gelişim

Kalkınma Ajansları 2023 Yılı Çalışma Programı Hazırlama Usul ve Esaslarında Ajans personeline ilişkin çalışma, ödeme ve kapasite geliştirme faaliyetlerine, Ajansın fiziki ve teknik altyapısının geliştirilmesine yönelik çalışmalara, Ajans tanıtımına ilişkin faaliyetlere ve diğer rutin görevlere kurumsal gelişim bölümü altında yer verilmesi öngörülmüştür.

a. Amaç

Genel Amaç

Ajansımız Bölge Planı (2014-2023) ve Stratejik Plan (2019-2023) doğrultusunda faaliyet ve hizmetlerin daha verimli ve etkin bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için kurumsal kapasitenin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Özel Amaçlar

1. Ajansın beşerî, fiziki ve teknik altyapısını geliştirerek kurumsal kapasitesinin artırılması,
2. Ajans personelinin görevlendirildiği işlerle ilgili yetkinlik ve motivasyonlarının sağlanması,
3. Sonuç odaklı programlar çerçevesinde öngörülen faaliyetlerin, hizmetlerin, mali destek programlarının etkin bir şekilde gerçekleştirilebilmesine yönelik olarak diğer kurumlarla iş birliklerinin kurulması,
4. Ajansın, Ajans faaliyetlerinin ve Bölge'nin yatırım ortamının tanıtılması,
5. Yönetişim ilkeleri çerçevesinde Ajansın faaliyet ve hizmetlerinin hedeflere uygun yürütülebilmesini sağlamak üzere bilişim teknolojilerinin olanaklarından daha fazla yararlanılması

b. Arka Plan ve Müdahale Gerekçesi

Ajanslar kalkınma planları, Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi, Bölge Kalkınma İdarelerinin eylem planları ve bölge planları çerçevesinde hazırlanan stratejilerin, planların, eylemlerin uygulanması konusunda önemli görevler üstlenmiştir. Kalkınma ajanslarının görevlerini daha etkin bir şekilde yerine getirebilmesi için Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından geçmiş uygulama tecrübeleri de dikkate alınarak, yeni bir vizyon çerçevesinde ajanslarda kurumsal dönüşüm süreci başlatılmıştır. Bu kapsamda ajansların oluşturulan amaç ve hedeflerini gerçekleştirmesinde etkin bir adım olarak SOP'ların uygulanmasına başlanmıştır. SOP'lar doğrultusunda yapılacak çalışmaların bölgesel gelişme, rekabet edebilirlik ve sosyal gelişmeyi hızlandırması beklenmektedir.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından, ajansların SOP sistemine geçişini sağlamaya yönelik çeşitli eğitim ve tanıtım toplantıları düzenlenmiştir. Kurumsal dönüşüm sürecinde hem personelin hem de temel paydaşların bilgilendirilmesi konusunda ihtiyaçlar belirlenmeye çalışılmıştır. Belirlenen ihtiyaçlar doğrultusunda orta vadeli, bölge planları, sektörel gelişmelerle uyumlu stratejik tercihler geliştirilmesi ve bu stratejileri destekleyecek SOP'lar oluşturulması için düzenleyici işlemler yürürlüğe konulmuştur.

Bu kapsamda Ajansımız tarafından TRC3 Bölgesi'nde uygulanmak üzere belirlenen orta vadeli stratejik tercihler doğrultusunda SOP'lar hazırlanmaya başlanmıştır. SOP'ların uygulama döneminde, hedeflenen faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi, hizmetlerin etkin bir şekilde yürütülebilmesi ve görevlerin yerine getirilmesinde başarılı olunabilmesi için mevcut insan kaynağının yeni çalışma sistemine uyum sağlaması gerekmektedir. Bu sebeple Ajans personelinin henüz deneyim sahibi olmadığı yeni uygulamalarla ilgili uzmanlaşmasını sağlamak ve SOP yöntemine uygun çalışma alışkanlığı kazandırmak için hizmet içi eğitimler verilecektir.

SOP'ların oluşturulması kadar yürütülmesi ve tamamlanması da önemli düzeyde çaba, dikkat, bilgi, deneyim ve beceri gerektirmektedir. Dolayısıyla SOP'ların hazırlanmasında, yürütülmesinde ve sonuçlandırılmasında görev alacak personelin görevleriyle bağlantılı eğitimlere katılması ihtiyacı oluşmaktadır.

Öte yandan Ajansın bölgedeki paydaşlar ile iş birliği yapması ve ilgili kurumlar arasında eşgüdümü sağlaması SOP'ların başarıya ulaşmasını kolaylaştıracaktır. Ajansın doğrudan gerçekleştireceği hizmetlerin yanında bölgedeki diğer paydaşlarla iş birliği içinde yürütmesi gereken destek programları da bulunmaktadır. Ajansın paydaşlarla birlikte yürüteceği faaliyetlerin başarıya ulaşabilmesi için geliştireceği iş birlikleri SOP'ların daha etkin yürütülmesine katkı sağlayacaktır. Bu sebeple Ajans diğer kurumlarla iş birliklerinin oluşturulmasına özel önem gösterecektir. Diğer kurum ve kuruluşlarla kurulacak iş birlikleri ile bölgesel plan kapsamında belirlenen gelişim eksenlerinin uygulamaya yansıtılması da sağlanacaktır.

Ajans organizasyon yapısında; Araştırma Strateji Geliştirme ve Planlama Birimi, Program Yönetimi Birimi, İzleme ve Değerlendirme Birimi, Dış İlişkiler ve Fonlar Birimi, Kurumsal Koordinasyon Birimi ile Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt Yatırım Destek Ofisleri yer almaktadır. Ajans bünyesinde oluşturulmuş olan çalışma birimleri ve Yatırım Destek Ofisleri'nin sonuç odaklı programlar kapsamında yerine getireceği görevler aşağıda yazılmıştır.

Araştırma, Planlama ve Strateji Geliştirme Birimi tarafından bölge planında yer alan sektörel, bölgesel, ekonomik, sosyal ve çevresel analiz çalışmalarından hareketle Bölge'nin ekonomik rekabet gücünü artıracak SOP'lar geliştirilecektir.

Program Yönetimi Birimi tarafından proje seçim süreçlerinde projelerin SOP'lar ile ilişkili bir biçimde kabulünün sağlanması ve sözleşme sürecinin başlatılması sağlanacaktır.

İzleme ve Değerlendirme Birimi tarafından projelerin uygulanma süreçlerinde SOP'larla uygunluk çerçevesinde ön izleme, izleme, ara rapor ve nihai raporların hazırlanmasına kadar olan bir döngü içerisinde sözleşmeye bağlanan projelerin uygulanması izlenecektir.

Dış ilişkiler ve Fonlar Birimi tarafından SOP'lar kapsamında Avrupa Birliği ve uluslararası fonların temin edilmesi, Bölge'nin uluslararası alanda tanıtılması, yurtdışı kaynaklı fonlar hakkında araştırmalar yapılması sağlanacaktır.

Tüm bu işleğin kurumsal koordinasyonunu ve kurum içi çalışmalarını gerçekleştirmek için Kurumsal Koordinasyon Birimi dinamik bir çalışma sürecinde olacaktır. Kurumsal Koordinasyon Birimi tarafından personelin üstlendiği görevleriyle ilgili eğitimler düzenlenecek, kurum içinde gereksinim duyulacak araç-gerecin satın alımı yapılacak, mevcutların bakım onarımı yapılacak/yaptırılacak, ihtiyaç duyulan hizmetlerin firmalardan temini sağlanacak ve diğer olağan görevler yerine getirilecektir.

Yatırım Destek Ofisleri tarafından SOP'lara yönelik çalışmaların çıktısı olabilecek veya SOP'larda belirtilen amaç ve hedeflere katkısı olacak dış paydaşlara ait proje ve faaliyetlerin başvuru süreçlerine teknik destek sağlama, eğitim verme, yatırımcı bilgilendirme gibi görevler yürütülecektir. Yatırım Destek Ofisi personelleri SOP'ların, mali destek programlarının (MDP), çalışma programlarının ve diğer kurumsal raporların hazırlanmasına katkı vermektedirler. Bulundukları illerde proje çalışmalarına, paydaş toplantılarına, kurumların düzenlediği etkinliklere katılım sağlamaktadırlar.

c. Faaliyetler

i. Araştırma, Analiz ve Programlama

1. Ajans Desteklerine Yönelik Program Sonrası Değerlendirme Çalışmaları

Ajans desteklerinin tamamlanmasından sonra orta/uzun dönemde, yararlanıcılarda ve yararlanıcı olmayanlarda gözlenen olumlu/olumsuz, doğrudan ve dolaylı değişimlerin ne kadarının Ajans desteğiyle ortaya çıktığının ölçülmesi amacıyla Kalkınma Ajansları Ajans Destek Yönetim Kılavuzu'nun 1.3.3.4 maddesinin (n), (ö) ve (p) bentleri gereğince program sonrası değerlendirme çalışmaları gerçekleştirilecektir. Ajansımız tarafından yürütülen 2010 yılı KOBİ ve 2011 yılı Sektörel Gelişme Mali Destek Programlarının etki analizi çalışması 2016 yılında tamamlanmıştır. Bakanlık tarafından kalkınma ajanslarınca uygulanan mali desteklerin değerlendirilmesine ilişkin yeni usul ve esasların belirlenmesiyle birlikte, Ajans tarafından yürütülen diğer mali destek programlarının da program sonrası değerlendirme çalışmalarının tamamlanması için gerekli faaliyetler yürütülecektir. Çalışma

gerçekleştirilirken değerlendirmesi yapılan program kapsamında destek almış kurum ve kuruluşlarla nitel ve nicel mülakatlar ve anket uygulamaları gerçekleştirilecek ve sonrasında sonuçlar rapor haline dönüştürülecektir.

Ajans tarafından 2010 yılında ilan edilen Küçük Ölçekli Altyapı Projeleri Mali Destek Programı, 2011 yılında ilan edilen Kentsel Yaşam Kalitesinin İyileştirilmesi Mali Destek Programı ile Müşterek Sanayi ve Ticaret Alanlarının İyileştirilmesi Mali Destek Programı, 2016 yılında ilan edilen GAP Bölgesi'nde Sanayide Enerji Verimliliğinin Artırılması Pilot Uygulamaları Mali Destek Programı ile GAP Organik Tarım Değer Zinciri Pilot Uygulamaları Mali Destek Programlarının KAYS verileri ve program kapanış raporları gibi temel veri kaynakları esas alınarak program sonrası değerlendirme raporları hazırlanacaktır. Değerlendirme raporlarında izleme, anket ve mülakat yöntemiyle elde edilen bilgiler derlenecek, program çıktılarına ilişkin veriler açıklanacak, verilen desteklerin sonuçları ortaya konulacaktır. Raporda destek programının tüm sürecine yönelik hedeflerin, programın/projelerin orta/uzun vadeli etkilerinin, başarılarının, sürdürülebilirliğinin, karşılaşılan sorunların ve edinilen izlenimlerin değerlendirilmesi yapılacaktır.

2. Bölge Planı Hazırlık Çalışmaları

Bölge planı hazırlıkları kapsamında bölgemizin gelişim eksenlerinin belirlenmesi önem arz etmekte olup bu kapsamda paydaşların katılımı ile bölge planına altlık teşkil edecek mevcut durum araştırma ve analiz çalışmaları gerçekleştirilecektir. Bölge'nin mevcut durumu analiz edilerek, potansiyel arz eden sektörlere yönelik anketler/saha araştırmaları uygulanacaktır. Mevcut durum analizi, saha araştırmaları, odak grup toplantıları ve çalıştaylar aracılığı ile 2024-2028 dönemi için yerel düzeyde Bölge'nin, illerin ve ilçelerin strateji ve eylem planlarının belirlenmesine altlık oluşturulması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda yürütülecek hazırlık çalışmaları ajans uzmanları tarafından gerçekleştirilecek olup, ihtiyaç olması halinde analiz ve saha çalışmalarına yönelik olarak parçacıl hizmet alımı yapılacaktır.

Tablo 89. Bölge Planı Hazırlık Çalışmaları İçeriği

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Bölge Planı Hazırlık Çalışmaları	Tüm Birimler	İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Yıl boyunca	TRC3	300.000

ii. İş birliği ve Koordinasyon

1. Yönetim Kurulu Toplantıları

Ajans Yönetim Kurulu Başkanın daveti üzerine üye tamsayısının yarısından bir fazlası ile en az iki ayda bir toplanmaktadır. Toplantılar, yönetim kurulu başkanının bulunduğu ilde gerçekleştirilmektedir. Yönetim kurulu toplantılarının ihtiyaç duyulması halinde telekonferans yöntemiyle gerçekleştirilmesi de mümkün kılınmıştır.

2. Kalkınma Kurulu Toplantıları

19/08/2016 tarih ve 29806 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Kalkınma Ajansları Kalkınma Kurullarına Temsilci Gönderecek Kurum ve Kuruluşların Belirlenmesi ve Bazı Bakanlar Kurulu Kararlarında Değişiklik Yapılması Hakkında Karar" (15/08/2016 tarih ve 2006/9112 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı) çerçevesinde düşen kurul üyelikleri sonrasında 15/07/2018 tarih ve 30479 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kalkınma kurulları yeniden yürürlüğe girmiştir. Ancak Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kurul üyelikleri yeniden teşkil edilmediğinden bu tarihten beri kalkınma kurulu toplantıları gerçekleştirilememektedir. Kurul üyeliklerinin oluşturulması halinde, mevzuata uygun şekilde toplantılar gerçekleştirilecektir.

iii. Kapasite Geliştirme

1. İnsan Kaynağının Geliştirilmesi

Ajans kadrosunda; 1 genel sekreter, 2 Birim Başkanı, 3 Koordinatör ve 17 uzman ile 3 destek personeli ve 37 yardımcı hizmetler personeli üzere toplam 63 çalışan bulunmaktadır. Üç uzman personel yurtiçi ve yurtdışında eğitim amacıyla ücretsiz izin kullanmaktadır. Ajansın mevcut personel durumu aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 90. Ajansın Mevcut İnsan Kaynağı Dağılımı

Birimi	Genel Sekreter	Birim Yöneticisi	Uzman	Destek Personeli	Sürekli İşçi	Genel Toplam
Genel Sekreterlik	1				2	3
Kurumsal Koordinasyon Birimi		0	2	3	20	25
Araştırma, Strateji Geliştirme ve Planlama Birimi		1	3	0	0	4
Dış İlişkiler ve Fonlar Birimi		0	1	0	0	1
İzleme ve Değerlendirme Birimi		1	3	0	1	5
Program Yönetimi Birimi		0	3	0	2	5
Mardin Yatırım Destek Ofisi		1	2	0	2	5
Batman Yatırım Destek Ofisi		0	3	0	4	7
Siirt Yatırım Destek Ofisi		1	0	0	3	4
Şırnak Yatırım Destek Ofisi		1	0	0	3	4
Merkez Toplam		2	12	3	25	42
Yatırım Destek Ofisleri Toplam		3	5	0	12	20
Genel Toplam	1	5	17	3	37	63

Ajans personelinin sektörel ve tematik uzmanlaşmasına yönelik olarak tüm uzman ve destek personelinin rapor analiz çalışmaları yapmaları planlanmıştır. Bu kapsamda bölge planında öngörülen gelişme eksenleri, stratejik planda öngörülen amaçlar ve SOP'lar kapsamında öne çıkan öncelikli alanlarda personelin seçeceği bir temada çalışma yaparak bilgisini derinleştirmesi ve ilgilendiği alanla ilgili bir rapor yazması sağlanacaktır. Personelin bilgi, beceri ve niteliklerinin kurumsal önceliklere göre stratejik bir yaklaşımla geliştirilmesine özel önem verilecektir.

1.1. Hizmet İçi Eğitimler

İlk defa istihdam edilecek personelin oryantasyonuna yönelik eğitimlere devam edilecek, genel ve birimlere yönelik hizmet içi eğitimlerle birlikte kişisel gelişim eğitimleri düzenlenecektir. Yeni başlayacak personele Ajans'ın temel fonksiyonları hakkında bilgi verilerek personelin göreve uyumlarının hızlandırılması ve personelden daha hızlı verim alınması amaçlanmaktadır. Oryantasyon süreci sonucunda yeni başlayan personele Ajans'ın temel faaliyetleri ile ilgili görevler verilecek ve görevlerin yerine getirilerek sonuçlandırılması süreci hakkında birim başkanı/koordinatörler tarafından değerlendirme raporları hazırlanacaktır. Bu değerlendirme raporları deneme süresi sonunda personel hakkında Genel Sekreterlik görüşü oluşturulmasına dayanak oluşturacaktır. Uygulanması planlanan oryantasyon eğitiminin temel başlıkları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 91. Yeni Personel için Düzenlenecek Oryantasyon Eğitimleri

Sıra No	Eğitimin Adı	Tahmini Süre
1	Proje Hazırlama Eğitimi	3 gün
2	Proje Değerlendirme Süreci Eğitimi	1 gün
3	Uygulamalı İzleme Süreci Eğitimi	2 gün
4	Satın Alma Süreci Eğitimi	1 gün
5	Resmî Yazışma Kuralları Eğitimi	1 gün
6	İş Kanunu/Özlük Hakları/Sözleşme Bilgilendirmesi	1 gün
7	Yönetim Kurulu/Kalkınma Kurulu Toplantı ve Üyeleri Hakkında Bilgilendirme	1 gün
8	Devlet Destekleri ve Teşvikleri	2 gün
9	Bölge Planı ve Diğer Kalkınma Planları Hakkında Bilgilendirme	1 gün
10	EBYS/KAYS Programlarının Kullanımı Hakkında Bilgilendirme	1 gün
11	2009-2021 Ajans Faaliyet Raporları	1 gün
12	Bölge'nin Tanıtımı	4 gün
13	AB ve Diğer Uluslararası Fonlar	2 gün

Ajansın çalışma alanına uygun olarak personelin yetkinliklerini geliştirmek amacıyla Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı başta olmak üzere ilgili bakanlıklar ve diğer kurumların kendi plan ve programları dâhilinde katılım çağrısı yaptıkları eğitimlerden faydalanılacaktır. Ayrıca spesifik konularda çalışan uzmanların, alanlarında bilgi ve yetkinlik düzeylerini artırarak Ajans çalışmalarına daha etkin katkı sunabilmeleri için ihtiyaç duydukları eğitimleri kurum dışından alabilmeleri de söz konusu olabilecektir. Kurum dışında düzenlenen eğitimlere katılan personelin, edindiği bilgi ve tecrübeyi ilgili diğer personele aktarmaları sağlanacaktır. Bununla birlikte, personelin mesleki ve kişisel gelişimine katkı sunacak ve Ajans çalışmalarında verimliliğini artıracak eğitimlerin insan kaynakları görevlisi tarafından düzenlenmesi de sağlanacaktır. 2023 yılında Ajans bütçesinden karşılanmak üzere alınması öngörülen eğitimler aşağıdaki tabloda belirtilmiştir. Yıl içinde ortaya çıkacak ihtiyaçlar doğrultusunda aşağıdaki eğitimlere ek eğitimler düzenlenebilecektir. Aynı zamanda, personelin sektörel çalışma konuları ile ilgili yurtiçi çalışma ziyareti, toplantı, seminer, konferans sağlanacaktır.

Tablo 92. 2023 Yılında Alınması Planlanan Eğitimler

Sıra	Eğitimin Adı	Süre (gün)	Takvim	Hedef Kitle
1	Resmî Yazışma Kuralları & EBYS Eğitimi	1	Mart	İlgili Personel (Destek-Uzman)
2	Etkin Liderlik Eğitimi	2	Mart	Birim Başkanları
3	İstatistiksel Analiz ve Araştırma Teknikleri Eğitimi	3	Mayıs	ASGPB Uzmanları
4	Fizibilite Analiz ve Değerlendirme Eğitimi	4	Haziran	Uzman Personel
5	Dış Ticaret Uzmanlığı Eğitimi	5	Ağustos	YDO Uzmanları
6	Yatırım Danışmanlığı ve Mentörlük	5	Kasım	YDO Uzmanları
7	İş Planı Hazırlama Eğitimi	2	Aralık	Uzman Personel

1.2. Personel Ödemeleri

Personele yapılacak ücret ödemeleri, sosyal güvenlik prim ödemeleri, tediye ve kıdem tazminatı ödemeleri, personel giderleri bütçe kalemi kapsamında gerçekleştirilecektir. Ayrıca 3308 sayılı 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu'nun öngördüğü şekilde 2023 yılında Ajans personel sayısının yüzde beşinden az olmamak üzere öğrencilere staj ve beceri eğitimi yaptırılması ve ücret ödemelerinin gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. Bu ödemeler, diğer personel giderleri kaleminden gerçekleştirilecektir.

1.3. Yeni Personel İstihdamı

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından yapılan Kalkınma Ajansları insan kaynakları planlaması çalışması doğrultusunda Ajansın mevcut personel kadrosuna ek olarak Cumhurbaşkanlığından atama

izni alınması durumunda yeniden personel alım ilanına çıkılacaktır. Personel alım süreci ilan, sınav ve göreve başlatma aşamalarından oluştuğundan personel alım sürecinin bir sonraki yıla sarkması olasılık dahilindedir.

2. Kurumsallaşma Faaliyetleri

14.07.2021 tarihli ve 31541 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 80 numaralı Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 15’inci maddesiyle 4 sayılı Cumhurbaşkanlığının 207’inci maddesinde değişiklik yapılmıştır. Yapılan değişiklik sonucunda daha önceden Ajanslarda uygulanması öngörülen dış denetim ve iç denetim uygulamaları yürürlükten kaldırılarak Sanayi ve Teknoloji Bakanlığınca ilgili kurumların temsilcilerinin katılımıyla mali yönetim yeterliliği yapılması ile Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Rehberlik ve Teftiş Başkanlığınca inceleme, teftiş, denetim ve soruşturma yapılması öngörülmüştür.

Mali Yönetim Yeterliliği: Ajansımız 2011 yılında yapılan hazırlık faaliyetleri sonucunda mali yönetim yeterliliği almaya hak kazanmış ve mali destek programlarını uygulamaya başlamıştır. Ajans’ta ikinci mali yönetim yeterlilik denetimi 2017 yılında gerçekleştirilmiştir. Ajansın mali yeterlilik kriterlerini sağlamaya devam etmesi ve faaliyetlerini etkili şekilde yürütebilmesi için mevzuata uyum ile ilgili kontrol faaliyetlerine 2023 yılında da devam edilecektir.

İç Kontrol Sistemi: Ajans faaliyetlerinin öngörülen hedef ve amaçlara ulaşacak şekilde eksiksiz yerine getirilebilmesi personelin iş yükü ve verimliliğine bağlı olmaktadır. Bu nedenle 2023 yılında Ajansın çalışma ortamının iç kontrol standartlarına uygun olarak yeniden gözden geçirilmesi ve performans sisteminin uygulanması planlanmaktadır. SOP’lar çerçevesinde yapılacak görevlendirmeler sonucunda personelin performansının ölçülmesi ve motivasyonlarının sağlanması kolaylaşacaktır. “Kamu İç Kontrol Standartları Tebliği” ve “İç Kontrol Standartlarına Uyum Eylem Planı” çerçevesinde Ajansta iç kontrol standartlarına uygun bir çalışma düzeninin oluşturulmasıyla tüm personelin verimliliğinde artışlar olması ve toplamda Ajansın performans başarısının yükselmesi beklenmektedir.

İç kontrol kamuda iyi yönetişimin sağlanması için uygulanan standartlar bütünüdür. İç kontrol standartları; sistemin oluşturulmasında, izlenmesinde ve değerlendirilmesi sırasında kurumların dikkate alması gereken temel yönetim kurallarından oluşmaktadır. İç kontrol sistemi aşağıda yazılan beş temel bileşeni içermektedir.

- Kontrol Ortamı
- Risk Değerlendirmesi
- Kontrol Faaliyetleri
- Bilgi ve İletişim
- İzleme

Kontrol ortamı, iç kontrolün diğer unsurlarına temel teşkil eden genel bir çerçevedir. Bu genel çerçevenin oluşturulabilmesi için işyerinde kişisel/mesleki dürüstlük ilkelerinin, etik değerlerin, mesleki yeterlilik ölçütlerinin ve iş yapma tarzına yönelik kurulların belirlenerek uygulamaya konulması gereklidir. Kontrol ortamı bileşeni kapsamında Ajansın misyon, vizyon ve etik değerleri yeniden ele alınmaktadır. Personelin görev tanımları yazılı hale getirilerek kendilerine tebliğ edilmekte, yeterlilikleri ile verilen görevlerin uyumlu olması sağlanmakta ve performanslarının geliştirilmesine yönelik değerlendirme yapılmaktadır.

Risk değerlendirme, kurumların önceden belirlenmiş olan hedeflerinin gerçekleşmesine engel oluşturabilecek risklerin tanımlanması, analiz edilmesi, risklere karşı gerekli önlemleri alınması sürecidir. Risk değerlendirilmesi yapılabilmesi için kurumlar faaliyetlerini, amaçlarını, hedeflerini, gerçekleşme göstergelerini ve faaliyetlerin uygulanmasında ihtiyaç duydukları kaynakları bir plan dahilinde belirleyerek program oluşturmalarıdır. Risk değerlemesi kapsamında amaçların gerçekleşmesine engel olabilecek risklerin meydana gelme olasılığı ve etkileri analiz edilerek alınacak önlemleri içeren bir eylem planı hazırlanmaktadır.

Kontrol faaliyetleri, belirlenen riskleri yönetmek amacıyla oluşturulan politika ve prosedürlerdir. Her bir faaliyet ve riskleri için uygun kontrol yöntemleri (düzenli gözden geçirme, örnekleme yoluyla kontrol, karşılaştırma, onaylama, raporlama, koordinasyon, doğrulama, analiz etme, yetkilendirme, gözetim, inceleme, izleme vb.) belirlenir. Kontrol faaliyetleri kapsamında işlem öncesi kontrol, süreç kontrolü ve işlem sonrası kontrolleri yapılır. Yapılan kontrol faaliyetlerinin, kontrol ile edinilecek faydadan daha maliyetli olmamasına dikkat edilir.

Bilgi ve iletişim bileşeni gerekli bilginin ihtiyaç duyan kişi, personel ve yöneticiye belirli bir formatta iletilmesidir. Söz konusu bilginin iletimi, ilgililerin iç kontrol ve diğer sorumluluklarını yerine getirmelerine imkân verecek bir zaman dilimi içinde gerçekleştirilmelidir. Bilgi ve iletişim bileşeni, bilginin oluşturulmasını, iletişimini ve kayıt sistemini kapsamaktadır. Bilgi ve iletişim sistemi, ihtiyaç duyulan gerekli bilgilerin analiz yapmaya uygun şekilde üretilmesinden ve raporlanmasından oluşmaktadır.

İzleme bileşeni, iç kontrol sisteminin kalitesini değerlendirmek üzere yürütülen tüm izleme faaliyetlerini kapsamaktadır. Kurumlar, iç kontrol sistemini yılda en az bir defa değerlendirmeye tabi tutmaktadırlar. Sistemin aksayan yönlerinin giderilmesi için önerilen tedbirlerin uygulanmasını sağlayacak eylem planları hazırlanmaktadır.

İç kontrol çalışmaları kapsamında Ajansın bölgesel amaç ve hedeflerini yerine getirmesi için hazırlanan planların uygulanması sırasında karşılaşılabilecek riskler tespit edilecektir. Risklerin kontrol altına alınabilmesi için risk eylem planı çerçevesinde öngörülen kontrol faaliyetleri uygulanacaktır. Süreçlerin iç kontrol eylem planlarında şeffaf bir biçimde izlenebilmesi için temel süreçlerle ilgili belgeler hazırlanarak Ajansın yönetim, birim amirleri ve personel bazında kontrol noktaları belirlenecektir. Ajansın kritik karar alma ve çalışma süreçlerinin etkili yönetiminde hassas görevler belirlenerek Ajans faaliyetlerinin aksamadan yürütülmesinde yedekli çalışma sistemi oluşturulacaktır.

Sayıştay Denetimi: Sayıştay Denetimi kapsamında Ajansta devam eden çalışmalar, Sayıştay tarafından yayımlanmış bulunan Düzenlilik Denetimi Rehberinin 10/04/2011 tarihli versiyonu kapsamında yürütülmektedir. 2023 yılında olası bir denetime hazır olmak açısından gerekli faaliyetler yürütülmektedir.

3. Bilişim Teknolojileri Altyapısının Geliştirilmesi

Kalkınma Ajansları Personelinin Performansının Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi Sistemi: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü, Kalkınma Ajansları ve Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Savunma Sanayii Araştırma ve Geliştirme Enstitüsü (TÜBİTAK SAGE) arasında imzalanacak protokol çerçevesinde, kalkınma ajanslarında çalıştırılan personelin performansının ölçülmesi ve değerlendirilmesine ilişkin Yetkinlik ve Hedef Bazlı Performans Ölçme ve Değerlendirme Sistemi kurulacaktır. Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü koordinasyonunda TÜBİTAK SAGE tarafından performans ölçüm ve değerlendirmesine yönelik yazılım geliştirilecek ve Ajanslara teslim edilecektir.

Kalkınma Ajansları Yönetim Sistemi (KAYS): TÜBİTAK teknik desteğiyle uygulamaya konulan Kalkınma Ajansları Yönetim Sistemi (KAYS), Bakanlık tarafından güncellenerek geliştirilmektedir. Ajansın vermiş olduğu mali desteklerin yönetimi bu sistem üzerinden gerçekleştirilmektedir. Hali hazırda “Online Başvuru” ve “Değerlendirme” modülleri ile “İzleme ve Değerlendirme” modülü uygulanan ve başlayacak olan güdümlü projeler ile önceki mali destek programları kapsamında izlemesi devam eden projeler için kullanılmaya devam edilecektir. KAYS üzerinden Ajansın faaliyet ve tüm işlemlerine ilişkin kayıtlar yapılabilmekte ve ödeme evrakları düzenlenebilmektedir. “Bütçe Muhasebe” ve “İnsan Kaynakları” modüllerinin kullanımına aktif olarak devam edilerek kullanım için hazırlanacak yeni modüller konusunda gelişmeler takip edilecektir.

İnternet Uygulamaları: Ajans faaliyetlerinin ve Ajans ile ilgili diğer hususların güncel olarak yayınlanarak kamuoyunun zamanında doğru olarak bilgilendirilmesini sağlayan (www.dika.org.tr) internet sitesinin aktif kullanımına devam edilecektir. Bununla birlikte bölge illerinin yatırım ortamını

tanıtan YDO'ların web sayfası iyileştirme ve tasarım çalışmaları devam edecektir. YDO'ların kullanımında olan internet sayfalarına aşağıdaki adreslerden erişim sağlanmaktadır.

- <https://www.dika.org.tr/mardin>
- <https://www.dika.org.tr/batman>
- <https://www.dika.org.tr/siirt>
- <https://www.dika.org.tr/sirnak>

Ajansın yürüttüğü faaliyetlerin, işlerin, verdiği mali desteklerin, uygulanan projelerin, organize edilen çalıştay, konferans ve toplantıların sosyal medya üzerinden paydaşların bilgisine sunularak görünürlük ve bilinirliğin sağlanması için sosyal medya hesapları açılmıştır. Ajansın katkı ve katılımıyla yapılan çalışmalar aşağıda yer alan sosyal medya hesapları üzerinden takip edilebilmektedir.

- <https://twitter.com/tcdicleka/>
- <https://www.instagram.com/tcdicleka/>
- <https://www.facebook.com/tcdicleka/>
- <https://www.youtube.com/c/tcdicleka>
- <https://www.linkedin.com/company/tcdicleka>

Yazılımlar: Ajansımızda Elektronik Belge Yönetim Sistemi (EBYS) kullanılmakta olup programın kesintisiz kullanımını sağlamak üzere bakım/onarım işi yıllık olarak yaptırılmaktadır.

Ajansın bilgi ve iletişim teknolojileri altyapısının ihtiyaç duyduğu yenileme ve güncellemeler kapsamında gerekli olan yeni yazılım ve donanımlar ile bunların bakım ve onarımı için gereksinim duyulacak hizmet alımları 2023 yılında gerçekleştirilmeye devam edilecektir.

Mevcut bilgi ve iletişim teknolojileri altyapısını geliştirerek daha etkin bir şekilde kullanabilmek için Ajans tarafından 2023 yılında aşağıdaki yazılım/programların alınmasına devam edilecektir.

Tablo 93. 2023 Yılında Alınması Planlanan Yazılım ve Donanım Hizmetleri

Sıra	Bilişim Araç-Gereç ve Yazılım/Program Temini	Miktar/Periyot
1	Şimşek Memur ve İşçi Maaş Modülü (yenileme)	Yıllık
2	Taşınır Kayıt Programı	Yıllık
3	EBYS Bakım Ücreti	Yıllık
4	Teknik destek (Network-güvenlik duvarı-santral hizmetleri)	Yıllık
5	Santral cihazı alımı (Siirt)	Yıllık
6	Anti virüs yazılımı	Yıllık
7	Yedekleme yazılımı	Yıllık
8	Web sitesi bakımları	Yıllık
9	Bilgisayar alımı	10 adet
10	Merkez ve YDO'larda kullanılan fotokopi ve yazıcı cihazlarının bakım-onarım ve satın alımı	Yıllık

Bilgisayarlar (İstemci ve Sunucu) ve Diğer Donanımlar: Yeni personel alımı ve diğer ihtiyaçlara bağlı olarak Ajansta oluşacak masaüstü ve dizüstü bilgisayar gereksinimleri karşılanacaktır. 2023 yılında yeni personelin istihdamı olarak dahilinde olup yeni bilgisayar, monitör ve çevre birimleri alımı yapılacaktır. Ayrıca Ajansın ihtiyaçlarına uygun olarak; yazıcı, tarayıcı, fotokopi cihazları, sunum cihazları ve taşınabilir diskler gibi ek donanım gereksinimleri karşılanacaktır. İhtiyaca bağlı olarak mevcut sunucuların donanımlarının yenilenmesi, yazılımlarının güncellenmesi, disk ve bellek kapasitesinin artırılıp daha fazla veri saklanması ve bu verilere daha kısa sürede erişilebilmesi sağlanacaktır.

Bakım Hizmetleri: Ajans bünyesinde mevcut bilgi iletişim teknolojileri altyapısının sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla bakım ve onarım çalışmaları yapılacak ve gerekli hizmet alımları yapılacaktır. Sunucu yedekleme ve acil durumlar için yedekleme/yedek alma yazılımlarının temin edilmesi öngörülmektedir.

Ajansımız mail sunucusu, Bakanlık tarafından kurulan kalkınma ajansları ortak mail sunucuna taşınmıştır. Ajans veri tabanı, kullanıcılar, bilgisayarlar, mekanlar, yazıcılar gibi organizasyonun tüm bilgilerinin bulunduğu ağ dizin hizmet sunucusu (Active directory), uygulama sunucusu (EBYS, PDKS Meyer, taşınır ve maaş programı vb.) ve ortak doküman sunucusu Qnap (Nusaybin) kullanımı devam etmektedir.

Kalkınma Ajansları Dijital Platformu (www.ka.gov.tr):Tüm ajansların basın, duyuru, haber, tematik çalışma, proje, faaliyet ve gerçekleştirmeyi planladıkları çalışmaların tek bir dijital platform ortamında yayınlanması için Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (BAKA) iş birliğinde kalkınma ajansları dijital platformu oluşturulmuştur. Kurulan www.ka.gov.tr adlı internet sitesi ile kalkınma ajanslarının yapmış oldukları faaliyetlerle ilgili olarak kamuoyunun tek portal üzerinden bilgilendirilmesi amaçlanmıştır. Ajanslar tarafından yapılan faaliyetler, hazırlanan raporlar, desteklenen projeler, yazılan haberler, açıklanan duyurular ve benzeri tüm etkinliklerin anılan site üzerinden paydaşlara ulaştırılması sağlanarak kalkınma ajanslarının görünürlüğü gerçekleştirilecektir.

4. Yardımcı Hizmetler ve Diğer Alımlar

Yardımcı Hizmetler: Yardımcı hizmetler, hizmet alımı yolu ile gerçekleştirilen giderler ile iletişim giderlerini kapsamaktadır. Hizmet alımı yolu ile gerçekleştirilen giderler; Ajansı hizmet binasının bakım, onarım ve Ajans araçlarının muayene giderleri, trafik sigortaları, bilgi işlem programları gibi hizmetleri kapsamaktadır. İletişim giderleri telefon, internet, kargo, kurye, posta ve diğer gönderim işlemlerini içermektedir. Bunun yanı sıra vekâlet ve noter ücretleri, banka masrafları, ihale ilan bedelleri, sözleşmelerden kaynaklanan vergi giderleri vb. giderler de söz konusu olabilecektir.

Yıl içerisindeki idari işler kapsamında gerçekleştirilecek ulaşım, konaklama, yatırım destek ofisleri ziyaretleri, arşiv ve depo kontrolleri, bölge dışı ajans toplantıları, diğer görevlendirmelerle ilgili harcırahlar, kanunen zorunlu harçlar, mahkeme, sigorta, muhtasar ve KDV beyannameleri harç giderleri karşılanacaktır.

Kira Bedelleri: Ajansımız Batman, Siirt ve Şırnak YDO'ları için ödenecek kira ücretleri, Ajans binasının kurulu bulunduğu arazi için Milli Emlak Müdürlüğüne ödenecek irtifak hakkı bedeli ve Ajans tarafından kiralanan araçlar için ödenecek kira ücretleri bu kalemden karşılanacaktır. Ajans envanterinde bulunan ve kiralanan araçların listesi aşağıda verilmiştir.

Tablo 94. Ajansın Ulaşım Araçları

Adet	Araç Tipi	Edinim Şekli	Kullanım Yeri
1	Otomobil	Kiralama	Ajans Merkezi
1	Otomobil	Kiralama	Ajans Merkezi
1	Otomobil	Kiralama	Siirt Ofis
1	Otomobil	Resmi	Batman Ofis
1	Otomobil	Resmi	Şırnak Ofis
1	Minibüs	Resmi	Ajans Merkezi
1	Hafif Ticari	Resmi	Ajans Merkezi

Demirbaş, Ofis Ekipmanı, Tüketim Malzemesi ile Taşınır Alımı: Genel sarf malzemeleri, temizlik malzemeleri ile birlikte Ajans ana hizmet binası ve yatırım destek ofisleri için gerekli olan her türlü ofis ekipmanı, araç gerecin alımı yapılacaktır. Ajans hizmetlerinde kullanmak üzere alınan ve kiralanan taşıtlar ile mevcut hizmet binasının kalorifer sistemi için akaryakıt alımı gerçekleştirilecektir.

iv. Tanıtım Faaliyetleri

1. Tanıtım Dokümanlarının Hazırlanması

Ajans program, proje ve faaliyetlerinin görünürlüğü ve bilinirliğinin artırılması amacıyla, Ajans tarafından içerikler hazırlanarak çeşitli tanıtım materyalleri hazırlanmaktadır. Dokümanların güncelliği açısından bu çalışmalar belirli sürelerde yenilenmektedir. Gerek Ajans ve Bölge'nin görünürlüğünün artırılması gerekse Bölge'nin yatırım ortamının tanıtılması amacıyla 2023 yılı içerisinde çeşitli içerikler hazırlanarak ilgili paydaşlarla paylaşılacaktır. E-bülten, broşür, kitapçık, katalog, başvuru rehberi vb.

şeklinde oluşturulacak yayınlar için tasarım hizmetleri alınacak; hazırlanan içeriklerin fiziksel dağıtımı gerektiğinde basım işi hizmet alımı yapılacaktır.

2. Proje, Program ve Faaliyet Tanıtım Toplantıları

Ajans program, proje ve faaliyetlerinin bölgesel ve ulusal düzeyde tanıtımı; paydaşlarca benimsenmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla tanıtım toplantıları organize edilecektir. Proje teklif çağrılarının ilanından sonra, potansiyel başvuru sahiplerinin teklif çağrısı ile ilgili olarak bilgilendirilmeleri ve istenilen şekilde projelerin Ajansa sunulmasını sağlamak üzere bilgilendirme ve eğitim toplantıları gerçekleştirilecektir. Proje teklif çağrıları ile ilgili yapılacak bilgilendirme ve eğitim toplantıları öncesinde toplantı ve eğitimlerin kamuoyuna duyurulması için kullanılacak iletişim araçları belirlenerek bir iletişim planı hazırlanacak, hazırlanan iletişim planı çerçevesinde proje teklif çağrılarının kapsamı ve başvuru süreçleri konusunda tanıtımlar yapılacaktır.

3. Basın ve Halkla İlişkiler Çalışmaları

Kamuoyunun bilgi edinme hakkının temini ile paydaşların Ajans çalışmalarına katılımının sağlanması amacıyla kurumsal tanıtım, bilgilendirme, haber ve duyuru faaliyetleri bir iletişim stratejisi ve planı çerçevesinde gerçekleştirilir. Ayrıca kurumsal iletişim çalışmalarında Ajansın misyonunun, görevlerinin, yetkilerinin ve TRC3 bölgesinin kalkınmasındaki katkılarının somutlaştırılması hedeflenmektedir. Ajans program, proje ve faaliyetleri ile ilgili yapılan toplantılar, gerçekleştirilen eğitimler haberleştirilir. Ajansın sosyal medyada görünürlüğünün artırılması için tüm etkinlikler sosyal medya hesaplarından paylaşılır.

4. Temsil ve Tanıtım Faaliyetleri

Ajans Yönetim Kurulu ve Genel Sekreteri'nin kurumu temsili, tören (ulusal, resmi ve dini bayramlar, kurtuluş günleri, anma günleri, tarihi günler, temel atma törenleri, açılış törenleri ve festivaller kapsamında gerçekleştirilecek faaliyetler), ödüllendirme (illerde/ilçelerde ekonomi, kültür, bilim, teknoloji, spor, sanat, eğitim alanlarında ulusal veya uluslararası düzeyde başarılı çalışmalar yapanların teşvik edilmesi, ödüllendirilmesine yönelik giderler) protokol hizmetleri (Devlet protokolünde yer alanların yapacakları ziyaretler ile merkezi idare ve diğer illerde protokole dahil kişilerin yapacakları çalışmalar sebebiyle konaklama dâhil yapılan giderler) ilgili usul ve esaslar çerçevesinde yürütülecektir.

d. Çıktı Hedefleri

Kurumsal Gelişim kapsamında 2023 yılında yapılacak faaliyetlere ilişkin çıktı göstergeleri aşağıdaki tabloda yer aldığı gibidir.

Tablo 95. Kurumsal Gelişim Çıktı Göstergeleri

Proje ve Faaliyet Alanı	Gösterge Adı	Mevcut Durum	2023 Yılı Hedefi	Birim	Doğrulama kaynağı
Araştırma, Analiz ve Programlama	Hazırlanan Program Sonrası değerlendirme raporu sayısı	1	1	Adet	Faaliyet Raporu
	Toplam değerlendirmesi tamamlanan mali destek programı sayısı	2	1	Adet	Faaliyet Raporu
İş birliği ve Koordinasyon	Düzenlenen YK toplantı sayısı	8	6	Adet	Faaliyet Raporu
Kapasite Geliştirme	Personele verilen eğitim sayısı	2	5	Adet	Faaliyet Raporu
	Eğitim alan personel sayısı	12	50	Kişi	Faaliyet Raporu
	Uzman Personel sayısı	22	25	Kişi	Faaliyet Raporu
	Denetim sayısı	1	1	Adet	Faaliyet Raporu

Proje ve Faaliyet Alanı	Gösterge Adı	Mevcut Durum	2023 Yılı Hedefi	Birim	Doğrulama kaynağı
	Bilişim altyapısının geliştirilmesi için alınan hizmet sayısı	3	4	Adet	Faaliyet Raporu
	İç kontrol grubu eylem planı toplantı sayısı	2	2	Adet	Faaliyet Raporu, İç Kontrol Standartları Uyum Eylem Planı, Toplantı Tutanaqları
Tanıtım ve Yatırım Destek	Hazırlanan tanıtım dokümanı sayısı	2	4	Adet	Faaliyet Raporu
	Yayınlanan haber sayısı	90	140	Adet	Faaliyet Raporu
	Yayınlanan duyuru sayısı	18	30	Adet	Faaliyet Raporu
	Yayınlanan ilan sayısı	6	10	Adet	Faaliyet Raporu

4. Yerel Kalkınma Fırsatları

1. Proje Geliştirme Faaliyetleri

a. Amaç: Ajans, Bölgedeki potansiyeli açığa çıkaracak ve ekonomik kalkınmasına ivme kazandıracak projeler geliştirerek üretimi desteklemek amacıyla proje geliştirme faaliyetleri kapsamında proje havuzu oluşturacaktır.

b. Arka Plan ve Müdahale Gerekçesi: Faaliyet, Kalkınma Ajansları Destek Yönetim Kılavuzu'nda yer alan 1.3.2 Kalkınma Ajansları başlığının 1 maddesi gereğince gerçekleştirilecektir. Bölgede nitelikli proje geliştirme kültürünün zayıf olması ile kurum ve kuruluşların fon kaynağı bulma noktasında yaşadığı ciddi sıkıntılar Bölgeye fon getirebilecek ön fizibilitesi hazır nitelikli projelerin kazandırılması gerekliliğini doğurmuştur.

c. Sonuç ve Çıktı Hedefleri:

Tablo 96. Proje Geliştirme Faaliyetleri Sonuç ve Çıktı Göstergeleri

Gösterge Türü	Gösterge Adı	Mevcut Durum	Hedef (2023)	Birim	Doğrulama Kaynağı
Çıktı	Proje geliştirme faaliyetleri kapsamında geliştirilen proje sayısı	0	2	Adet	Proje Başvuru Formları
	Ziyaret edilen proje ofisi sayısı	0	8	Kurum	Ajans resmî sitesi
Sonuç	Proje geliştiren kurum/kuruluş sayısı	0	2	Kurum	Proje Bilgi Formları

d. Diğer Ajans/Kurum Faaliyetleriyle Koordinasyon: Belirtilen hedeflerin gerçekleştirilmesi için yapılacak çalışmalarda Bölgedeki İlçe Proje Ofislerinden faydalanılacaktır. Bölgedeki kamu kurum ve kuruluşlarının bünyesinde bulunan proje ofislerinin aktifleştirilerek İlçe Proje Ofislerinin tesis edilmesi ve geliştirilmesi sağlanacaktır. Bölgedeki tüm ilçeler için ayrı ayrı oluşturulan İlçe Proje Ofisleri ile ayrıca kurumların proje geliştirme kapasitesinin artırılması, ulusal-uluslararası fonlardan haberdar edilmesi ve iş birliklerinin geliştirilmesi sağlanacaktır. Bununla birlikte ilçe proje ofisleri yoluyla Bölgede oluşturulacak kapasitenin, Ajans tarafından belirlenen SOP'ların hedeflerinin gerçekleştirilmesine imkân verecek şekilde kullanılması da sağlanacaktır.

e. İzleme ve Değerlendirme: Geliştirilecek projeler, yalnızca güdümlü proje olarak değil kamu yatırımı, devlet destekleri, kamu-özel iş birliği, dış kaynaklı krediler, uluslararası fonlar ya da bizzat özel sektörün öz kaynakları ile finanse edilecek nitelikte olacaktır. Söz konusu ön fizibilite çalışmaları "fizibilite desteği" kapsamında yaptırılabilirdiği gibi Ajans tarafından bizzat uzman kurum/kuruluş/kişilere de hazırlatılabilecektir. Ajans, âtil durumdaki kamu tesisleri ile özel sektöre ait tesisleri tespit edecek bu kapsamda bir envanter çalışması hazırlayacaktır. Söz konusu tesislerin ekonomiye kazandırılmasına yönelik çalışmaların yapılması ve proje havuzu çalışmalarında ya da farklı işlevlerin kazandırılması gereken konularda uygunluk durumuna göre bu tesislerin önceliklendirilmesi kaynakların verimli ve etkili kullanılmasına hizmet edecektir. Proje geliştirme faaliyetleri her il için YDO'lar ve proje ofisleri aracılığıyla gerçekleştirilecektir.

2. Siirt Küçükbaş Hayvan Payetleme Biriminin Kurulması Güdümlü Projesi (2018)

a. Amaç: Siirt iline yüksek verimli saf kültür ırkı hayvanların kazandırılması, bu suretle yüksek verimli saf kültür ırklarına ait natif ve dondurulmuş sperma ihtiva eden payetler ile ıslah çalışmalarının yoğunlaştırılması, böylece birim hayvandan elde edilen verim miktarının artırılması projenin amacıdır.

b. Arka Plan ve Müdahale Gerekçesi: Faaliyet TRC3 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı "Katma Değerli Tarımsal Üretimin Artırılarak Markalaştırılması ve Hayvancılık Sektöründe Rekabetçiliğin Geliştirilmesi" başlığı altında yer alan tedbirler kapsamında gerçekleştirilecektir. Siirt ilinde kayıtlı 4060 küçükbaş hayvancılık işletmesi bulunmaktadır (Siirt Tarım ve Orman İl Müdürlüğü, 2018). Projenin tamamlanması

ile birlikte Türkiye'nin ilk yüksek verimli saf kültür ırkı keçi payeti üretim merkezi olabilecek ve burada üretilen yüksek verimli kültür ırkı saf tekelere ait dondurulmuş spermaları ihtiva eden payetler başta Siirt olmak üzere tüm bölge ve ülke keçi yetiştiriciliğinin ihtiyacını karşılayabilecektir. Bölgede özellikle potansiyel barındıran Siirt ilinde markalaşma çalışmaları yapılması, katma değerli ürünlerin üretiminin geliştirilmesi, sorunlarının giderilmesi, varlıkların ve üretimin kayıt altına alınıp izlenmesi, ürünlerin pazarlara ulaşmasını sağlayıcı mekanizmaların oluşturulması önemlidir.

c. Sonuç ve Çıktı Hedefleri:

Tablo 97. Siirt Küçükbaş Hayvan Payetleme Biriminin Kurulması GÜDÜMLÜ Projesi Sonuç ve Çıktı Göstergeleri

Gösterge Türü	Gösterge Adı	Mevcut Durum	Hedef (2023)	Birim	Doğrulama Kaynağı
Çıktı	Payetleme Ünitesi sayısı	0	1	Adet	Proje nihai raporu
	Proje kapsamında kurulan laboratuvar sayısı	0	1	Adet	Proje nihai raporu
	Proje kapsamında kurulan çiftlik sayısı	0	1	Adet	Proje nihai raporu
Sonuç	Birim hayvan ağırlığı	65	114	Kg	Payetleme ünitesi verileri
	Keçi başına ortalama laktasyon süt miktarı	109	837	Kg	Payetleme ünitesi verileri
	Ortalama doğan oğlak sayısı	1,1	2,2	Adet	Payetleme ünitesi verileri
	Projeden doğrudan faydalanan işletme sayısı	4060	15.000	Adet	Payetleme ünitesi verileri
	Hayvansal ürün üreten yeni işletme sayısı	5	8	Adet	Firma Anketleri
	Kapasite artışı sağlanan işletme sayısı	0	3	Adet	Firma Anketleri
	Süt ürünlerinde geliştirilen yeni marka sayısı	0	1	Adet	Firma Anketleri

d. Diğer Ajans/Kurum Faaliyetleriyle Koordinasyon: Proje yürütücüsü Siirt Üniversitesi'dir. Proje kapsamında ortak veya iştirakçi bulunmamaktadır. Projenin toplam maliyeti 16.231.818,00 TL olup %45 Ajans katkısı 7.308.641,65 TL'dir.

Tablo 98. Siirt Küçükbaş Hayvan Payetleme Biriminin Kurulması GÜDÜMLÜ Projesi

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Siirt Küçükbaş Hayvan Payetleme Biriminin Kurulması GÜDÜMLÜ Projesi	Siirt Üniversitesi	-	Yıl Boyu	Siirt	7.308.641,65

e. İzleme ve Değerlendirme: Sözleşmesi imzalanan projenin uygulama aşaması devam etmektedir. Süreç takibini İzleme ve Değerlendirme Birimi tarafından yürütülmektedir.

3. Şırnak Uludere Barajlarında Sürdürülebilir Alabalık Yetiştiriciliğinin Geliştirilmesi Projesi: Artan dünya nüfusuyla birlikte hayvansal protein açığı her geçen gün büyümekte olup yeterli miktarlarda karşılanamamasının sonucu olarak, balıkçılık ve buna bağlı olarak kültür balıkçılığının önemi gün geçtikçe artmaktadır. Dünya Gıda ve Tarım Örgütüne (FAO) göre hayvansal gıda açığını kapatmak için en ümit verici sektör son 30 yıldır en hızlı büyüyen gıda üretim endüstrisi olan su ürünleri yetiştiricilik

sektörüdür. Bu bağlamda proje kapsamında ilk etapta Uludere Ballı (İnceler) barajında 30 ton alabalık üreterek, dezavantajlı gruplara, özellikle kırsal kesimde önemli uygulamalı alan/saha çalışması yaratacak ve bölge halkı için yeni fırsatların doğmasına olanak sağlayacaktır. Ayrıca, Şırnak ve çevre illerimizin balık ihtiyacının, özellikle de yüksek biyolojik kalitede hayvansal protein ile uzun zincirli omega-3 çoklu doymamış yağ asitlerinin karşılanmasına katkı sunacaktır. Proje 2021 Yılı Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı kapsamında Bakanlık tarafından desteklenmiş olup, şu an uygulama aşamasındadır.

Tablo 99. Şırnak Uludere Barajlarında Sürdürülebilir Alabalık Yetiştiriciliğinin Geliştirilmesi Projesi

Faaliyet	Sorumlu Birim	İş Birliği	Zaman Planı	Uygulama Yeri	Bütçe (₺)
Şırnak Uludere Barajlarında Sürdürülebilir Alabalık Yetiştiriciliğinin Geliştirilmesi Projesi	Şırnak Üniversitesi	-	Yıl Boyu	Şırnak	339.122,86

4. Teknik Destek Programı

a. Amaç: Ajans yerel kalkınma fırsatları kapsamında belirlenen amaçlar doğrultusunda, Program öncelikleri ile uyumlu faaliyet gösteren kurumların kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir.

b. Arka Plan ve Müdahale Gerekçesi: Ajans Destek Yönetim Kılavuzu'nda yer alan 2.2. Teknik Destek başlığı gereğince çalışma gerçekleştirilecektir. Bölge paydaşlarının bölge kalkınmasına katkı sağlayan kritik konularda kurumsal kapasitelerinin artırılmasını sağlamaya yönelik eğitim verme, program ve proje hazırlanmasına katkı sağlama, geçici uzman personel görevlendirme, danışmanlık sağlama, lobi faaliyetleri uluslararası ilişkiler kurma gibi teknik faaliyetlere verilen destektir.

c. Sonuç ve Çıktı Hedefleri:

Tablo 100. Teknik Destek Programı Sonuç ve Çıktı Göstergeleri

Gösterge Türü	Gösterge Adı	Mevcut Durum	Hedef (2023)	Birim	Doğrulama Kaynağı
Çıktı	Teknik destekten faydalanan kurum sayısı	16	20	Adet	Ajans Faaliyet Raporu
	Teknik destek kapsamında eğitim alan kişi sayısı	472	500	Kişi	Ajans Faaliyet Raporu
Sonuç	Kaynak verimliliği uygulamalarını hayata geçiren paydaş sayısı	-	2	Adet	Ajans Anket Çalışmaları
	Yönetim danışmanlığı hizmeti sayesinde kurumsal kapasitesini geliştiren firma sayısı	-	2	Adet	Ajans Anket Çalışmaları

d. Diğer Ajans/Kurum Faaliyetleriyle Koordinasyon: Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki iş birliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle teknik destek yıl boyunca açık kalacaktır.

e. İzleme ve Değerlendirme: Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği ve Kalkınma Ajansları Destek Yönetim Kılavuzu'nda belirtilen mevzuat çerçevesinde program tasarımı izleme ve değerlendirme faaliyetleri yürütülecektir. 2023 yılı Teknik Destek kapsamında başvuruları alınan ve değerlendirmesi 2023 yılında yapılarak, başarılı bulunan projelerin destek ödemeleri 2023 yılı içerisinde gerçekleştirilecektir.

5. Fizibilite Desteği Programı

a. Amaç: TRC3 bölgesinin kalkınması ve rekabet gücü açısından önemli fırsatlardan yararlanmasına, Bölge ekonomisine yönelik tehdit ve risklerin önlenmesine ve Bölge'nin yenilik ve girişimcilik kapasitesinin geliştirilmesine yönelik olarak fizibilite çalışmalarına doğrudan mali destek sağlanmasıdır.

b. Arka Plan ve Müdahale Gerekçesi: Ajans Destek Yönetim Kılavuzu'nda yer alan 2.1.1.2. Fizibilite Desteği başlığı gereğince çalışma gerçekleştirilecektir. Program ile TRC3 bölgesinin kalkınmasına ve rekabet gücü açısından önemli fırsatlardan yararlanılmasına, bölge ekonomisine yönelik tehdit ve risklerin önlenmesine, Bölge'nin yenilik ve girişimcilik kapasitesinin geliştirilmesine yönelik Ajansın plan, program ve stratejik öncelikleri ile uyumlu, kısa/orta vadede yatırıma dönüştürülebilecek nitelikteki fizibilite çalışmaları desteklenecektir.

c. Sonuç ve Çıktı Hedefleri:

Tablo 101. Fizibilite Desteği Programı Sonuç ve Çıktı Göstergeleri

Gösterge Türü	Gösterge Adı	Mevcut Durum	Hedef (2023)	Birim	Doğrulama Kaynağı
Çıktı	Fizibilite Desteğinden faydalanan kurum sayısı	6	7	Adet	Program Raporu
	Fizibilite Desteği kapsamında hazırlatılan fizibilite sayısı	4	5	Kişi	Program Raporu
Sonuç	Kaynak Verimliliği uygulamalarını hayata geçiren paydaş sayısı	0	2	Adet	Ajans Anket Çalışmaları
	Desteklenen fizibilite projesi aracılığıyla Bölgeye çekilen büyük ölçekli firma sayısı	0	1	Adet	Ajans Anket Çalışmaları

d. Diğer Ajans/Kurum Faaliyetleriyle Koordinasyon: Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki iş birliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle fizibilite desteği yıl boyunca açık kalacaktır.

e. İzleme ve Değerlendirme: Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği ve Kalkınma Ajansları Destek Yönetim Kılavuzu'nda belirtilen mevzuat çerçevesinde program tasarımı ve izleme ve değerlendirme faaliyetleri yürütülecektir. 2023 yılı Fizibilite Desteği kapsamında başvuruları alınan ve değerlendirmesi 2023 yılında yapılarak, başarılı bulunan projelerin destek ödemeleri 2023 yılı içerisinde gerçekleştirilecektir.

6. Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı (SOGEP)

a. Amaç: Toplumun dezavantajlı kesimlerinin sosyal ve ekonomik hayata katılımını sağlamak, üretkenlik ve yeteneklerinin gelişimini desteklemek amacıyla program yürütülmektedir.

b. Arka Plan ve Müdahale Gerekçesi: 10/07/2018 tarihli ve 1 no'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin 385 inci maddesinin 1 inci fıkrasının (h) ve (i) bentleri ile 394'üncü maddesine dayanılarak program uygulanmaktadır. Ajanslar tarafından hazırlanan il bazlı sosyal analiz çalışmaları ve Bakanlık tarafından hazırlanan sosyoekonomik gelişmişlik endeksi çalışmalarındaki veriler incelendiğinde TRC3 Bölge illeri sosyoekonomik gelişmişlik seviyelerinin ülke ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Bu durumdan dolayı özellikle TRC3 bölgesi il ve ilçelerinde olmak üzere toplumun dezavantajlı kesimlerinin ekonomik ve sosyal hayata daha aktif şekilde katılmasının sağlanması, istihdam edilebilirliğin artırılması, sosyal içerme, sosyal girişimcilik ve yenilikçiliğin desteklenmesi ve sosyal sorumluluk uygulamalarının yaygınlaştırılması yüksek önem arz etmektedir.

Tablo 102. Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı Sonuç ve Çıktı Göstergeleri

Proje ve Faaliyet Alanı	Gösterge Adı	Mevcut Durum	Hedef (2023)	Birim	Doğrulama kaynağı
Çıktı	SOGEP kapsamında geliştirilen proje sayısı	2	2	Adet	Proje Başvuru Formları
	SOGEP kapsamında sözleşmeye bağlanan proje sayısı	1	1	Adet	Ajans Faaliyet Raporu
	SOGEP kapsamında uygulaması biten proje sayısı	1	2	Adet	Ajans Faaliyet Raporu

5. Sonuç ve Değerlendirme

TRC3 Bölgesi'nde kırsal yerleşim alanları özelinde ekonomik refahın iyileştirilmesinin tarım potansiyelinin daha etkin kullanılabilmesine bağlı olduğu değerlendirilmektedir. Bu sebeple hazırlık çalışmaları sonrasında 2021 yılında yerel tarım ürünlerinde verim ve katma değer artırılmasına yönelik geliştirilen Tarım SOP süreç içerisinde edinilen deneyim ve ihtiyaç doğrultusunda 2022 yılında revize edilmiştir. Yeni programda ürün özelinde odaklanma yerine tematik odaklanma tercih edilmiş, planlanan faaliyetlerle yerel tarım ürünlerinde verim ve katma değer artırılmasının yanı sıra kırsalda üretici örgütleri ve aile işletmelerinin kapasitelerinin güçlendirilmesi ve ürünlerin pazarlama imkanlarının geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Mezopotamya Kültür Turizminin Geliştirilmesi, Tanıtım ve Markalaşma Sonuç Odaklı Programı (Turizm SOP) 2020 yılından itibaren Karacadağ KA, İpekyolu KA ve GAP BKİ iş birliğinde yürütülmektedir. 2020 yılında gerçekleştirilen tanıtım programları ile (infleuncer, turizm acenteleri ve gazeteci ve dergi editörlerine yönelik gerçekleştirilen programlar), 2021 yılında Mezopotamya Markası Lansman toplantısı ile Bölge'nin özellikle uluslararası alanda tanınırlığı artmıştır. Bölge'nin iç pazar talebi oldukça yüksek olduğu için 2022 yılında gerçekleştirilen tanıtım ve destek faaliyetleri ağırlıklı olarak yurtdışı pazarı göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Bu doğrultuda gerçekleştirilecek olan faaliyetlerle birlikte orta ve uzun vadede bölgeye gelecek olan yabancı turist sayısının artacağı ön görülmektedir. Diğer taraftan araştırma, analiz ve programlama, iş birliği ve koordinasyon, kapasite geliştirme, proje geliştirme faaliyetleri ve ajans destekleri ile Bölge'nin farklı turizm alanlarında potansiyelinin ortaya çıkarılması; bunun yanında turizm sektöründe ortaya çıkan sorunlara çözüm bulunmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. Gerçekleştirilecek olan bu çalışmalarla birlikte Bölge'nin turizm sektöründen daha fazla pay alması hedeflenmektedir.

Bölge imalat sanayinde devam eden ihtiyaçlar, imalat sanayinin istihdam ve ihracat kapasitesi, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından uygulanan Cazibe Merkezlerinin Desteklenmesi Programı'nın kurgusu, 2020-2023 dönemleri için yine Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından 'Kaynak Verimliliği' ve 'Genç İstihdamı'nın Ajanslar ve Bölge Kalkınma İdareleri için çalışma temaları olarak belirlenmiş olması son olarak da yine tekstil sektöründe istihdamın artırılmasına yönelik tasarlanan Çalışan ve Üreten Gençler Programı, tüm bu çalışmaları daha bütüncül ve sistemleri olarak yürütmek için bir imalat sanayiine yönelik bir yönetim planı ihtiyacı tespit edilmiş ve 2021 yılında İmalat Sanayide Rekabet İkliminin Geliştirilmesi Sonuç Odaklı Programı tasarlanmıştır. Sonuç odaklı program kapsamında Bölge'nin imalat sanayinde istihdam, yenilik, kapasite artışı, katma değerli üretim ve ihracat artışının planlı bir şekilde geliştirilmesi ve yönetimi ön görülmektedir.

6. Ekler

EK-B Ön Fizibilite Konusu Proje Önerileri Listesi

Ek-C Yurtdışı Fuarlar ve Çalışma Ziyaretleri Tablosu

Ek-D Düzenlenecek Etkinlikler Tablosu

Ek-E Yapılacak Araştırmalar, Analizler, Stratejiler ve Raporlar Tablosu

Ek-F Yapılacak Program Sonrası Değerlendirme ve/veya Etki Analizi Çalışmaları Tablosu